

Samodzielne wszechstronne szczęśliwe

program wychowania przedszkolnego

Samodzielne wszechstronne szczęśliwe

program wychowania przedszkolnego

Twoje mocne strony

Nabyta przez Ciebie publikacja jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy o przestrzeganie praw, jakie im przysługują. Zawartość publikacji możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie umieszczaj jej w internecie.

Jeśli cytujesz jej fragmenty, to nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Możesz skopiować część publikacji jedynie na własny użytek.
Szanujmy cudzą własność i prawo.

Więcej na www.legalnakultura.pl

Wykorzystywanie treści niniejszego Utworu, w jakiegokolwiek formie lub w jakimkolwiek procesie, do celów eksploracji tekstu i danych, uczenia maszynowego, rozwoju i/lub szkolenia i/lub wzbogacania sztucznej inteligencji jakiegokolwiek rodzaju jest surowo zabronione.

© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o. 2021

ISBN 978-83-267-4024-4

Wydanie drugie
Warszawa 2025

Autorki: Monika Chłudzińska (s. 15–16 i 70–77), Agata Kacprzak-Kotakowska (78–82 i 83–85),
Anna Kucharczyk (s. 5–14) Dorota Kucharska (s. 5–14), Anna Pawłowska-Niedbala (s. 64–69 i 95–98),
Marta Pietrzak (s. 17–61 i 62–63), Agata Smoderek (s. 86–94).

Redaktor serii: Ewa Wilczyńska.

Opracowanie redakcyjne: Teresa Jaskulska-Gil.

Redakcja merytoryczna: Ewa Wilczyńska, Anna Niewiadomska, Teresa Jaskulska-Gil.

Konsultacje merytoryczne: Anna Kucharczyk, Dorota Kucharska, Monika Chłudzińska, Agnieszka Szprycer-Brodowska.

Redakcja językowa: Urszula Radomska, Teresa Jaskulska-Gil.

Nadzór artystyczny: Kaia Pichler.

Opieka graficzna: Ewa Kaletyn, Elżbieta Grozdew.

Projekt okładki: Elżbieta Grozdew.

Zdjęcie na okładce: Shutterstock.

Pozostałe zdjęcia: Shutterstock.

Projekt graficzny: Zuzanna Maliszewska, Agata Muszalska.

Opracowanie graficzne: Elżbieta Grozdew, Agata Muszalska.

Realizacja projektu graficznego: Dorota Gajda.

Wydawnictwo dołożyło wszelkich starań, aby odnaleźć posiadaczy praw autorskich do wszystkich utworów zamieszczonych w publikacji.

Pozostałe osoby prosimy o kontakt z Wydawnictwem.

Nowa Era Sp. z o.o.

Aleje Jerozolimskie 146D, 02-305 Warszawa

www.nowaera.pl, nowaera@nowaera.pl, Centrum Kontakt: 58 721 48 00

Druk i oprawa: Drukarnia Orthdruk

Spis treści

Ciekawa zabawa – seria do wychowania przedszkolnego

Dorota Kucharska, Anna Kucharczyk, Redakcja 5

1. Samodzielne – wszechstronne – szczęśliwe

Monika Chludzińska

Koncepcja pedagogiczna 16

2. Cele i treści kształcenia i wychowania

Marta Pietrzak

Treści programowe (tabela)

Rozwój dziecka w obszarze fizycznym 18

Rozwój dziecka w obszarze emocjonalnym 22

Rozwój dziecka w obszarze społecznym 26

Rozwój dziecka w obszarze poznawczym 34

Portret sześciolatka 62

3. Kształtowanie kompetencji kluczowych w przedszkolu

Anna Pawłowska-Niedbała

Czym są kompetencje kluczowe? 64

Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji 65

Kompetencje w zakresie wielojęzyczności 39

Kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych,
technologii i inżynierii 65

Kompetencje cyfrowe 66

Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się 66

Kompetencje obywatelskie 67

Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości 67

Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej 67

Postawa nauczyciela a rozwijanie kompetencji kluczowych 68

Rozwijanie kompetencji kluczowych a współpraca z rodzicami 69

4. Metody pracy

Monika Chludzińska

Metoda projektu 71

Metody rozwijania funkcji poznawczych, w tym uwagi i pamięci 72

Kształtowanie kompetencji informatycznych przedszkolaków	73
Drama	73
Metodyka wspierania rozwoju inteligencji emocjonalnej i umiejętności społecznych	74
Umuzycznianie przedszkolaków	74
Metoda Ruchu Rozwijającego	75
Edukacja przez ruch	75
Formy pracy w przedszkolu	76

5. Współpraca z rodzicami

Agata Kacprzak-Końkowska

Zasady współpracy z rodzicami	80
Formy współpracy z rodzicami	81

6. Współpraca ze środowiskiem lokalnym, instytucjami samorządowymi i pozarządowymi

Agata Kacprzak-Końkowska

Instytucje współpracujące z przedszkolem	84
--	----

7. Specjalne potrzeby edukacyjne

Agata Smoderek

Czym są specjalne potrzeby edukacyjne?	86
Edukacja dzieci ze SPE	86
Metody pracy z dziećmi ze SPE	88
Autyzm i zespół Aspergera	89
Dzieci z niepełnosprawnością intelektualną	90
Dzieci z niedostutchem i słabosłyszące	91
Dzieci słabowidzące	91
Dzieci zdolne	92
Współpraca z nauczycielami, specjalistami i rodzicami	92

8. Sposoby ewaluacji programu

Anna Pawłowska Niedbała

Ankieta ewaluacyjna skierowana do rodziców	94
Kwestionariusz dla nauczyciela realizującego program	95

9. Obserwacja pedagogiczna i informacja o gotowości szkolnej

Materiały Nowej Ery	98
---------------------------	----

10. Bibliografia

99

Ciekawa zabawa

seria do wychowania

przedszkolnego

Zanim ruszyły pierwsze prace i w ruch poszły komputery edytujące teksty, tabele, wykresy, zaprosiliśmy do współpracy zaangażowanych ludzi – nauczycielki przedszkola z wieloletnim doświadczeniem. Zapytaliśmy je o wnioski i przemyślenia z pracy i wspólnie ustaliliśmy, że w naszej nowej metodzie nie tyle położymy nacisk na to, „co nauczyciel robi w przedszkolu z dziećmi”, ale „jak to robi”.

Dorota Kucharska – nauczyciel wychowania przedszkolnego z 38-letnim stażem, skończyła pedagogikę korekcyjną, diagnostykę i terapię psychologiczno-pedagogiczną, autorka i konsultantka wielu materiałów dla dzieci i nauczycieli wychowania przedszkolnego, pasjonatka indywidualnego podejścia do każdego dziecka i wspomagania jego rozwoju, stawia na sukces dziecka i współpracę z rodzicami, wspomaga młodych nauczycieli, lubi przeglądy i przedstawienia przedszkolne, spełniona mama i babcia.

W przedszkolu lubię to, że każdy jest inny, wszystko zależy od nas – nauczycieli, realizujemy treści w oparciu o podstawę programową i program, ale możemy to zrobić po swojemu. Mamy też większą swobodę w organizacji czasu pracy niż w szkole. Gdy zaczynałam pracę, nie było tylu pomocy dla nauczyciela i dzieci, Internetu, kserokopiarek – wtedy tworzyłam i rozpisywałam sobie każdy dzień zajęć. To był wówczas bardzo rzemieślniczy zawód. Oprócz problemów technicznych pamiętam też, że panował dyrektywny styl nauczania, który nie dawał dziecku swobody i to mi bardzo przeszkadzało. Teraz z kolei zmagamy się z morzem dokumentacji, która nie zawsze przekłada się na rzeczywiste efekty pracy z dziećmi. Ale jest też dużo więcej swobody, kreatywności, ciekawszych metod i form pracy, szkoleń. Bazując na tych doświadczeniach, mamy więcej możliwości na wypracowanie własnego stylu uczenia i dostosowania metod do grupy przedszkolnej czy do konkretnego dziecka. Możemy bardziej wpływać na efekty pracy i rozwój każdego dziecka.

Anna Kucharczyk – nauczyciel wychowania przedszkolnego z 13-letnim stażem, terapeuta SI i terapeuta ręki, ukończyła pedagogikę opiekuńczo-wychowawczą, resocjalizacyjną, wychowanie przedszkolne i wczesnoszkolne, zarządzanie oświatą i teorię integracji sensorycznej w diagnozie i terapii dzieci z dysfunkcjami rozwojowymi. Obecnie studiuje edukację i terapię osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Prywatnie szczęśliwa żona i matka dwóch córek. Pasjonatka jazdy konnej, psychologii dziecka i socjoterapii. Lubi wyzwania, szczególnie te, których dostarcza jej praca z „trudnym dzieckiem”.

Patrząc na cały proces rozwoju zawodowego, wszelkich szkoleń, warsztatów i masę innych czasochłonnych czynności, można zwątpić już na początku tej ścieżki. Jednak chęć osiągnięcia celu i dążenie do ustawicznego doskonalenia pozwoliły mi być tu, gdzie jestem. To coś, co sprawia, że wciąż mam chęć bycia na tej ścieżce, to efekty mojej pracy. Nic nie mobilizuje bardziej niż świadomość ogromnego rozwoju dzieci i ich sukcesów. Im większa jest moja wiedza, tym więcej mogę przekazać moim podopiecznym. Im zasobniejszy jest warsztat moich umiejętności, tym skuteczniej i efektywniej mogę wpływać na pozytywny rozwój dzieci. Im bardziej staram się zrozumieć ich postępowanie, tym łatwiej mogę do nich dotrzeć i rozwiązać ich problemy.

W naszych nowych materiałach edukacyjnych oraz dostosowanej do nich obudowie metodycznej proponujemy:

■ GROMADZENIE DOŚWIADCZEŃ

To takie sytuacje edukacyjne, w których dzieci jak najczęściej **zdobывают** różnorodne doświadczenia pokazujące im procedury poznawania świata, czyli samodzielnie działać i dochodzić do wiedzy. Nauczyciel natomiast, oprócz zaangażowania w działania dzieci, tak nimi kieruje, aby nie zaniedbać żadnego obszaru ich rozwoju, co gwarantuje **realizację podstawy programowej**.

Obszar fizyczny – w „Książkach Nauczyciela” zamieściliśmy **zabawy ruchowe**, muzyczne, gimnastykę poranną, zestawy ćwiczeń gimnastycznych i propozycje zabaw w ogrodzie przedszkolnym, by doskonalić **motorykę dużą**. W „Kartach pracy” i „Pomocach” zawarliśmy aktywności związane z **motoryką małą**, takie jak: kolorowanie, przyklejanie, wycinanie, układanie obrazków, a także ćwiczenia z zakresu grafomotoryki.

Obszar emocjonalny – „Książki Nauczyciela” zawierają teksty literackie odnoszące się do emocji, propozycje rozmów na ten temat, **zabawy dramowe**, sugerowane podsumowania zajęć głównych, by dzieci mogły wyrazić swoje zdanie, natomiast w „Kartach pracy” dzieci znajdą **historyjki obrazkowe** do ułożenia i opowiedzenia, mogą określić swój nastrój i stosunek do przedstawionych sytuacji.

Obszar społeczny – w „Książkach Nauczyciela” zamieściliśmy **teksty literackie, zabawy integrujące grupę** i zabawy dramowe. Znajdą tam również Państwo **treści patriotyczne**, wynikające z kalendarza i życia przedszkola. W „Kartach pracy” – zadania skłaniające do rozmów na tematy patriotyczne, ćwiczenie odpowiednich **postaw i zasad zachowania**.

Obszar poznawczy – w „Książkach Nauczyciela” zamieściliśmy rozmowy, **zabawy badawcze, burze mózgów**, proste mapy myśli, zabawy matematyczne, analizę i syntezę słuchową. Tematy związane z przyrodą i sztuką, a także rytmikę i muzykę. W „Książce 6-latka” znajdują się duże ilustracje do opowiadania, proste **infografiki, mnemotechniki** (do nauki wierszy na pamięć), teksty do czytania. W „Kartach pracy” znajdują się m.in. karty matematyczne, przyrodnicze, ćwiczenia na spostrzegawczość czy logiczne myślenie, a także karty dotyczące zabaw z literami i cyframi. Dodatkowo w „Pomocach” znajdują Państwo historyjki obrazkowe ćwiczące umiejętność łączenia przyczyny ze skutkiem i logiczne myślenie oraz zestawy do klasyfikacji czy układania rytmów.

ZABAWY W KRĘGACH POZNANIA

Ważne jest to, by budować zajęcia wokół **kluczowego elementu**, którym może być, na przykład baśń, opowiadanie, wiersz, ilustracja, historyjka obrazkowa, doświadczenie lub pokaz. Stawiamy na spójność tematyczną w ciągu całego dnia pracy, również w zabawach ruchowych czy propozycjach zajęć w ogrodzie. Można to porównać do kamienia wrzuconego do wody i tworzącego rozchodzące się kręgi. Podobnie różnorodne aktywności podejmowane podczas zabaw w **kręgach poznania** wpływają na wszystkie sfery rozwoju dzieci oraz sprzyjają rozwijaniu różnych talentów. Tworzą zintegrowaną całość, pobudzającą poznawczo dzięki oddziaływaniu na **wiele zmysłów** oraz przewadze aktywnych metod pracy.

SCHEMAT BUDOWY DNIA

I. Zajęcia poranne

Zajęcia poranne obejmują zwykle zabawy ruchowe lub muzyczno-ruchowe, logopedyczne, grafomotoryczne lub inne zajęcia wprowadzające dzieci w temat dnia. Wówczas odbywają się także zabawy swobodne dzieci, zabawy w kąciach zainteresowań i poranne ćwiczenia gimnastyczne. Warto również wdrażać wtedy dzieci do samodzielnego przygotowywania pomocy do zajęć.

II. Zajęcia główne

Zajęcia główne rozpoczynamy od **wstępu**, który ma za zadanie zaciekawić dzieci, przyciągnąć ich uwagę, zmotywowować do działania. Wstęp to oczekiwany moment, odkrywanie tajemnicy. Ważna jest ciekawa aranżacja sytuacji edukacyjnej i sposób komunikowania nauczyciela sprzyjające wzbudzeniu naturalnego zainteresowania poznawczego oraz gotowości do działania.

Następnie przechodzimy do **elementu kluczowego**, którym może być utwór literacki, pokaz, ilustracja, zdjęcie, teatrzyk, doświadczenie, obserwacja, eksperyment oraz działania zmierzające do analizy treści, wyciągnięcia wniosków bezpośrednio związanych z elementem kluczowym. Należy zwracać uwagę, aby ten element zajęcia nie wymagał od dzieci zbyt długiego czasu siedzenia w jednej pozycji podczas słuchania i rozmowy. Można stosować przerwy, inicjować aktywność ruchową na bazie treści, urozmaicać formy przekazu i metody pracy.

Element kluczowy zajęć ze względu na ich spójność tematyczną płynnie przechodzi w **zabawy w kręgach poznania**. Ważne, aby kręgi tworzyły zintegrowane zajęcia angażujące każdą ze sfer rozwojowych. Jest też moment podsumowania działań oraz oceny efektów, dzielenia się emocjami i wrażeniami. Ma on funkcję wygaszającą, podsumowującą. Jest odczuwalnym i komunikowanym sukcesem dzieci. Moment zakończenia musi być wtedy, gdy dzieci ukończyły działania.

III. Zajęcia popołudniowe

Zajęcia popołudniowe podsumowują dzień; to czas zabaw ruchowych, dramatycznych, drobnych prac plastycznych oraz zabaw relaksacyjnych. Specjalnie wydzielamy też część zajęć do przeprowadzenia w ogrodzie.

PRACA W GRUPACH MIESZANYCH

Przygotowaliśmy nową serię tak, że nauczyciel może wybrać poziom trudności kart pracy. Dla każdego rocznika ma do dyspozycji wersję trudniejszą i łatwiejszą. Dzięki temu dzieci wykonują te same lub podobne zadania, ale na dopasowanym do swoich możliwości poziomie. Temat zajęć pozostaje ten sam, a w „Książce Nauczyciela” opisane są takie praktyczne rozwiązania, jak określenie celów na różnych poziomach lub pomysły na adaptację tej samej zabawy dydaktycznej do różnych potrzeb dzieci.

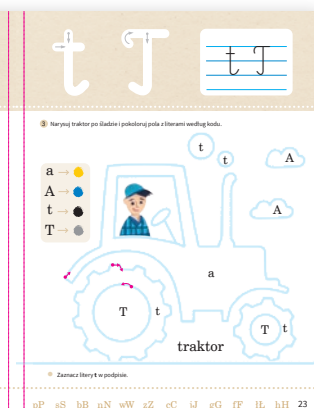

t T

1. Narysuj obrazek. Podziel nazwy na głoski. Jaka głoska „ukrywa się” pod maskownicą kartonkową?

2. Odciżyj rebusy i połącz je z odpowiednimi ilustracjami.

22 aO aA tT mM eE lL iI dD kK uU yY rR

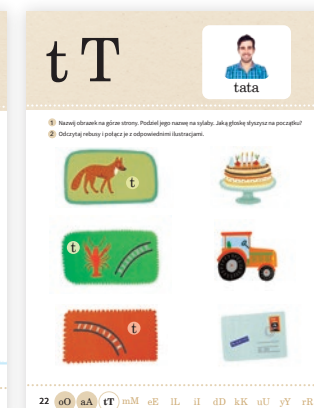

t T

1. Narysuj traktor prosto z boku i pokoloruj go z literami według kodu.

2. Zamaluj literę t w podglądzie.

22 pP sS bB nN wW zZ cC jJ gG fF lL hH 23

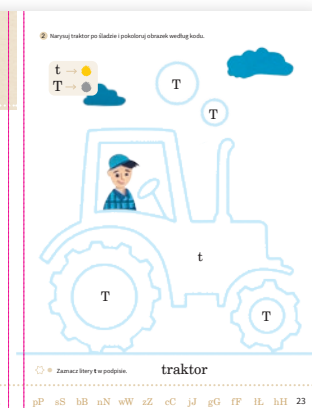

t T

1. Narysuj obrazek na górną stronę. Podziel jego nazwę na sylaby. Jaka głoska „ukrywa się” pod maskownicą?

2. Odciżyj rebusy i połącz je z odpowiednimi ilustracjami.

22 aO aA tT mM eE lL iI dD kK uU yY rR

t T

1. Narysuj traktor prosto z boku i pokoloruj obrazek według kodu.

2. Zamaluj literę t w podglądzie.

22 pP sS bB nN wW zZ cC jJ gG fF lL hH 23

POGŁĘBIONA INDYWIDUALIZACJA

Kładziemy nacisk na to, by stopień trudności zadań mieścił się w zakresie **sfery najbliższego rozwoju** – czyli zadania nie są zbyt łatwe ani zbyt trudne. Dlaczego? Ponieważ tylko wtedy dzieci adekwatnie się angażują i skutecznie poszerzają swoje kompetencje. W tym celu w scenariuszach niektóre zadania mają zróżnicowany stopień trudności, szczególnie gdy dotyczą takich zakresów, w których między dziećmi często występują duże dysproporcje kompetencyjne, np. pojęcia matematyczne, rozbudzanie gotowości do czytania. Zadania trudniejsze oznaczone są gwiazdką.

Pozostałe

16

Pozostałe wyrazy z wyklejanki przyklej na kartce i zakoduj według powyższego kodu.

16

PRZYGOTOWANIE DO KRYTYCZNEGO MYŚLENIA I KOMPETENCJE KLUCZOWE

Blisko pracy zespołowej, rozwiązywania problemów wspólnymi siłami, komunikowania się między członkami zespołu jest krytyczne myślenie. Rozpoznawanie swoich emocji i potrzeb, rozmawianie o konsekwencjach (co się wydarzy, jeśli...), szukanie związków przyczynowo-skutkowych. W naszej serii nauczyciel znajdzie burze mózgów, bardzo proste mapy myśli, historyjki obrazkowe. Realizując konkretne tematy, włączamy je, przygotowując dzieci do lepszej świadomości samego siebie, również w odniesieniu do kompetencji kluczowych. W „Kartach pracy” proponujemy polecenia w kółkach do samodzielnego wykonania i zadania z żarówką, otwarte, które każde dziecko może wykonać inaczej. Dzięki temu podkreślamy indywidualizm każdego dziecka i uczymy nieszablonowych rozwiązań. Zajęcia przygotowujące do krytycznego myślenia oznaczamy w „Książkach Nauczyciela” specjalną ikoną.

Ja w oczach innych – praca plastyczna, rysowanie portretów rówieśników, odgadywanie, czyje to portrety.

Nauczyciel wprowadza element zaciekawienia. Do pudełka lub koszyka wkłada koperty, w których znajdują się zdjęcia przedszkolaków z grupy. Dzieci pojedynczo wybierają jedną kopertę i nikomu nie pokazując jej zawartości. Dokładnie przyglądają się zdjęciu, które wylosowały, i wkładają je z powrotem do koperty. Następnie pastelami rysują portret osoby, której zdjęcie wylosowały. Kiedy prace będą gotowe, wspólnie tworzymy galerię portretów. Próbuje odgadnąć, kto jest na rysunkach, i oddajemy portret osobie, która na nim widnieje.

Książka o mnie – projekt plastyczno-techniczny, arteterapeutyczny; przedstawienie siebie i swoich cech.

Tworzymy książki, które będą przedstawiały nas, nasze ciało oraz nasze zainteresowania. Na głównej stronie naklejamy nasze zdjęcie. Następnie z liter wyciętych z różnych gazet wyklejamy własne imię. Możemy nakleć je bezpośrednio pod zdjęciem na stronie głównej lub na następnej stronie. Kolejne dwie strony będą poświęcone naszym częściom ciała – odbijamy na kartce nasze ręce i stopy. Obrazki, po wyschnięciu, będziemy mogli dopiąć do naszej książki. Na koniec wycinamy z gazet zdjęcia przedstawiające czynności, które lubimy wykonywać, i takie, których nie lubimy. Kartkę możemy podzielić na dwie części. Codziennie możemy dorysowywać coś, a następnie dodawać do naszej książki.

Sesja fotograficzna – porównywanie siebie z portretami namalowanymi przez rówieśników, galeria portretów.

Dzieci składają na pół portrety narysowane przez rówieśników. Połowę portretu dzieci przykładają do twarzy (tak, aby widoczna była część twarzy, a portret uzupełniał drugą). Nauczyciel robi każdemu przedszkolakowi zdjęcie, z których, po wywołaniu, będzie można stworzyć ciekawą galerię portretów. Dzieci oceniają, czy osoba z portretu jest podobna do danego dziecka, jakie są podobieństwa i różnice. Klasyfikują też portrety ze względu na płeć i inne cechy.

aktualne zdjęcia dzieci, koperty, pudełko lub koszyk, kartki A4, pastele

gazety, obrazki przedstawiające różne czynności, farby, klej, zdjęcia dzieci, kartki A4

wcześniej narysowane portrety przedszkolaków, aparat fotograficzny

Książka

nie siebie

Tworzymy książkę

Na głównej

PRZYJAZNA GRAFIKA I „CZYTANIE” OBRAZÓW

Nasza grafika jest bliska dzieciom, inspirująca i pobudzająca wyobraźnię. Tworzona przez ilustratorów znanych z najnowszej literatury dziecięcej wydawanej na polskim rynku. Ma to ogromny wpływ na kształtowanie wrażliwości i gustu estetycznego dzieci. Elementy realistyczne przedstawiono za pomocą zdjęć, by w pełni oddać rzeczywiste obrazy zwierząt, roślin czy krajobrazów. W „Książce sześciolatka” i „Kartach pracy” znajdują się także strony prezentacyjne, podobne do tych w czasopiśmie dla dzieci, elementy komiksowe, związane mnemotechnikami, z prostymi infografikami i ikonami. W ten sposób uczymy dzieci „czytania” informacji zawartych w obrazach.

Po wakacjach

Lato już za siódmą górą,
siódmym polem, siódmą chmurą,
siódmą łąką, siódmą rzeką,
już uciekło hen, daleko.

Była łąka, były lody,
wskakiwanie hopy do wody,
opalanie na leżaku
i lenistwo na hamaku.

Ktoś wakacje spędzał w górach,
a ktoś inny na Mazurach,
ktoś u babci sobie siedział,
a ktoś tropił trop niedźwiedzia.

Scenariusze, jak w teatrze

Przygotowując scenariusze zajęć w „Książkach Nauczyciela”, autorzy postawili się w roli reżyserów, a swoich odbiorców wyobrazili sobie jako aktorów spektaklu. Starali się w ten sposób **stworzyć nie tyle suchy opis** czynności dzieci i nauczyciela ale, tak jak reżyser tworzący spektakl, przekazać **emocje**. Dlatego scenariusz w metodzie „Ciekawa zabawa” kładzie **nacisk na sposób mówienia, budowania nastroju, zawiera komunikaty o zabarwieniu emocjonalnym**. Język scenariuszy jest przyjazny, wskazuje na aktywną, współuczestniczącą rolę nauczyciela i dziecka: **działamy, oglądamy, opowiadamy**.

Zmienność form pracy i rodzajów aktywności to także pomysł wzięty z teatru, a dobieranie takich metod, aby aktywizować **wszystkie modalności zmysłowe**, przywodzi na myśl spektakle zaangażowane, które pobudzają wielozmysłowe odkrywanie rzeczywistości zarówno przez aktorów, jak i widzów.

Zajęcia budowane są tak, aby **aktywizować wszystkie sfery rozwojowe** dzieci: fizyczną, społeczną, emocjonalną i poznawczą oraz sprzyjać rozwojowi różnych talentów: matematyczno-logicznego, językowego, muzycznego, ruchowego, społecznego, przyrodniczego, wizualno-przestrzennego, interpersonalnego. Ponadto **cele dydaktyczne** są właśnie tak sformułowane.

Dodatkowo raz na miesiąc proponujemy nauczycielowi pomysł na **szczególny dzień**, który może być świętem grupy, przedszkola lub ciekawym spotkaniem z rodzicami. Pomysły zostały opracowane tak, by organizacja takiego święta nie była dla nauczyciela zbyt dużym obciążeniem.

Pomysł na... Dzień dyni

W tym miesiącu zbliżamy się do smaków i aromatów jesieni, delektujemy się przetworami z dojrzałej dyni, cieszymy oczy różnorodnymi kolorami i kształtami tego warzywa. Uczymy się wspólnie przygotować deser według prostego przepisu, rozwijamy kreatywność. Ważne, by dzieci uczestniczyły w planowaniu toru przeszkód, aby jak najwięcej propozycji przy wspólnie wykonywanych pracach plastyczno-technicznych wychodziła od nich.

Nie zabrakło też niezbędnych w pracy nauczyciela ułatwień – zapisów do dziennika, odniesień do podstawy programowej (punkty przy zamierzonych osiągnięciach w planie), pomysłów na zajęcia w ogrodzie, przejrzystej, przemyślanej struktury, logicznego i praktycznego układu treści.

Bardzo ważnym założeniem, które towarzyszyło autorkom scenariuszy była **łatwość ich realizacji** przy wykorzystaniu **jak najprostszych, dostępnych środków**, a do tego zaprojektowano **uniwersalne „Pomoce” dla każdego dziecka**, aby można było wykorzystywać je wielokrotnie i na wiele sposobów. Część pomocy mogą **wykonywać dzieci**. Zależy nam na tym, ponieważ aktywizuje to dzieci, angażuje emocjonalnie i daje szansę na próby i błędy tak cenne w procesie dydaktycznym. W scenariuszach umieszczono ich opisy, zdjęcia oraz przykładowe rysunki. Unikamy sytuacji, gdy w scenariuszach są zawarte bardzo długie opowiadania, a zajęcia są opisane skrótowo. Zgodnie z **zadaniami reżysera** znajdującego się zawsze na próbach spektaklu, staramy się zawrzeć **sugestie dotyczące organizacji zajęć, środków dydaktycznych, prostych sposobów wzmacniania uwagi**.

W celu pogłębienia i kontynuacji zagadnień omawianych z dziećmi w przedszkolu oraz dbania o relacje nauczyciel – rodzic oraz rodzic – dziecko przygotowaliśmy listę wybranych pozycji z literatury dla dzieci do wspólnego czytania i rozmów. Tytuły zostały starannie wybrane przez literaturoznawcę – dr. Macieja Skowerę z Uniwersytetu Warszawskiego i skorelowane z poruszonymi w ciągu roku przedszkolnego tygodniowymi kręgami tematycznymi.

Literatura polecana do czytania i oglądania z rodzicami:

TYDZIEŃ 1.

- Oscar Brenifier, „Ja, co to takiego?”, tłum. Magdalena Kamińska-Maurugeon, Wydawnictwo Zakamarki, Poznań 2014 (seria Dzieci Filozofują).
- Irena Suchorzewska, „Na pewno nie! [i inne wiersze]”, [w:] taiż, „Wiersze dla dzieci (grzecznych i niegrzecznych)”, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2014.
- Maurice Sendak, „Tam, gdzie żyją dzikie stwory”, tłum. Jadwiga Jędryas, Wydawnictwo Dwie Siostry, Warszawa 2014.

TYDZIEŃ 2.

- Agnieszka Ayßen Kaim, „Bahar znaczy Wiosna”, Poławiace Pereł, Warszawa 2015.
- Czesław Janczarski, Na księżycu, [w:] tenże, „Miś Uszatek”, Nasza Księgarnia, Warszawa 2016.
- Malina Prześluga, „Bajka o rozczarowanym rumaku Romualdzie”, Wydawnictwo Tashka, Warszawa

Muzyczna strona „naszego spektaklu”

Spektakl jest połączeniem wielu sztuk. Podobnie u nas, zajęcia muzyczne są ściśle związane z innymi blokami edukacyjnymi. Są w nich ciekawe i twórcze zabawy, które zachęcają dzieci do działania, dostarczając jednocześnie dużo radości. Treści w nich zawarte opierają się na założeniach i metodach pedagogicznych współczesnych systemów wychowania muzycznego E. J. Dalcroze’a, C. Orffa, W. Labana i B. Strauss. Mają na celu naukę aktywnego słuchania muzyki, doświadczanie muzyki i wywoływanych przez nią emocji przez ruch. Bardzo istotna jest integracja różnych form aktywności: słuchania, gry na instrumentach, tańca i śpiewu z elementami pantomimy i dramy.

Wspólnym elementem propozycji zajęć muzycznych dla wszystkich grup wiekowych są **zabawy** wykorzystujące melodię (rytm, motywy) i słowa piosenek (poznają zjawiska zachodzące w otaczającym je świecie, wzbogacają słownictwo). Śpiew rozwija muzykalność, sprawność głosową, umiejętność prawidłowego mówienia i oddychania.

Dla każdej grupy wiekowej wydawnictwo przygotowało zestaw trzech płyt CD. Oprócz piosenek i akompaniamentów są na nich utwory muzyki klasycznej, polskie tańce ludowe, tańce różnych narodów, utwory relaksacyjne oraz specjalnie skomponowane miniatury muzyczne o charakterze ilustracyjnym.

Wrześniu, wrześniu

CD 1 nr 1

$\text{♩} = 120$

muzyka i słowa: Danuta i Karol Jagiello

C Dm

1. Do przed - szko - la po - wra - ca - ją wre - szcie dzie - ci,

3 G7 C

wciąż jest la - to i sło - ne - czko na - dal świe - ci,

5 C Dm

lecz już wie - my, że nie - dłu - go bę - dzie je - sień,

7 G7 G7

bo wa - ka - cje się skoń - czy - ły, już jest wrze - sień.

Wygimnastykowany „aktor”

Dzieci muszą nauczyć się świadomie posługiwać swoim ciałem, wiedząc jakie daje ono możliwości ruchu, w różnych płaszczyznach, ze świadomym wykorzystaniem siły, zwinności, wytrzymałości. Nasz „młody aktor” zamiast biegać, jeździć na rowerze, skakać bujać się na huśtawkach, godzinami siedzi przed ekranem monitora komputera lub z telefonem w ręku. Coraz trudniej wyrobić u dziecka nawyk i potrzebę aktywnego wypoczynku. To, co kiedyś osiągałimy poprzez spontaniczną zabawę dzieci, dzisiaj musimy wypracować świadomymi działaniami rodziców, nauczycieli i terapeutów. Wiele dzieci boryka się z problemami we właściwym przetwarzaniu bodźców sensorycznych, najprostsze formy aktywności stają się problemem. Dlatego proponujemy nowe **zestawy do porannej gimnastyki oraz zestawy ćwiczeń gimnastycznych** do zajęć głównych. Przeprowadzone w prawidłowy sposób, poprawiają sprawność i wydolność fizyczną dzieci oraz zapobiegają wadom postawy.

Zestaw III Deszczowa piosenka

OCZEKIWANE OSIĄGNIĘCIA DZIECKA:

- kształci równowagę
- doskonali koordynację wzrokowo-ruchowo-słuchową

Deszczyk – zabawa muzyczno-ruchowa.

Dzieci maszerują, śpiewając słowa zwrotek piosenki:

Deszcz za oknem pada kap, kap, kap!

Smutno opowiada kap, kap, kap!

Następnie biorą z kosza laski gimnastyczne, unoszą je w górę jak parasol i chodzą po sali, śpiewając słowa refrenu:

Deszczowa piosenka kap, kap, kap!

Jak deszczu kropelka: kap, kapu, kap! (2x)

Przeskocz przez kałużę – kształcenie koordynacji wzrokowo-ruchowej.

Dzieci kładą przed sobą laski. Na hasło: *Przeskocz przez kałużę* – każde przeskakuje przez swoją laskę obunóż, do przodu i do tyłu, starając się na nią nie nadepnąć.

Tęcza – ćwiczenie wyprostne.

Przedszkolaki, siedząc w siadzie skrzyżnym, unoszą rękoma laski i wykonują skłony tułowia w bok, nakreślając kształt tęczy (łuk).

.....
CD1 Piosenki nr 22
„Deszczowa piosenka”

Niezwykła kreatywność „naszych aktorów”

Podczas zabaw w **kęgach poznania** kładziemy także nacisk na rozwijanie kreatywności przedszkolaków poprzez ekspresję słowną, plastyczną i ruchowo-pantomimiczną. Kładziemy nacisk na stymulowanie do rozwoju sprawności w posługiwaniu się językiem ojczystym u dzieci poprzez **budowanie kreatywnych opowiadań**, dialogów, **zabawy dramatyczne**, techniki dyskusyjne. W scenariuszach inicjowane są działania sprzyjające kształtowaniu otwartości, pewności podczas **zabierania głosu na forum**. Dobrą formą jest nauka wierszy na pamięć, ale z zastosowaniem **prostychnemotechnik**: kojarzenie treści z pokazywaniem, albo na przykład rysowanie schematu treści w formie uproszczonych rysunków.

Ważne w rozwijaniu kreatywności są według nas także **zabawy badawcze**. Proponujemy **kącik małego badacza**. Eksperymenty opisane w scenariuszach nie są skomplikowane, można je przeprowadzić w dowolnym czasie, w sali lub w ogródku, albo podczas spacerów.

Od praktyków z doświadczeniem

„Każdy nauczyciel jest skuteczny w zależności od wypracowanego stylu pracy. W zawodzie tym nie ma momentu osiągnięcia takiego stopnia profesjonalizmu, że wiemy wszystko i podołamy każdej sytuacji. Moje wieloletnie doświadczenie skłania mnie często do refleksji, że im więcej wiem, tym zwiększa się moja świadomość, ilu rzeczy jeszcze nie wiem. Każda koncepcja, obserwacja, warsztat czy szkolenie to jak otwieranie kolejnych drzwi w dążeniu do wypracowania skutecznych strategii i własnego stylu” – pisze Dorota Kucharska.

Stąd pomysł, by w „Książkach Nauczyciela” do każdego miesiąca dołączone były krótkie porady doświadczonych nauczycieli praktyków odnośnie warsztatu pracy nauczyciela i pracy z dziećmi. Są to sprawdzone recepty na problemy, np. jak budować motywację u dzieci, jak aktywizować i skupić ich uwagę. Nauczyciel znajdzie tu także opisane w przystępny sposób strategie postępowania w sytuacjach trudnych, które niejednokrotnie zdarzają się w przedszkolu.

Poradnik nie jest wykładem teoretycznym, to koleżeńskie porady wskazujące, jak radzić sobie z pewnymi konkretnymi sytuacjami w dużej grupie, gdzie mamy czasem dzieci w różnym wieku i każde z nich ma inne potrzeby edukacyjne. To praktyczne wskazówki, strategie na zasadzie luźnych propozycji, przy czym trzeba pamiętać, że każda strategia wymaga refleksji i dostosowania do konkretnych osób, sytuacji i realiów. Drogowskazów jest wiele, a każdy nauczyciel wybiera własną drogę rozwoju i wypracowuje skuteczny styl pracy.

Poradnik SKUTECZNEGO NAUCZYCIELA

JAK WYCISZYĆ GRUPĘ?

Dobrym sposobem na wyciszenie grupy i skupienie jej przed zajęciami, wyjściem na dwór, wycieczką jest wykorzystywanie powtarzalnych rytuałów i aktywności porządkujących. Ważne, aby zmieniać te formy.

Pamiętajmy, że nauczyciel wychowania przedszkolnego ma realny wpływ na to, z jakim bagażem jego podopieczni opuszczają przedszkole. Przy wykorzystaniu swojej wiedzy, doświadczenia i wyczucia oraz dobrych narzędzi przygotowuje przyszłe pokolenia dzieci do tego, by poradziły sobie w dorosłym życiu. To przewodnik, pierwsza pomoc i generator czułości w jednym...

1.

Samodzielne – wszechstronne – szczęśliwe

Monika Chludzińska

Najważniejszym zadaniem nauczyciela wychowania przedszkolnego jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka. Podstawą realizacji tego zadania jest ocena poziomu rozwoju dziecka, dokonana za pomocą obserwacji jego codziennego funkcjonowania we wszystkich obszarach życia przedszkolnego. To trudne zadanie. Nauczyciel powinien, poza cechami osobowościowymi, prezentować głęboką, rzetelną, ciągle uaktualnianą wiedzę z zakresu psychologii rozwojowej. Musi doskonale znać prawidłowości rządzące rozwojem dziecka oraz kolejność nabywania przez nie umiejętności we wszystkich możliwych zakresach. Jednocześnie skuteczny nauczyciel musi doskonale rozumieć, czym jest strefa najbliższego rozwoju. Powinien być specjalistą, który potrafi świadomie konstruować taką strefę dla każdego z podopiecznych.

Mając świadomość zróżnicowanego tempa rozwoju, przedstawiamy cele i treści kształcenia i wychowania w porządku rozwojowym, od dostępnych dzieciom trzyletnim, po możliwe do opanowania przez sześciolatki. Innymi słowy, prezentujemy kamienie milowe rozwoju dzieci. Jest to zadanie niełatwe, ale pokazując ważne i konieczne do osiągnięcia etapy, program staje się praktycznym narzędziem, ułatwiającym dostosowywanie wymagań do możliwości dziecka, zarówno w przypadku rozwoju wolniejszego, jak i przyspieszonego. Tym samym wspomaga i ułatwia indywidualizację pracy z dzieckiem.

W procesie wspierania rozwoju przedszkolaków niezwykle ważna jest także nauczycielska otwartość na innowacje dydaktyczne, metodyczne, dlatego też program zawiera krótki przegląd uznanych i wartościowych metod nauczania. Chcemy, aby rozdział ten stał się dla nauczycieli inspiracją do własnych poszukiwań, a także był przyczynkiem do krytycznej oceny nowinek z zakresu metodyki pracy z małym dzieckiem. Przy czym należy dodać, że podział metrykalny niekoniecznie pokrywa się z możliwościami i umiejętnościami dzieci.

Niewątpliwym wyzwaniem jest praca z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Sposobom ich wspierania poświęcony jest jeden z rozdziałów.

Niniejszy program zawiera także porady dotyczące współpracy z rodzicami, ze środowiskiem lokalnym, instytucjami samorządowymi i pozarządowymi.

Dopełnieniem programu są konkretne pomoce dla nauczycieli w postaci wskazówek dotyczących ewaluacji programu oraz narzędzia obserwacji rozwoju dziecka i sposobu opracowania tychże, szczególnie w postaci informacji o gotowości do podjęcia nauki w szkole.

Wszystkie osoby, które uczestniczyły w tworzeniu tego materiału, to nauczyciele praktycy z wieloletnim doświadczeniem. Myślą przewodnią naszej pracy była chęć stworzenia bardzo praktycznego materiału, który będzie konkretną, rzeczową pomocą nie tylko dla młodych nauczycieli, dopiero rozpoczynających pracę w zawodzie, ale także dla tych bardziej doświadczonych. Zależy nam na dzieleniu się naszą wiedzą, przekazywaniu dobrych praktyk jak najszerszemu gronu. Chcemy także, aby niniejszy materiał stał się dla wszystkich Państwa źródłem wiedzy oraz inspiracją do poszukiwania własnych rozwiązań. Życzymy owocnej i pełnej satysfakcji pracy!

Koncepcja pedagogiczna

Ogromnym wyzwaniem dla nas, dorosłych, jest fakt, że nie wiemy, do jakiej rzeczywistości przygotowujemy nasze dzieci. Nikt z nas nie jest w stanie przewidzieć, jak będzie wyglądał świat, w którym przyjdzie im żyć. Oczywiście jest nasze pragnienie, aby ich życie na kolejnych etapach było satysfakcjonujące i szczęśliwe. Wiemy z całą pewnością, że musimy wyposażyć dzieci w narzędzia, które pomogą im w samorealizacji i rozwoju osobistym, które dadzą im umiejętności potrzebne do zdobywania wiedzy i kompetencji przez całe życie (Lifelong Learning), ułatwią adaptację do zmieniającej się rzeczywistości i różnorodnych sytuacji społecznych, narzędzia, dzięki którym nasi wychowankowie będą potrafili zachowywać wewnątrzsterowność.

Owo połączenie wiedzy, umiejętności i postaw, umożliwiające człowiekowi stały rozwój i samorealizację oraz dostosowywanie się do zmian zachodzących w świecie, Parlament Europejski i Rada Europejska nazwały **kompetencjami kluczowymi**. Z całą pewnością są to narzędzia, których potrzebują dzisiejsze przedszkolaki, aby w przyszłości mogły osiągnąć pełnię swoich możliwości. Rolą nauczycieli jest wspieranie dzieci – już w przedszkolu – w opanowaniu kompetencji kluczowych poprzez realizację zagadnień podstawy programowej zawartych w niniejszym programie nauczania.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego (i edukacji wczesnoszkolnej) oparta jest na koncepcji całościowego rozwoju człowieka odkrytej i opracowanej przez Ryszarda Więckowskiego. Zakłada ona istnienie trzech naturalnych strategii uczenia się człowieka: percepcyjno-odtwórczej, percepcyjno-wyjaśniającej oraz percepcyjno-innowacyjnej, w której kluczową rolę w procesie nauczania – uczenia się odgrywa aktywność własna dziecka.

Strategia **percepcyjno-odtwórcza** polega na przekazywaniu przez nauczyciela treści, które dziecko ma za zadanie odtworzyć. Nauczyciel stawia pytania, naprowadza, zleca działania, dziecko jest wykonawcą poleceń i zadań. Jest to strategia niezbędna w procesie edukacji, jest jego **bazowym etapem**. Opiera się na przekazywaniu informacji czy instrukcji do własnej i twórczej pracy dziecka. Daje wiedzę i umiejętności, jednak nie powinna być dominującym sposobem pracy z dziećmi.

W strategii **percepcyjno-wyjaśniającej** to dziecko stawia pytania mające na celu rozwiązanie problemu, dotarcie do brakujących informacji. Tutaj to ono jest twórcą sytuacji edukacyjnych, a rola nauczyciela polega na stymulowaniu rozwoju myślenia krytycznego dzieci, ich wyobraźni. Strategia percepcyjno-wyjaśniająca **jest drugim, po strategii percepcyjno-odtwórczej, etapem uczenia się**.

W strategii **percepcyjno-innowacyjnej**, zwanej także podejściem sytuacyjnym, nauczyciel kreuje okoliczności, które powinny dziecko zaskoczyć, zaintrygować, zainteresować, tym samym zmotywować do aktywności. Nauczyciel jest tym, który inspirować, rozwija twórcze myślenie, rozumiane jako odkrywanie nowych zależności, pojęć, funkcji, rzeczy. Aktywność twórcza dzieci doprowadza do zmian w ich otoczeniu, które są zgodne z dziecięcymi oczekiwaniami i potrzebami poznawczymi. **To trzeci i ostatni etap edukacji.**

Rozwój dziecka polega na stopniowym przechodzeniu od percepcyjno-odtwórczego sposobu uczenia się, poprzez percepcyjno-wyjaśniający, do percepcyjno-innowacyjnego. Biorąc ten fakt pod uwagę, w naszym programie stawiamy na aktywność, kreatywność dzieci, a nie gotowe rozwiązania. Pobudzamy do myślenia, samodzielnego dochodzenia do rozwiązań i nie boimy się popełniania błędów. Dzięki błędom uczymy się ich więcej nie popełniać.

2.

Cele i treści kształcenia i wychowania

Marta Pietrzak

Przedstawiam Państwu treści programowe z perspektywy mojego **wieloletniego doświadczenia** w roli nauczyciela wychowania przedszkolnego. Tabela ułatwi, mam nadzieję, młodemu nauczycielowi **szybkie zweryfikowanie zakresu własnej pracy**. To bardzo praktyczne rozwiązanie, którego, jak pamiętam, brakowało mi na początku mojej kariery zawodowej. Pole wyboru pozwoli na **łatwe zaznaczenie**, które wysiłki w danym roku można uznać za zakończone sukcesem, a nad czym trzeba jeszcze z dziećmi popracować.

Przez 30 lat pracy w przedszkolu nauczyłam się, które wymagania programowe należy **uznać za najważniejsze dla danej grupy wiekowej**, a które można rozłożyć w czasie. Dlatego poniższa tabela to oparte na podstawie programowej, ale jednocześnie, moim zdaniem, kluczowe, etapy rozwoju. To moje przedszkolne **kamienie milowe**.

Trzeba też pamiętać, że w każdej grupie przedszkolnej dostrzeżemy dzieci, których umiejętności, wiedza czy kompetencje nie będą adekwatne do wskazanych w tabeli dla konkretnego wieku. Każde dziecko rozwija się bowiem inaczej, we własnym tempie. Zadaniem nauczyciela jest obserwacja dzieci, ich rozwoju i zachowań oraz dostrzeżenie zarówno problemów, jak i uzdolnień. Na tej podstawie nauczyciel powinien indywidualizować pracę z dziećmi, dbając równocześnie o zaspokojenie potrzeb całej grupy oraz realizację celów kształcenia, wychowania i treści edukacyjnych w odniesieniu do podstawy programowej. Najważniejsze jest jednak, żeby to dziecko miało poczucie sprawczości i świadomość, że w planowaniu swoich działań i ich realizowaniu na swoją miarę jest skuteczne. To brzmi jak coś bardzo trudnego, ale wystarczy, że damy dzieciom podzielać, poznawać świat wielozmysłowo, a zobaczą sens w tym, co robią i będą się czuły docenione. A nauczyciel poczuje satysfakcję z efektów swojej pracy.

Liczę na to, że przygotowana przeze mnie tabela stanie się praktycznym i pomocnym narzędziem w Państwa pracy, a nauczycielom dopiero rozpoczynającym przygodę z przedszkolem ułatwi start.

Treści programowe wykraczające poza zakres treści nauczania ustalony w podstawie programowej wychowania przedszkolnego zostały oznaczone aplą.

Treści programowe

PP	3-latki	4-latki
Rozwój dziecka w obszarze fizycznym		
I.1	kształtuje umiejętność właściwego mycia i wycierania rąk w określonych sytuacjach poznaje podstawowe zasady higieny uczy się myć zęby pod nadzorem osoby dorosłej uczy się samodzielnego korzystania z toalety nabiera nawyku wykonywania czynności higienicznych o określonych porach, w określonych sytuacjach i w odpowiedni sposób	doskonali umiejętność samodzielnego wykonywania czynności higienicznych w określonych sytuacjach z przestrzeganiem poszczególnych etapów utrwała podstawowe zasady higieny i zachowania, dotyczące korzystania z własnych przyborów, dba o czystość łazienki doskonali umiejętność samodzielnego i właściwego korzystania z toalety właściwie wykonuje czynności higieniczne o określonych porach, w określonych sytuacjach, bez konieczności przypominania korzysta z własnego ręcznika oraz osobistych przyborów do higieny, utrzymuje je w czystości
I.2	kształtuje umiejętność samodzielnego zakładania i zdejmowania poszczególnych części garderoby zwraca uwagę na zmiany w sposobie ubierania się w zależności od pory roku i warunków atmosferycznych wdraża się do odkładania ubrań na właściwe miejsce	doskonali umiejętność samodzielnego zakładania i zdejmowania poszczególnych części garderoby oraz ubiera się we właściwej kolejności wdraża się do dbałości o własne ubrania kształtuje umiejętność dobierania ubrań w zależności od pory roku i warunków atmosferycznych
I.3	kształtuje nawyk właściwego zachowywania się przy stole: odpowiednia postawa, posługiwanie się łyżką i widelcem, korzystanie z serwetki, zachowanie ciszy i spokoju podczas spożywania posiłku wyrabia prawidłowy chwyt łyżki i widelca uczy się nakrywania do stołu wdraża się do stosowania zwrotów grzecznościowych podczas posiłków	wdraża się do przestrzegania zasad kultury spożywania posiłków doskonali umiejętność posługiwania się łyżką i widelcem, ze zwróceniem uwagi na prawidłowy chwyt pomaga w nakrywaniu do stołu i sprząta po sobie wdraża się do przestrzegania zasad higieny podczas przygotowywania i spożywania posiłków
I.4	uczy się rozpoznawać swoje potrzeby związane z ruchem i odpoczynkiem wdraża się do informowania o swoich potrzebach w sposób akceptowany społecznie	uczy się rozpoznawać i nazywać swoje potrzeby związane z ruchem i odpoczynkiem informuje o swoich potrzebach w sposób akceptowany społecznie

PP	5-latki	6-latki
Rozwój dziecka w obszarze fizycznym		
I.1	rozumie konieczność systematyczności w zakresie czynności higienicznych oraz ich powtarzania w określonych sytuacjach doskonali umiejętność dokładnego mycia zębów, dbania o czystość przyborów do mycia zwraca uwagę na estetykę własnego wyglądu i czystość rozumie znaczenie dbałości o higienę oraz dostrzega zagrożenia wynikające z jej nieprzestrzegania samodzielnie korzysta z toalety z przestrzeganiem zasad higieny i zachowania	wdraża się do samokontroli czystości własnego ciała i dbałości o estetykę wyglądu uczestniczy w opracowaniu graficznym reguł, których należy przestrzegać podczas czynności higienicznych korzysta z zapisów umieszczonych w harmonogramie dnia, dotyczących czynności higienicznych wykonywanych o stałych porach dnia i w określonych sytuacjach
I.2	szybko i sprawnie przebiera się, z przestrzeganiem właściwej kolejności wykonywanych czynności pilnuje ubrań i właściwie je odkłada rozumie konieczność chronienia ciała przed niekorzystnymi czynnikami atmosferycznymi lub ugryzieniami owadów	potrafi samodzielnie wiązać sznurowadła na kokardkę umiejętnie składa ubrania dba o czystość i estetykę własnego ubioru właściwie dobiera ubrania w zależności od pory roku i warunków atmosferycznych
I.3	przestrzega zasad kulturalnego zachowania przy stole prawidłowo posługuje się sztućcami podczas posiłków (prawidłowy chwyt) samodzielnie nakłada sobie potrawy, nalewa napoje wie, jak prawidłowo i estetycznie nakryć do stołu uczestniczy w zajęciach kulinarnych	bezpiecznie używa noża prawidłowo, estetycznie nakrywa do stołu sprząta po posiłku uczestniczy w zajęciach kulinarnych z przestrzeganiem zasad higieny i bezpieczeństwa przygotowuje pod kierunkiem osoby dorosłej proste potrawy
I.4	rozpoznaje i nazywa swoje potrzeby związane z odpoczynkiem, ruchem, głodem czy pragnieniem informuje o swoich potrzebach w sposób adekwatny do okoliczności	informuje opiekunów o własnych potrzebach i trudnościach; szuka skutecznych rozwiązań

PP	3-latki	4-latki
I.5 I.8	wdraża się do uczestniczenia w organizowanych zabawach i zajęciach ruchowych w sali i na świeżym powietrzu kształtuje umiejętność ustawiania się w rzędzie, w kole, parami, w szeregu uczy się korzystania w określony sposób z przyborów do ćwiczeń gimnastycznych wdraża się do reagowania na sygnały, wykonywania ćwiczeń zgodnie z pokazem rozwija sprawność ruchową zgodnie z indywidualnym potencjałem	aktywnie uczestniczy w organizowanych zabawach ruchowych w sali i na świeżym powietrzu oraz w ćwiczeniach gimnastycznych wdraża się do przestrzegania zasad zachowania doskonali umiejętność właściwego korzystania z przyborów i sprzętów gimnastycznych kształtuje umiejętność współdziałania podczas zabaw ruchowych doskonali sprawność ruchową zgodnie z indywidualnymi możliwościami i tempem rozwoju
I.6	uczestniczy w prostych zabawach konstrukcyjnych, np. budowaniu z klocków nabywa doświadczeń w celu tworzenia celowych, bardziej stabilnych konstrukcji bawi się z wykorzystaniem prostych zestawów konstrukcyjnych dla dzieci	doskonali umiejętność tworzenia celowych konstrukcji z wykorzystaniem dostępnych klocków tworzy konstrukcje przestrzenne i płaskie z różnorodnego materiału poznaje w działaniu właściwości różnych materiałów, w tym materiałów naturalnych
I.7	wdraża się do prawidłowej postawy ciała przy stoliku uczestniczy w zabawach ruchowych ze szczególnym uwzględnieniem ruchów rąk kształtuje prawidłowy chwyt sztuców i narzędzi plastycznych uczestniczy w zabawach paluszkowych wykonuje czynności samoobsługowe, porządkuje, rysuje, maluje, bawi się piaskiem, ugniata masy plastyczne sprząta zabawki pomaga w sprzątaniu po wykonaniu prac plastycznych i zajęciach	podrzuca i łapie, rzuca piłką do celu, rysuje w powietrzu jedną, dwoma rękami, naśladuje różnorodne ruchy i gesty doskonali prawidłowy chwyt łyżki, widelca, kredki, pędzla, nożyczek kontroluje prawidłową postawę ciała podczas pracy w pozycji siedzącej wykonuje różne prace plastyczne i konstrukcyjne sprząta po skończonej zabawie i po pracach plastycznych
I.9	odczytuje i odtwarza proste gesty o określonym znaczeniu rozwiązuje proste zagadki ruchowe uczestniczy w prostych zabawach logorytmicznych z wykorzystaniem wierszyków ilustrowanych gestem bierze udział w zabawach i ćwiczeniach stymulujących rozwój dużej i małej motoryki	rozwija płynność i koordynację ruchów całego ciała bierze udział w zabawach połączonych z wykonywaniem określonych gestów bierze udział w zabawach i ćwiczeniach stymulujących rozwój dużej i małej motoryki wykonuje proste ćwiczenia grafomotoryczne układa mozaiki z małych elementów

PP	5-latki	6-latki
I.5 I.8	systematycznie uczestniczy w organizowanych zabawach ruchowych w sali i na świeżym powietrzu oraz w zajęciach gimnastycznych wykonuje ćwiczenia zgodnie z instrukcją właściwie korzysta z przyborów i sprzętów do ćwiczeń sprawnie ustawia się w rzędzie, w kole, parami, w grupach rozumie konieczność dbania o własną sprawność przez różne formy ruchu	przestrzega zasad zachowania zapewniających porządek i bezpieczeństwo podczas zabaw ruchowych i ćwiczeń gimnastycznych dostrzega ewentualne zagrożenia, nieprawidłowe zachowania innych i reaguje na nie poznaje własne możliwości ruchowe podczas spontanicznych i zorganizowanych zabaw i ćwiczeń gimnastycznych jest świadome, że nabywanie sprawności fizycznej wymaga systematycznych ćwiczeń, treningu w określonych dyscyplinach sportu
I.6	wykorzystuje poznane właściwości materiałów oraz zna reguły tworzenia stabilnych budowli doskonali umiejętność tworzenia konstrukcji, prac plastyczno-technicznych według instrukcji słownych i obrazkowych wykonuje prace plastyczne oparte na precyzyjnym składaniu i zaginaniu papieru	wykonuje prace plastyczno-techniczne, wykorzystując różnorodne materiały do samodzielnego działania, tworzenia według swoich pomysłów, z własnej inicjatywy tworzy zespołowe wieloetapowe konstrukcje
I.7	utrwała prawidłowy chwyt sztućców, narzędzi pisarskich, plastycznych i nożyczek kontroluje ruch dłoni przy działaniach graficznych prawidłowo układa rękę podczas kreślenia oraz kontroluje właściwą postawę ciała wykonuje określone ruchy, rzuca, łąpie, toczy, celuje, chwyta dłońmi i palcami	właściwie posługuje się sztućcami, również nożem sprawnie wykonuje ćwiczenia graficzne oraz utrwała właściwy kierunek kreślenia od lewej strony do prawej, od góry do dołu dostosowuje napięcie mięśniowe i siłę nacisku do narzędzia kreśli wzory, szlaczki w liniaturze używa chwytu pisarskiego podczas rysowania, kreślenia i pierwszych prób pisania
I.9	zwiększa płynność, koordynację i świadomość ruchów całego ciała wykonuje prace zwiększające sprawność manualną i koordynację wzrokowo-ruchową (plastyczne, konstrukcyjne, kulinarne) wycina po linii i doskonali samodzielne wycinanie kształtów uczy się posługiwania nożem	wykazuje się sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową podczas zabaw ruchowych, ruchowo-naśladowczych, manipulacyjnych, sportowych precyzyjnie wykonuje ćwiczenia grafomotoryczne

PP	3-latki	4-latki
Rozwój dziecka w obszarze emocjonalnym		
II.1	poznaje różne stany emocjonalne: radość, złość, smutek próbuje określić samopoczucie dowiaduje się, które jego zachowania wywołują przyjemne, a które nieprzyjemne emocje u innych	uczy się rozpoznawać stany emocjonalne: strach, gniew, złość, smutek określa swoje samopoczucie rozpoznaje sytuacje i czynniki wywołujące określone stany emocjonalne poznaje sposoby rozwiązywania konfliktów
II.2	zaczyna dostrzegać własną odrębność i indywidualność próbuje określać własne upodobania	dostrzega własną odrębność i indywidualność wskazuje na własne upodobania
II.3	poznaje zasady regulujące zachowania podczas korzystania ze wspólnych zabawek, sprzętów i kącików edukacyjnych uczy się właściwej reakcji na bodźce zewnętrzne związane ze zmianą otoczenia, środowiskiem społecznym i stawianymi wymaganiami podejmuje próby włączania w zabawę innych jej uczestników	wdraża zasady zachowania obowiązujące w otoczeniu uczy się właściwej reakcji na bodźce zewnętrzne związane ze zmianą otoczenia, środowiskiem społecznym i stawianymi wymaganiami uczestniczy w zabawach i działaniach w grupie zgodnie z ustalonymi zasadami
II.4	dostrzega, że uczucia i emocje można wyrazić na wiele sposobów podejmuje próby wykorzystania prostych form i znaków na wyrażenie stanu emocjonalnego uczy się prawidłowych zachowań w grupie czeka na swoją kolej, prosi, dziękuje uczestniczy w przygotowywaniu przyjemności innym osobom uczestniczy w przygotowywaniu zabawy i porządkowaniu miejsca pracy, dekoracji sali wykonuje wskazane proste czynności	wie, że uczucia i emocje można wyrazić za pomocą mimiki poznaje znaczenie i podejmuje próby wykorzystywania odpowiednich form i znaków na wyrażenie stanu emocjonalnego doskonalą umiejętność czytelnej werbalizacji swoich uczuć i potrzeb samodzielnie planuje i wykonuje niespodzianki dla rówieśników jako wyraz sympatii uczy się mówienia miłych słów innym oraz dziękowania za takie słowa pomaga innym w prostych czynnościach
II.5	próbuje dzielić się z rodziną swoimi przeżyciami z przedszkola wykazuje otwartość i zaufanie do nauczycieli	dzieli się z członkami rodziny wrażeniami z przedszkolnych wydarzeń podejmuje kontakt z nauczycielem i dziećmi

PP	5-latki	6-latki
Rozwój dziecka w obszarze emocjonalnym		
II.1	próbuję określić samopoczucie innych osób ☐ próbuję radzić sobie z nieprzyjemnymi emocjami i uczuciami, uczę się okazywać je w akceptowany społecznie sposób ☐ werbalizuję swoje myśli i oczekiwania, stany emocjonalne ☐ stara się stosować sposoby rozwiązywania konfliktów oparte na dialogu i kompromisie ☐	kontroluję swoje zachowania ☐ stara się okazywać emocje w akceptowany sposób ☐ poznaje siebie, dostrzega odmienność, autonomię i niepowtarzalność innych osób ☐ modyfikuje poznane sposoby rozwiązywania konfliktów, z wsparciem osób dorosłych lub rówieśników ☐
II.2	obserwuję zachowanie innych osób, poznaje je, dokonuje odniesienia do kodeksu norm i zachowań ☐ odróżnia emocje, nazywa je i rozumie, że każdy ma prawo do ich odczuwania i okazywania ☐	uznaje prawo innych do odczuwania i okazywania emocji ☐ interesuje się odczuciami i stanami emocjonalnymi rówieśników i dorosłych, próbuje na nie reagować ☐
II.3	stosuję adekwatne do sytuacji zachowania podczas kontaktów z innymi osobami, rozumiem, że należy liczyć się z ich uczuciami i potrzebami ☐ dostrzegam skutki i ponosi odpowiedzialność za zachowania społecznie nieakceptowane ☐ dokonuję wyborów i przeżywa pozytywne efekty własnych działań ☐ przestrzegam zasad i norm obowiązujących w grupie rówieśniczej i kontaktach z dorosłymi ☐	próbuję dokonać oceny własnego zachowania i działań na podstawie doświadczeń i obserwacji ☐ reaguję na przejawy nieakceptowanego zachowania ☐
II.4	dobieram odpowiednie formy i znaki na wyrażenie stanu emocjonalnego ☐ uwaga słucha i analizuje wypowiedzi innych podczas rozmowy ☐ dokonuję oceny postępowania swojego lub innych z zastosowaniem odpowiednich określeń ☐ doskonalam umiejętność odróżniania zachowań niewłaściwych od pozytywnych ☐ prezentuję za pomocą mimiki i gestów stany emocjonalne ☐ inicjuję działania sprawiające radość innym ☐	korzystam ze znanych sposobów okazywania emocji, szczególnie tych nieprzyjemnych, jak złość czy strach, potrafię je zakomunikować w sposób zrozumiały dla dzieci i dorosłych tak, aby nie krzywdzić i nie obrażać innych ☐ aktywnie reaguję na przejawy niewłaściwego zachowania ☐ potrafię wyrazić komplement i podziękować za niego ☐
II.5	rozstaję się z rodzicami w dobrym nastroju ☐ stosuję różne formy powitania nauczycieli i dzieci ☐	pewnie i z ufnością żegna rodziców, z radością wita nauczycieli i rówieśników ☐

PP	3-latki	4-latki
II.6	przygląda się innym i dostrzega ich różne stany emocjonalne, wie, kiedy się cieszą, a kiedy smuć wyraża uczucia sympatii dla osób wyrażających pozytywne odczucia i czyniących dobre uczynki	uczy się odróżniania sytuacji, które sprawiają przyjemność, od zdarzeń trudnych i niemiłych wie, że inni przeżywają różne sytuacje i zdarzenia w podobny sposób, nie robi innym przykrości, unika niemiłych sytuacji wie, które zachowania w stosunku do rówieśników są akceptowane, a które – nie
II.7	poznaje normy i zasady dotyczące zgodnego współdziałania w grupie rówieśniczej uczy się korzystania z pomocy osób dorosłych lub starszych dzieci w trudnych sytuacjach określa jednoznaczne postawy przeciwstawne: dobry – zły poznaje znaczenie bycia dla kogoś miłym, uczynnym przeciwstawia się przemocy fizycznej wobec siebie i innych ze strony rówieśników i dorosłych	przestrzega ustalonych norm i zasad dotyczących zgodnego współdziałania w grupie korzysta z pomocy osób dorosłych w trudnych sytuacjach, dziękuje za wsparcie poznaje znaczenie okazywania innym życzliwości i wsparcia poznaje sposoby służące wsparciu w trudnej sytuacji
II.8	dowiaduje się, że inni też mają prawo do wyboru zabawy i uczestnictwa w niej, korzystania z zabawek i sprzętów uczy się czekania na swoją kolej podczas korzystania z zabawki, kącika czy wręczania upominku dostrzega, że nie zawsze można być pierwszym	przyzwyczajają się do uważnego słuchania wypowiedzi innych, przestrzega kolejności wypowiedzi, spokojnie oczekuje na swoją kolej dostrzega sytuacje, w których występują różne potrzeby, zdania i oczekiwania
II.9	rozumie, że o zabawki, które są cudzą własnością, należy poprosić rozróżnia pojęcia: moje – nie moje poznaje odmienne upodobania rówieśników dostrzega potrzeby innych uczy się sprawiania innym przyjemności przez obdarowywanie ich samodzielnie wykonanymi upominkami	podejmuje próby rozpoznawania i nazywania emocji innych osób podejmuje próby składania życzeń rówieśnikom, używa zwrotów grzecznościowych sprawia innym przyjemności nabiera wprawy w dbaniu o swój wygląd i najbliższe otoczenie

PP	5-latki	6-latki
II.6	rozumie i akceptuje fakt, że emocje mogą być przyjemne i nieprzyjemne ☐ podejmuje próby przeciwstawiania się zachowaniom krzywdzącym innych ☐ opisuje emocje towarzyszące codziennym zdarzeniom ☐ wyraża współczucie i zrozumienie dla problemów innych osób przez okazywanie zainteresowania, podjęcie rozmowy czy pomocy ☐	przeciwstawia się przemocy fizycznej i emocjonalnej, rozwiązuje konflikty poprzez dyskusję, wyjaśnienia, argumentowanie ☐ stara się zrozumieć odczucia drugiej osoby ☐
II.7	uważnie słucha i analizuje treści przekazywane przez rozmówców, dotyczące sposobów rozwiązania sytuacji trudnych ☐ wie, do kogo może zwrócić się o pomoc w sytuacjach trudnych emocjonalnie i potrafi się o nią zwrócić ☐ mówi o swoich emocjach w sytuacjach trudnych, konfliktowych, wyzywa się strachu przed ujawnieniem takich emocji, jak smutek, żal, rozczarowanie, wstyd ☐	stara się włączyć w dyskusję i ustalać zasady obowiązujące w danej sytuacji, uczy się współdecydowania o sobie i innych ☐ stosuje poznane i dostępne w najbliższym otoczeniu sposoby służące wsparciu w trudnej sytuacji ☐ podejmuje próby pogodzenia się z porażką czy przegraną, cieszy się sukcesem innych ☐
II.8	próbuję zachowywać się cierpliwie i spokojnie, kiedy nie może natychmiast zrealizować swoich potrzeb ☐ uczy się czekać i odraczać gratyfikacje ☐ podejmuje próby godzenia się z koniecznością ustąpienia innym pierwszeństwa w niektórych zdarzeniach ☐	ma pozytywny stosunek do zdarzeń i sytuacji, rozumie, że nie zawsze można być pierwszym i najlepszym w każdej dziedzinie ☐ stara się kierować rozważą, namysłem przed podjęciem decyzji lub działania, uczy się spokojnej oceny sytuacji ☐
II.9	interesuje się emocjami innych osób, podejmuje próby wczuwania się w ich sytuację, niesienia pomocy, gdy komuś wydarzy się przykre zdarzenie, np. uderzy się, przewróci, zgubi coś ☐ poszukuje takich sposobów rozwiązywania konfliktów, aby były uwzględniane potrzeby obu stron (strategia wygrana – wygrana) ☐ docenia trud i pracę innych osób, szanuje ich wytwory ☐ gratuluje zwycięzcy, składa życzenia ☐	rozpoznaje i nazywa emocje osób z najbliższego otoczenia ☐ wspiera innych, gdy przeżywają nieprzyjemne emocje, cieszy się z ich sukcesów i radości ☐ dba o swój wygląd oraz o estetykę otoczenia, dostrzega piękno wokół siebie ☐

PP	3-latki	4-latki
II.10	przygląda się zwierzętom żyjącym w najbliższym środowisku poznaje podstawowe potrzeby zwierząt domowych współdziała z osobą opiekującą się zwierzętami uczestniczy w dokarmianiu ptaków zimą	pogłębia wiedzę na temat potrzeb i właściwych warunków rozwoju wybranych zwierząt dostrzega podstawowe potrzeby zwierząt domowych oraz konieczność zapewnienia im właściwych warunków do życia i rozwoju uczestniczy w prowadzonych pracach pielęgnacyjnych związanych z hodowlą zwierząt uczestniczy w opiece nad zwierzętami w okresie zimy
II.11	dostrzega piękno przyrody podczas bezpośredniego kontaktu uczestniczy w zbieraniu darów przyrody i umieszcza je w kąniku wykorzystuje okazy przyrodnicze do wykonywania prac plastycznych podejmuje próby ilustrowania zaobserwowanych zjawisk chętnie uczestniczy w spacerach i wycieczkach do parku, na łąkę, do lasu, zna zasady zachowania	dostrzega zjawiska atmosferyczne i piękno przyrody w poszczególnych porach roku wzbogaca przedszkolny kącik przyrody o okazy związane z aktualną porą roku uczy się właściwych zachowań w kontakcie z przyrodą i podejmowania działań proekologicznych
Rozwój dziecka w obszarze społecznym		
III.1	włącza się do zabaw ze wszystkimi dziećmi zgodnie z ustalonymi zasadami uczy się stosowania zwrotów grzecznościowych w konkretnych sytuacjach uprzejmie zwraca się do innych	wdraża się do kulturalnego prowadzenia rozmowy z przestrzeganiem zasady słuchania, kiedy mówi ktoś inny buduje atmosferę akceptacji wszystkich dzieci, równego i sprawiedliwego traktowania poznaje pożądane wzorce postępowania świadczące o tolerancji nabywa właściwego stosunku do osób znajdujących się w najbliższym otoczeniu i różniących się sprawnością, wyglądem zwraca uwagę na różnice i podobieństwa między ludźmi w bliższym i dalszym otoczeniu (ludzie o różnym wyglądzie, z różnych krajów, o różnej sprawności) stwarza okazje do czerpania radości z obdarowywania innych, pomagania im i dzielenia się tym, co posiadamy

PP	5-latki	6-latki
II.10	interesuje się zwierzętami żyjącymi w najbliższym i dalszym otoczeniu, poznaje ich zwyczaje i sposób życia prawidłowo reaguje na zauważone zagrożenie lub krzywdę wyrządzaną zwierzętom poznaje konsekwencje zaniedbania obowiązków względem zwierząt poznaje sposoby zachowania i niesienia pomocy zwierzętom podejmuje się pomocy potrzebującym zwierzętom	aktywnie pomaga w hodowli zwierząt, potrafi zapewnić właściwe warunki życia i rozwoju poznaje przepisy prawne dotyczące praw zwierząt i organizacje, które pomagają zwierzętom podejmuje próby przezwycięzania lęków i przesądów związanych ze zwierzętami
II.11	dostrzega różnorodność obiektów i krajobrazów interesuje się obserwowanymi zjawiskami przyrodniczymi, potrafi je nazywać i przeżywać uczestniczy w utrzymywaniu porządku w otoczeniu przedszkola i najbliższego środowiska dostrzega wpływ działalności człowieka na przyrodę (zanieczyszczenie, odpady, zmiany klimatyczne) dostrzega znaczenie przyrody dla człowieka jako miejsca wypoczynku i relaksu	prawidłowo reaguje na negatywne zmiany w otoczeniu przyrodniczym bierze udział w oszczędzaniu zasobów natury aktywnie wpływa na zmianę w swoim otoczeniu podejmuje świadome działania chroniące zasoby przyrodnicze
Rozwój dziecka w obszarze społecznym		
III.1	słucha i włącza się do rozmów na temat zasad zgodnej zabawy odczuwa empatię oraz chęć udzielenia wsparcia osobom słabszym i potrzebującym pomocy, odczuwa satysfakcję z faktu dzielenia się lub obdarowywania innych wyraża krytykę wobec przejawów nierównego traktowania, wyszydzania czy szykanowania dostrzega potrzeby osób w najbliższym otoczeniu i stara się je wspierać, włącza do zabaw lub działań adekwatnie do możliwości oraz sprawności rozumie, że nie można oceniać ludzi na podstawie wyglądu i pochodzenia dostrzega różnice i podobieństwa między dziećmi w bliskim otoczeniu oraz kształtuje wobec nich postawę akceptacji przez włączenie do zabaw, wspólne działania, integrowanie się we wspólnej zabawie kształtuje krytyczny stosunek wobec przejawów wykluczania dzieci	samodzielnie podejmuje decyzje dotyczące własnej osoby uczy się na własnych błędach ponoszenia odpowiedzialności za własne działania w kontaktach z innymi dziećmi, dorosłymi, w codziennych sytuacjach dokonuje autoprezentacji ze wskazywaniem swoich mocnych stron, predyspozycji i faktycznych osiągnięć doskonali umiejętności wyrażania trafnych ocen odnoszących się do wartości drugiego człowieka, niezależnie od jego statusu materialnego, wyglądu czy sprawności reaguje na sytuacje bezpodstawnego eliminowania dzieci z zabawy lub uczestnictwa w działaniach, namawiania się grupy przeciwko jednej osobie

PP	3-latki	4-latki
III.2	uczy się podstawowych informacji dotyczących najbliższych członków rodziny, z którymi ma najczęstszy kontakt stosuje określenia odnoszące się do pokrewieństwa wypowiada się na temat swojej rodziny dostrzega znaczenie serdecznych gestów i zachowań w rodzinie uczestniczy w przygotowywaniu upominków okolicznościowych, bierze udział w występach i spotkaniach rodzinnych	zna imiona najbliższych członków rodziny doskonali umiejętność wypowiadania się na temat swojej rodziny uczestniczy w przygotowywaniu upominków okolicznościowych, bierze udział w występach i spotkaniach rodzinnych dostrzega wkład własny oraz poszczególnych członków w życie rodziny dostrzega potrzebę wykonywania podstawowych obowiązków domowych oraz pomagania członkom najbliższej rodziny stopniowo przyswaja pojęcia związane ze świadomością narodową uczestniczy w uroczystościach organizowanych na terenie przedszkola, związanych z obchodzeniem świąt narodowych, i odczuwa powagę chwili
III.3	umie się przedstawić, podać imię, nazwisko utrwała znajomość imion najbliższych członków rodziny identyfikuje się ze swoim imieniem	doskonali umiejętność śmiałego przedstawiania się na forum grupy: podawania pełnego imienia i nazwiska, określenia własnych zainteresowań zna miejsce swojego zamieszkania i adres przedszkola uczy się, komu można podawać informacje o sobie i swojej rodzinie
III.4	wdraża się do używania zwrotów grzecznościowych w codziennych sytuacjach w domu i przedszkolu uczy się właściwego zachowania w określonych miejscach i sytuacjach oraz stosowania się do obowiązujących nakazów i zakazów	używa zwrotów grzecznościowych w codziennych sytuacjach w domu i przedszkolu doskonali umiejętność łączenia zwrotów grzecznościowych z odpowiednimi gestami uczy się właściwego zachowania w określonych miejscach i sytuacjach oraz stosowania się do obowiązujących nakazów i zakazów

PP	5-latki	6-latki
III.2	podaje imiona najbliższych członków rodziny, określa stopień pokrewieństwa wykonuje zespołowe prezentacje graficzne i plastyczne własnej grupy z imionami poszczególnych dzieci i opiekunów kształtuje świadomość narodową i poczucie dumy z faktu bycia Polką/Polakiem przez dostrzeganie piękna języka, muzyki, tradycji, historii, architektury, sztuki uczestniczy w organizowanych na terenie przedszkola uroczystościach związanych z obchodzeniem świąt narodowych utrwała znajomość podstawowych informacji na temat najbliższej rodziny i otoczenia (nazwa miejscowości, imiona członków rodziny, wykonywane zawody) podaje podstawowe informacje na temat własnego przedszkola lub szkoły (nazwa/patron, profil, adres) kształtuje elementarną wiedzę na temat stolicy Polski odczuwa więź z grupą rówieśniczą i wychowawcą	kształtuje umiejętność postrzegania własnej osoby, rozumienia roli i wiążących się z nią zadań jako członka rodziny, narodu, grupy przedszkolnej i innej dostrzega indywidualność własnej rodziny, wartość, jaką jest udział w jej tradycjach, zainteresowaniach, pasjach konstruuje drzewo genealogiczne własnej rodziny dostrzega własną odmienność i indywidualność jako osoby, dziewczynki/chłopca, Polki/Polaka uczestniczy w organizowanych na terenie przedszkola uroczystościach związanych z obchodzeniem świąt narodowych, poznaje sposoby czczenia ważnych miejsc, rocznic, historycznych wydarzeń interesuje się ważnymi dla kraju aktualnymi wydarzeniami tworzy kącik patriotyczny przy okazji świąt narodowych i ważnych dla kraju wydarzeń okazuje zainteresowanie poznawaniem historii naszego kraju
III.3	przedstawia się na forum grupy, przedszkola oraz przed szerszą publicznością utrwała podstawowe informacje na swój temat: imię, nazwisko, imiona najbliższych członków rodziny, wiek, elementy adresu wie, w jakich sytuacjach i komu można podawać informacje o sobie	doskonali umiejętność podawania informacji na swój temat w trudnych sytuacjach, zdarzeniach losowych rozumie konieczność ograniczonego zaufania w stosunku do osób obcych zna dokładny adres zamieszkania (nazwa miejscowości, ulicy, numer domu i mieszkania) wykonuje wizytówki, wykorzystując umiejętność tworzenia zapisów literowych
III.4	prezentuje spokojny sposób mówienia i zwracania się do innych, ogranicza gestykulację, kontroluje natężenie głosu stosuje właściwe wzorce komunikacji międzyludzkiej (postawa ciała, patrzenie na rozmówcę, nieprzerywanie wypowiedzi innych, odpowiedni ton i natężenie głosu) rozumie, że przeproszenie kogoś nie zawsze skutkuje natychmiast, jeżeli pokrzywdzona osoba przeżywa ból albo stratę	stosuje formy grzecznościowe adekwatnie do sytuacji prezentuje kulturalne zachowania dostosowane do miejsca i otoczenia przyjmuje konsekwencje swojego zachowania, w tym słów wypowiedzianych do innych osób

PP	3-latki	4-latki
III.5	kształtuje umiejętność wspólnej zabawy wdraża się do przestrzegania kodeksu dobrego przedszkolaka wdraża się do współdziałania z innymi wdraża się do przestrzegania zasad zgodnej zabawy	respektuje normy kodeksu grupowego kształtuje świadomość własnych praw w grupie oraz praw innych dzieci dostrzega przejawy łamania praw (agresja słowna, czynna, niszczenie wytworów pracy) i się im sprzeciwia poznaje przykłady właściwych i niewłaściwych zachowań formułuje oceny określające zachowanie dostrzega wpływ własnych zachowań na atmosferę i dokonuje oceny konkretnych sytuacji doskonalą umiejętność wspólnej zabawy i zgodnego korzystania z zabawek uczy się przyjmować konsekwencje własnych zachowań i szukać rozwiązań w relacjach społecznych
III.6	poznaje przykłady akceptowanych społecznie zachowań uczestniczy w świętach rodzinnych i przedszkolnych identyfikuje się z rodziną, grupą przedszkolną, respektuje normy i reguły postępowania w tych grupach	włącza się w działania osób dorosłych uczestniczy w świętach rodzinnych, przedszkolnych i lokalnych identyfikuje się z rodziną, grupą przedszkolną, społecznością lokalną, respektuje normy i reguły postępowania w tych grupach ocenia postępowanie swoje i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości uniwersalnych
III.7	wdraża się do właściwego zachowywania się w określonych miejscach i sytuacjach oraz stosowania obowiązujących nakazów i zakazów poznaje podstawowe zasady zachowania obowiązujące w grupie przedszkolnej stopniowo uświadamia sobie własne prawa i fakt równości wszystkich dzieci w grupie wdraża się do przestrzegania zasad i reguł ujętych w obrazkowym kodeksie zachowania włącza się do podejmowania prostych obowiązków i pełnienia określonych ról	uświadamia sobie, że wszyscy w grupie mają takie same prawa i obowiązki opracowuje graficzną prezentację kodeksu dobrego przedszkolaka z regułami i zasadami zachowania w grupie przyzwyczajają się do wypowiadania się po kolei według ustalonych zasad i czekania na swoją kolej wdraża się do szanowania cudzej własności i wytworów pracy dba o wspólną własność i porządek w najbliższym otoczeniu sumiennie wykonuje powierzone obowiązki i zadania pełni funkcję dyżurnego i zna zakres obowiązków

PP	5-latki	6-latki
III.5	tworzy kodeks zachowania ilustrowany obrazkami bierze udział w opracowaniu grupowego systemu motywacyjnego doskonali umiejętności oceniania zachowania innych oraz dokonywania samooceny z zastosowaniem adekwatnych określeń przestrzega reguł w grach planszowych oraz zasad uczciwej rywalizacji kształtuje umiejętność współdziałania w zespole w celu wykonania zadania planuje zadania i przedsięwzięcia oraz odczuwa współodpowiedzialność za przebieg i efekt pracy kształtuje poczucie odpowiedzialności za rzeczy stanowiące wspólną własność oraz pożyczone od rówieśników	uczestniczy w opracowaniu grupowego kodeksu zachowania z wykorzystaniem symboli, wyrazów do globalnego czytania i własnych zapisów literowych wskazuje pożądane sposoby postępowania, wzorce zachowania, sposoby zadośćuczynienia w sytuacji wyrządzenia krzywdy konstruuje gry, ustala zasady, rozgrywa gry zgodnie z przyjętymi regułami
III.6	dostrzega znaczenie uniwersalnych wartości ważnych w odniesieniu do siebie i innych dostrzega, co jest dobre, a co – złe, oraz uzasadnia wyrażane opinie i oceny rozumie odrębności narodowe, odmienności w wyglądzie ludzi, wykazuje wobec nich tolerancję i życzliwość pomaga osobom starszym, słabszym, mniej sprawnym	właściwie ocenia sytuacje społeczne zdecydowanie przeciwstawia się przejawom wymuszania i szantażu słownego w relacjach społecznych wykazuje życzliwą postawę wobec wszystkich ludzi w bliższym i dalszym środowisku
III.7	ma coraz większą świadomość własnych praw oraz praw innych (np. prawo do wyboru zabawki, zabawy, towarzysza, do niewiedzy, szacunku, radości, poszanowania własności, odczuwania emocji, tajemnicy, wyrażania własnych myśli, bycia wysłuchanym) ma świadomość, że każdy ma prawo bronić swoich praw oraz szukać pomocy, gdy te prawa są naruszane przeciwstawia się łamaniu prawa przestrzega zapisów wspólnie opracowanego kodeksu zachowania określającego prawa, obowiązki i zasady zachowania się dzieci okazuje szacunek, życzliwość i tolerancję wobec osób w najbliższym otoczeniu, dba o dobrą atmosferę	przestrzega ogólnie przyjętych zasad moralnych i kultury w życiu codziennym rozumie, że żaden kodeks nie ujmie wszystkich obowiązujących zasad, praw i obowiązków, a najważniejsze jest stosowanie ogólne przyjętych reguł zachowania i kultury w życiu codziennym rozumie, że każdy powinien mieć zagwarantowane prawa, ale jednocześnie ma obowiązek przestrzegania obowiązujących praw i respektowania praw innych osób stopniowo poznaje najważniejsze prawa oraz stara się stosować je w życiu codziennym (prawo do szacunku, godności osobistej i tajemnic, do swobody myśli i wyrażania poglądów, do bycia sobą, do tożsamości, do wyrażania emocji, do niepowodzeń i łez, do zabawy, do niewiedzy, do wychowania w rodzinie i kontaktów z rodziną, do ochrony przed przemocą fizyczną i psychiczną, do własności)

PP	3-latki	4-latki
III.7 cd.		
III.8	kształtuje nawyk kierowania wzroku na osobę, która mówi, i słuchania wypowiedzi innych ☐ reaguje na proste polecenia i sygnały ☐ kieruje uwagę na wypowiedzi dorosłych ☐	przyjmuje prawidłową postawę ciała i ton głosu podczas rozmów z dorosłymi i dziećmi ☐ realizuje zadania zgodnie z prostymi poleceniami i instrukcjami słownymi ☐ koncentruje uwagę podczas zajęć z całą grupą ☐
III.9	swobodnie, spontanicznie i bezpośrednio zwraca się zarówno do osób dorosłych, jak i do dzieci ☐ kształtuje umiejętność czytelnego i bezpośredniego informowania opiekunów o własnych potrzebach i problemach ☐ wykorzystuje znane sposoby komunikowania się w celu informowania o swoich potrzebach i decyzjach ☐ wdraża się do werbalizacji swoich uczuć, potrzeb wobec rówieśników i osób dorosłych ☐ kształtuje umiejętność dokonywania prostych wyborów dotyczących codziennych sytuacji i informowania o nich ☐	doskonali umiejętność czytelnego werbalizacji swoich uczuć i potrzeb ☐ doskonali umiejętność właściwego i czytelnego informowania o swoich potrzebach w relacjach z dorosłymi i dziećmi ☐ wzbogaca sposoby komunikowania się w celu czytelnego informowania o potrzebach i decyzjach ☐ podejmuje bardziej świadome decyzje na podstawie posiadanej wiedzy, preferencji własnych oraz uczy się je komunikować ☐ podejmuje próby wyjaśniania przyczyn podjęcia danej decyzji ☐

PP	5-latki	6-latki
III.7 cd.	respektuje prawa innych do posiadania oraz wyrażania własnego zdania ☐ szanuje cudzą własność, wytwory i efekty pracy ☐ zna i rozumie role poszczególnych członków rodziny oraz ich prawa i potrzeby (np. prawo do wypoczynku, opieki w czasie choroby) ☐ rozumie potrzebę odpowiedzialnego wykonywania ustalonych obowiązków domowych oraz dostrzega własną rolę w rodzinie ☐ odpowiedzialnie wypełnia powierzone obowiązki i realizuje podjęte działania ☐	wykazuje gotowość i chęć do odpowiedzialnego odgrywania roli ucznia ☐
III.8	wykazuje zainteresowanie osobami w najbliższym otoczeniu ☐ dostrzega potrzeby i problemy innych dzieci w grupie oraz umiejętnie reaguje, adekwatnie do własnych możliwości ☐ uważnie słucha coraz bardziej złożonych poleceń, instrukcji oraz wykonuje zgodnie z nimi zadania ☐ reaguje na polecenia i sygnały nauczyciela kierowane do całej grupy ☐	stara się uważnie i cierpliwie słuchać wypowiedzi innych, aktywnie włącza się w działania, sygnalizuje chęć udzielenia odpowiedzi ☐ koncentruje uwagę podczas zajęć i podąża za ich tokiem ☐
III.9	doskonali umiejętności czytelnego wyrażania uczuć, pragnień, przeżyć oraz dzielenia się spostrzeżeniami ☐ dostrzega wagę spójnych komunikatów, w których treść wypowiedzi jest dostosowana do postawy ciała, gestów i wyrazu twarzy ☐ zwraca się bezpośrednio do rozmówcy podczas rozmów, dostosowuje wypowiedzi do osoby, tematu i sytuacji ☐ wie, że istnieją różne sposoby komunikowania się ludzi ☐ odczytuje znaczenia różnorodnych znaków zmysłowych: słuchowych, wzrokowych, dotykowych oraz wykorzystuje je w komunikacji ☐	doskonali umiejętności właściwego i precyzyjnego wypowiadania się na temat swoich potrzeb, decyzji oraz wyrażania sądów i opinii w sposób akceptowany społecznie ☐ uczy się prowadzenia rozmów i dyskusji z zastosowaniem zwrotów przydatnych przy argumentowaniu i przekonywaniu ☐ stara się budować atmosferę sprzyjającą dobrej komunikacji ☐

PP	3-latki	4-latki
Rozwój dziecka w obszarze poznawczym		
IV.1	kształtuje umiejętność wcielania się w role w sytuacjach swobodnych i zorganizowanych stara się wczuć w nastrój słuchanej muzyki i próbuje wyrazić ją przez swobodną ekspresję ruchową próbuje ilustrować dostrzeżone zmiany w przyrodzie przez ekspresję ruchową i plastyczną kształtuje umiejętność aktywnego odbierania i uczestniczenia w przedstawieniach organizowanych na terenie przedszkola próbuje rozpoznawać emocje u innych oraz samodzielnie je wyrażać za pomocą mimiki, gestu i ruchu	wyraża swoje spostrzeżenia, doświadczenia, emocje przez własną ekspresję plastyczną, ruchową i muzyczną uczestniczy w przedstawieniach organizowanych na terenie przedszkola (śledzi treść, wyraża spontaniczne reakcje) doskonalą umiejętność wyrażania emocji własnych i naśladowania uczuć innych osób, postaci za pomocą mimiki, gestu i ruchu bierze udział w zabawach z wykorzystaniem różnych form komunikacji odgaduje zagadki muzyczne, ruchowe, rysunkowe uczestniczy w zabawach konstrukcyjnych
IV.2	doskonalą umiejętność uczestniczenia w rozmowach kształtuje wzorce potrzebne do formułowania poprawnych wypowiedzi usprawnia artykulację wdraża się do płynnego, spokojnego wypowiadania się uczy się na pamięć i recytuje oraz śpiewa krótkie teksty uczestniczy w ćwiczeniach oddechowych wzbogaca słownictwo przez nazywanie elementów z najbliższego otoczenia określa czynności, cechy przedmiotów i zjawisk dostępnych bezpośredniemu poznaniu rozwija słuch przez rozpoznawanie i identyfikowanie dźwięków z najbliższego otoczenia uczestniczy w zabawach dźwiękonaśladowczych	rozwija zdolności komunikacyjne, śmiało zwraca się do rozmówcy wdraża się do budowania pełniejszych i poprawnie sformułowanych zdań uczy się kontrolowania natężenia głosu w konkretnych sytuacjach wykonuje ćwiczenia oddechowe doskonalące umiejętność regulowania oddechu podczas wypowiedzi kształtuje umiejętność wypowiadania się na określony temat uświadamia sobie konieczność zachowania ciszy lub kontrolowania natężenia głosu uczestniczy w zabawach doskonalących analizę i syntezę sylabową kształtuje umiejętność wyodrębniania wyrazów w krótkich zdaniach

¹ W ramach rozwijania słuchu fonematycznego głoskowanie zaczynamy od imion dzieci A-daś, M-onika, akcentując pierwszą głoskę, a potem, gdy dzieci to przyswoją, ostatnią głoskę. Stosuję zabawy typu: *Niech przyjdą dzieci, których imiona zaczynają się głoską a, b, c... Przychodzą Anie, Agatki, Anielki*. Podobnie z głoską na końcu imienia (uwaga nie mogą to być spółgłoski, które tracą dźwięczność, np. jak w imieniu Zbigniew). Ćwiczenie syntezy głoskowej zawsze zaczynamy od imion.

² Dzieci budują modele wyrazów z podziałem na głoski, a potem na samogłoski (np. czerwone) i spółgłoski (np. niebieskie).

PP	5-latki	6-latki
Rozwój dziecka w obszarze poznawczym		
IV.1	ilustruje zdarzenia, pojęcia i zjawiska oraz wyraża emocje przez różnorodne formy ekspresji (plastyczną, techniczną, muzyczną, ruchowo-taneczną, wokálną oraz z wykorzystaniem pozawerbalnych form komunikacji) tworzy i odgaduje zagadki muzyczno-ruchowe, wokalne, taneczne dotyczące pojęć i zjawisk pozamuzycznych oraz stanów emocjonalnych opowiada, ilustruje, obrazuje treść utworów literackich z wykorzystaniem różnych form ekspresji i komunikacji niewerbalnej uzależnionych od własnych możliwości oraz umiejętności rozpoznaje podstawowe materiały i poznaje zasady oraz sposoby ich łączenia wykorzystuje zjawiska fizyczne do zabaw konstrukcyjnych	doskonali umiejętności posługiwania się gestem, mimiką, ruchem w celu wyrażenia określonych treści i odczuwanych przez postać emocji przedstawia postaci literackie oraz treść książek, opowiadań z wykorzystaniem przekazu pozawerbalnego dostrzega związki przyczynowo-skutkowe, prawidłowości podczas przeprowadzania doświadczeń i eksperymentów badających właściwości materiałów, zjawiska fizyczne wykorzystuje zdobyte doświadczenia w tworzeniu własnych konstrukcji
IV.2	buduje kilkuzdaniowe wypowiedzi na tematy, którymi jest zainteresowane doskonali umiejętność płynnego wypowiadania się na określony temat wypowiada się w sposób poprawny i zrozumiały poprawnie wymawia wszystkie głoski doskonali umiejętność kontrolowania natężenia głosu oraz ma świadomość szkodliwości hałasu właściwie gospodaruje oddechem podczas mówienia układa zdania tak, aby tworzyły logiczną i poprawnie sformułowaną całość doskonali umiejętność płynnego mówienia podczas różnych form wypowiedzi i sytuacji dzieli zdania na wyrazy dzieli słowa na sylaby wyróżnia głoski na początku i na końcu prostych fonetycznie słów¹	buduje dłuższe wypowiedzi, poprawnie używa powiększającego się zasobu słów przyswaja wzorce pięknej polszczyzny przez słuchanie utworów literackich, naukę wierszy na pamięć, udział w inscenizacjach doskonali umiejętność właściwego intonowania wypowiedzi dokonyuje analizy i syntezy prostych fonetycznie słów, kształtuje umiejętność analizy i syntezy głoskowej wyrazów zgodnie z podanymi etapami (wyodrębnianie pierwszej samogłoski, pierwszej spółgłoski, ostatniej samogłoski, ostatniej spółgłoski, kolejnych głosek w wyrazach)²

PP	3-latki	4-latki
IV.3	stucha utworów literatury dla dzieci ☐ ogląda filmy, programy i przedstawienia dla dzieci ☐ wypowiada się na ich temat ☐	stucha utworów literatury dla dzieci ☐ ogląda filmy, programy i przedstawienia dla dzieci ☐ wskazuje postaci i sytuacje rzeczywiste i fikcyjne ☐
IV.4	próbuję rozpoznawać zapis własnego imienia ☐ interesuje się napisami w otoczeniu oraz dostrzega ich znaczenie ☐ uczestniczy w sytuacjach naturalnych, w których wykorzystywana jest umiejętność czytania i pisania ☐	próbuję rozpoznawać zapis własnego imienia ☐ interesuje się napisami oraz dostrzega ich znaczenie ☐ próbuję rozpoznawać własne rzeczy na podstawie zapisanego imienia ☐ uczestniczy w działaniach, w których wykorzystywany jest tekst ☐ dostrzega pismo i czynność pisania w różnych sytuacjach ☐ dostrzega znaczenie umiejętności czytania ☐ dostrzega, że dzięki pisaniu można utrwalać i zapisywać ważne rzeczy ☐
IV.5	powtarza wiersze, rymowanki grupowo i indywidualnie ☐ nabiera śmiałości w wypowiedzianiu się na forum grupy ☐ uczestniczy w występach przed szerszym gronem ☐ mówi, co widzi na obrazku, wypowiada się na temat prostych historyjek obrazkowych (2–3-częściowych) ☐ odpowiada na pytania dotyczące wydarzeń, przeżyć, wysłuchanych opowieści ☐	mówi wiersze grupowo i indywidualnie ze zwróceniem uwagi na właściwą intonację i natężenie głosu ☐ udziela odpowiedzi na pytania dotyczące treści utworu literackiego ☐ kształtuje umiejętność wypowiadania się i prezentowania umiejętności na forum grupy ☐ opowiada proste historyjki obrazkowe (2–3-częściowe) ☐ wypowiada się na temat treści wysłuchanych wierszy i opowiadań ☐

³ Zaczynamy od imion dzieci na krzesłach, napisów w kąciку zabaw, typu: *lalki, gry, klocki*, itp. Potem proste podpisy do obrazków. Najpierw jednowyrazowe, np. *kot, dom, auto*, a potem dwuwyrzowe, typu: *dom lalek, auto taty*. Kolejny krok to domino wyrzowo-obrazkowe.

PP	5-latki	6-latki
IV.3	odróżnia elementy świata fikcji od rzeczywistości, byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych słucha utworów literatury dla dzieci, wypowiada się na temat postaci i bohaterów pod pełną kontrolą dorosłych i w ograniczonym zakresie i stopniu ogląda filmy i programy dla dzieci w telewizji, kinie i internecie, korzysta z gier komputerowych	klasyfikuje bohaterów, postaci i wydarzenia, określając, czy są to elementy rzeczywiste czy fikcyjne tworzy własne opowieści na tematy odnoszące się do wspomnień, przeżyć oraz opowieści na tematy dowolne wyodrębnia wątki, postaci i elementy nierzeczywiste, fikcyjne dostrzega różnicę między rzeczywistością a fikcją
IV.4	rozpoznaje zapis własnego imienia interesuje się literami ogląda proste słowniki literowo-obrazkowe interesuje się układankami, rozsypankami literowo-obrazkowymi poznaje kształt liter drukowanych małych i wielkich wskazuje te same litery drukowane zapisane różną czcionką rozpoznaje litery, odczytuje podpisy³ samodzielnie lub zespołowo tworzy albumy, galerie poznanych liter utrwała kształty liter przez różnorodne działania: plastyczne, graficzne, konstrukcyjne, ruchowe	rozpoznaje zapis własnego imienia ze wskazywaniem liter powtarzających się poznaje litery drukowane małe i wielkie, uczestniczy w procesie alfabetyzacji uczestniczy w zabawach dydaktycznych i grach utrwalających znajomość liter wykorzystuje litery do tworzenia podpisów podejmuje próby czytania prostych wyrazów i tekstów utworzonych z poznanych liter
IV.5	deklamuje wiersze grupowo i indywidualnie kształtuje aktywną postawę podczas zajęć (stawia pytania, udziela odpowiedzi, podąża za tokiem rozmowy) doskonali umiejętność opisywania obrazków z dostrzeganiem przedmiotów, cech, czynności i emocji tworzy zagadki tekstowe porządkuje elementy historyjki obrazkowej zgodnie z chronologią zdarzeń i ciągiem przyczynowo-skutkowym	chętnie uczestniczy w budowaniu dłuższych wypowiedzi na temat własnych zainteresowań oraz różnych wydarzeń doskonali umiejętność prowadzenia dyskusji z przestrzeganiem zasady wzajemnego słuchania i uzasadniania wyrażanych opinii i ocen uczy się uściślenia i precyzowania wypowiedzi oraz pytań w celu uzyskania pożądaných informacji/odpowiedzi podejmuje próby przygotowywania prostych prezentacji (np. własnej kolekcji, pasji)

PP	3-latki	4-latki
IV.5 cd.		rozwiązuje zagadki słowne i trafnie wskazuje przedmioty będące rozwiązaniem ☐
IV.6	słucha wierszy recytowanych przez nauczyciela, opowiadań i bajek o treści bliskiej dzieciom ☐ nadaje wymyślane przez siebie nazwy, imiona swoim wytworom i bohaterom zabaw ☐ wykorzystuje w zabawie rymowanki i wyliczanki ☐	wdraża się do uważnego słuchania nauczyciela i wypowiedzi dzieci ☐ ćwiczy aktywne słuchanie ☐ doskonali umiejętność słuchania utworów literackich i rozmawiania na temat zapamiętanej treści ☐ wypowiada się na temat treści wykonanej pracy i nadaje jej tytuł ☐
IV.7	słucha piosenek śpiewanych na żywo i odtwarzanych z nośników elektronicznych ☐ śpiewa piosenki o prostej budowie rytmicznej i melodycznej ☐ czerpie radość ze śpiewu i tańca grupowego ☐ wykonuje proste ruchy taneczne do piosenek ☐ kształtuje umiejętność rozpoznawania charakterystycznych akompaniamentów ☐ śpiewa z jednoczesnym wyklaskiwaniem rytmu ☐ reaguje na przerwę i pauzę w muzyce ☐ próbuję wydobywać dźwięki z różnych przedmiotów ☐ wykonuje ćwiczenia rytmiczne (klaskanie, tupanie, gra na instrumencie perkusyjnym) ☐ kształtuje umiejętność słuchania i identyfikowania dźwięków otoczenia ☐ rozpoznaje i nazywa wybrane instrumenty perkusyjne (kołatka, grzechotka, bębenek) ☐	uczy się piosenek na pamięć, w tym prostych piosenek ludowych ☐ ilustruje piosenki gestem i ruchem ☐ doskonali umiejętność odtwarzania rytmu, melodii i tempa podczas śpiewania znanych piosenek ☐ kształtuje prawidłową postawę ciała oraz umiejętność regulowania oddechu podczas śpiewu ☐ wyodrębnia charakterystyczne elementy piosenki (zwrotka, powtarzający się refren) ☐ ilustruje treść piosenek gestem, ruchem, próbuje inscenizować ich treść ☐ odtwarza elementy taneczne przy piosenkach ☐ poznaje i odtwarza proste formy taneczne ☐ odtwarza rytm za pomocą ruchu ciała, instrumentów lub przyborów ☐ reaguje na przerwę i pauzę w muzyce oraz umowne sygnały dźwiękowe ☐ tworzy muzykę z wykorzystaniem instrumentów oraz różnych przedmiotów ☐ gra na wybranych instrumentach perkusyjnych (kołatka, grzechotka, bębenek, drewnianka, tamburyn) ☐

PP	5-latki	6-latki
IV.5 cd.	dostrzega w historyjce obrazkowej związki między przedmiotami, zjawiskami i osobami układa hipotetyczne zakończenia historyjek obrazkowych tworzy własne historyjki obrazkowe i nadaje im tytuły	
IV.6	rozwija swobodną ekspresję słowną szuka rymów i tworzy krótkie rymowanki, wyliczanki i wiersze uwaga słucha dłuższych utworów literackich, również czytanych w odcinkach, rozmawia na temat zapamiętanej treści dostrzega żarty językowe i sytuacyjne	układa zagadki, wyliczanki, rymowanki, dialogi w scenkach dramatycznych i twórcze opowiadania wzbogaca doświadczenia językowe przez realizację projektów, wywiadów i prezentacji kształtuje umiejętność rozumienia dłuższych i bardziej złożonych poleceń i instrukcji słownych oraz realizowania zgodnie z nimi zadań tworzy żarty językowe i sytuacyjne
IV.7	tworzy muzykę indywidualnie i zespołowo z wykorzystaniem różnych przedmiotów i własnego ciała rozpoznaje znane piosenki po melodii naśladuje dźwięki i odgłosy tworzy i wykorzystuje własne instrumenty integruje się z innymi dziećmi podczas wspólnego grania i tworzenia zgranej orkiestry tworzy opowieści ruchowo-dźwiękowe z wykorzystaniem instrumentów muzycznych oraz różnych przedmiotów naśladuje ruchem zachowania, sposoby poruszania się ludzi i zwierząt z odtwarzaniem charakterystycznego rytmu kroków płynie, rytmicznie porusza się zgodnie z akompaniamentem muzycznym odtwarza proste układy taneczne na bazie poznanych kroków podstawowych (np. walc, polka, krakowiak, cza-cza, polonez) uczestniczy w swobodnych interpretacjach ruchowo-tanecznych słucha wybranych fragmentów dłuższych dzieł muzycznych	wygrywa akompaniamenty na różnych przedmiotach i instrumentach poznaje brzmienie i wygląd różnych instrumentów muzycznych dętych, perkusyjnych i strunowych podejmuje próby określania, jakie instrumenty było słychać w utworach tworzy piosenki, wyliczanki i rymowanki na podstawie charakterystycznego rytmu rytmicznie wypowiada krótkie teksty ze zmienną dynamiką i tempem podejmuje próby tworzenia własnych piosenek dostrzega, na czym polega rola kompozytora, dyrygenta, śpiewaka, muzyka i orkiestry rozpoznaje i nazywa tańce ludowe i narodowe (mazur, polonez, oberek, krakowiak, polka, walc) dba o estetykę ruchów podczas tańca tworzy ilustracje dźwiękowe do wybranych opowiadań i zabaw teatralnych śpiewa indywidualnie i zbiorowo ze zwróceniem uwagi na zachowanie rytmu, tempa, dynamiki, barwy głosu i intonacji oraz wyraźne śpiewanie tekstu podejmuje próby śpiewania murmurando

PP	3-latki	4-latki
IV.7 cd.		wykonuje własne akompaniamenty rytmiczne (klaskanie, tupanie, gra na instrumencie perkusyjnym) ☐ próbuje naśladować dźwięki i odgłosy ☐ wykonuje proste instrumenty perkusyjne z dostępnych materiałów ☐ doskonali umiejętność spokojnego słuchania utworów muzycznych ☐ określa nastrój słuchanych utworów muzycznych ☐ słucha muzyki relaksacyjnej w momentach odpoczynku, wyciszenia ☐ tworzy ilustrację dźwiękową do wybranych opowiadań ☐ próbuje dzielić się wrażeniami po wysłuchaniu utworów muzycznych ☐
IV.8	rysuje kredkami świecowymi, palcem na powierzchni wysypanej piaskiem, patykiem na ziemi, kredą ☐ maluje farbami na dużych arkuszach papieru ☐ wodzi palcem po śladzie ☐ podejmuje próby rysowania linii prostych, kół, łączenia punktów ☐ wykonuje prace techniką stemplowania ☐ układa kompozycje z gotowych elementów i materiału przyrodniczego ☐ kształtuje celowość w tworzeniu prac plastycznych ☐	wykonuje proste ćwiczenia grafomotoryczne na dużych formatach ☐ doskonali umiejętność prawidłowego trzymania narzędzi plastycznych oraz bezpiecznego posługiwania się nimi ☐ nabywa wrażliwości i świadomości kolorystycznej podczas posługiwania się bogatą paletą barw ☐ poznaje techniki rysunkowe na kartce, tekturze, papierze ściernym, płótnie, drewnie ☐ poznaje techniki malarskie na różnorodnych powierzchniach ☐

PP	5-latki	6-latki
IV.7 cd.	doskonali umiejętności określania nastroju, opisywania swoich wyobrażeń, przeżyć odczuwanych podczas słuchania utworów muzycznych dostrzega wpływ muzyki na emocje i nastrój doskonali się w aktywnym słuchaniu muzyki w celu poznania i odtwarzania struktury utworów muzycznych odczuwa radość wspólnego śpiewania wykonuje ćwiczenia oddechowe i emisyjne oraz ćwiczenia logorytmiczne rozpoznaje znane piosenki po melodii i rytmie aktywnie uczestniczy w konkursach i przeglądach muzycznych rozpoznaje i nazywa dostępne instrumenty perkusyjne (np. kołatki, grzechotki, bębenek, drewnienka, pudełka akustyczne, tamburyn, talerze, janczary) oraz prawidłowo na nich gra	tworzy własne interpretacje wokalne, ruchowe i taneczne znanych piosenek, wierszy, rymowanek, wyliczanek, przysłów lub fraz
IV.8	wykonuje prace plastyczne inspirowane literaturą, zjawiskami przyrodniczymi, obserwacjami, muzyką, sztuką ludową, wyobraźnią i fantazją prawidłowo i bezpiecznie posługuje się narzędziami i przyborami plastycznymi reguluje siłę nacisku dłoni wykorzystuje pełną gamę barw, eksperymentuje z mieszaniem kolorów rozwija umiejętność posługiwania się technikami rysunkowo-graficznymi oraz malarskimi rysuje na różnorodnych powierzchniach doskonali umiejętność posługiwania się technikami płaskimi rozwija kreatywność i wyobraźnię przez łączenie technik plastycznych tworzy i wykorzystuje pismo obrazkowe łączące rysunki, umowne znaki i symbole kreśli szlaczki graficzne i literopodobne podejmuje próby podpisania się własnym imieniem w praktycznych sytuacjach	doskonali umiejętność zespołowego wykonywania prac plastycznych, plakatów, również wykonywanych etapami doskonali umiejętność planowania kolejnych etapów i czynności, właściwego wykorzystania płaszczyzny lub przestrzeni oraz elementarnego dostrzegania proporcji praktycznie wykorzystuje umiejętność kreślenia umownych znaków i symboli tworzy umowne słowniki łączące kreślone znaki, rysowane piktogramy i gotowe wyrazy do globalnego czytania oraz podejmuje próby tworzenia komunikatów z ich wykorzystaniem tworzy i odczytuje szyfry według przyjętego kodu przyporządkowującego litery i cyfry do znaków podejmuje próby pisania znaków, którymi jest zainteresowane (gwiazdki, ślimaczki, fale i inne literopodobne) wyjaśnia sposób powstania wykreślonych, narysowanych lub zapisanych kształtów

PP	3-latki	4-latki
IV.9	ogląda zapis własnego imienia ☐ rozpoznaje swój znaczek indywidualny ☐ rozpoznaje proste piktogramy pogodowe i znaki drogowe ☐	rozumie znaczenie symboli stosowanych w przedszkolu ☐ rozpoznaje piktogramy pogodowe i się nimi posługuje ☐ kształtuje umiejętność odczytywania wybranych symboli i znaków drogowych ☐ odczytuje proste oznaczenia symboliczne w grach i kody matematyczne ☐ tworzy proste oznaczenia symboliczne obrazujące np. zakaz zrywania kwiatków w ogrodzie ☐
IV.10	ogląda godło państwowe oraz flagę ☐ określa barwy narodowe ☐	utrwała znajomość flagi, godła i barw narodowych ☐ koloruje flagę lub wykonuje ją z kolorowego papieru ☐ słucha hymnu państwowego z zachowaniem właściwej postawy ciała ☐ stopniowo buduje wiedzę na temat wybranych krajów Unii Europejskiej i ich charakterystycznych cech ☐

⁴ Tworzenie wyrazów za pomocą klocków z literami, stempelków. Sygnowanie swoich prac.

PP	5-latki	6-latki
IV.9	opracowuje i wykorzystuje własne piktogramy odczytuje wybrane symbole i znaki drogowe rozpoznaje wyrazy do globalnego czytania i przyporządkowuje do przedmiotów, obrazków⁴ rozwiązuje rebusy obrazkowo-literowe i obrazkowo-sylabowe, np. mak-i, s-maki wykorzystuje samodzielnie wykonane podpisy do różnorodnych działań⁴ dostrzega około 6–8 różnic między pozornie identycznymi obrazkami porównuje obrazki z figurami abstrakcyjnymi, znakami graficznymi	wspólnie z nauczycielem redaguje krótkie teksty układa zdania z rozsypanek wyrazowych⁴ czyta i tworzy teksty obrazkowo-wyrazowe⁴ wskazuje różnice między podobnie wyglądającymi wyrazami układa i rozwiązuje krzyżówki obrazkowo-wyrazowe wykazuje motywację i zainteresowanie czytaniem oraz poznawaniem liter wykorzystuje wyrazy do globalnego czytania i zapisy w codziennym życiu grupy dostrzega znaczenie umiejętności czytania i pisanie w życiu codziennym podejmuje próby czytania z naciskiem na rozumienie sensu czytanej treści konstruuje gry planszowe
IV.10	rozpoznaje flagę, godło i barwy narodowe wykonuje prace plastyczne odzwierciedlające barwy narodowe, wygląd flagi i godła rozumie konieczność szanowania symboli narodowych słucha i podejmuje próby zespołowego śpiewania hymnu państwowego z zachowaniem właściwej postawy ciała zna sytuacje, w których jest grany hymn państwowy poszerza wiedzę na temat stolicy naszego kraju, rozumie pojęcie „stolica”, rozpoznaje herb, poznaje legendy i elementy historii kształtuje podstawową orientację na mapie Polski	zna flagę, godło i barwy narodowe śpiewa hymn narodowy wypowiada się na temat stolicy Polski, jej herbu i legend pokazuje na mapie granice Polski, Morze Bałtyckie oraz położenie Warszawy i własnej miejscowości poznaje i nazywa wybrane regiony naszego kraju, dostrzega cechy charakterystyczne wypowiada się na temat krajów Unii Europejskiej, mieszkańców, stolic, flag, języków, którymi posługują się mieszkańcy uczy się tolerancji i przyjaznego stosunku do mieszkańców innych krajów Unii Europejskiej

PP	3-latki	4-latki
IV.11	poznaje za pomocą dotyku przedmioty oraz ich właściwości poznaje właściwości różnorodnych materiałów (kształt, faktura, twardość) oraz możliwości ich wykorzystania, w tym papieru i piasku suchego i mokrego poznaje właściwości przedmiotów w toku manipulowania wykorzystuje narzędzia do zabaw materiałem sypkim bawi się w kąciach zainteresowań z wykorzystaniem zabawek imitujących sprzęty gospodarstwa domowego poznaje i nazywa narzędzia służące do majsterkowania	rozpoznaje za pomocą dotyku przedmioty oraz ich właściwości, określa kształt poznaje techniki modelowania z materiału plastycznego zdobywa doświadczenia podczas zabaw manipulacyjnych i konstrukcyjnych, pozwalających dostrzec prawidłowości potrzebne do tworzenia budowli i pojazdów doskonalą umiejętność wykorzystywania prostych zestawów konstrukcyjnych dla dzieci w sytuacjach naturalnych określa położenie przedmiotów, ich cechy wielkościowe oraz liczbę, porównuje i szacuje
IV.12	tworzy zbiory przedmiotów w naturalnych sytuacjach ze względu na podobieństwo lub przynależność do osoby lub miejsca określa przeznaczenie pojemników podczas czynności porządkowych kształtuje umiejętność porównywania przedmiotów, używa właściwych określeń łączy w pary przedmioty, które są takie same lub podobne dostrzega i próbuje określać wyraźne różnice między przedmiotami wybiera przedmioty mające wspólną cechę jakościową (np. kolor, wielkość) dostrzega proste układy rytmiczne podczas zabaw manipulacyjnych układa przedmioty w szeregi wysłuchuje proste rytmy oraz próbuje je odtwarzać przez klaskanie, tupanie, stukanie porównuje i dopasowuje przedmioty podczas manipulacji rozpoznaje kształt koła dostrzega różnice kształtu podczas zabawy mozaiką geometryczną wyodrębnia wśród przedmiotów tego samego rodzaju egzemplarze duże lub małe	wyszukuje i grupuje określone przedmioty ze względu na wspólne cechy łączy w pary przedmioty, które do siebie pasują z uzasadnieniem wyboru podejmuje próby grupowania przedmiotów ze względu na jedną lub dwie cechy wspólne doskonalą umiejętność porównywania przedmiotów, używa zwrotów: „taki sam”, „inny”, „podobny” próbuje określać nazwą wyodrębniony zbiór porządkuje przedmioty według wzrastającej lub malejącej wielkości doskonalą umiejętność dostrzegania i odtwarzania prostych rytmów wizualnych porównuje wielkość przedmiotów i określa, które są większe, mniejsze, takie same układa loteryjki obrazkowe polegające na przyporządkowywaniu rysunków przedmiotów do zarysu ich cienia rozpoznaje i nazywa kształty podstawowych figur geometrycznych: koło, trójkąt, kwadrat układa kształty figur geometrycznych z różnych materiałów szuka w otoczeniu przedmiotów w danym kształcie

PP	5-latki	6-latki
IV.11	wykonuje prace przestrzenne wskazuje przeznaczenie przedmiotów na podstawie ich cech rozpoznaje za pomocą dotyku przedmioty oraz ich właściwości, określa kształt i materiał, z którego zostały wykonane zdobywa doświadczenia w zakresie porównywania pojemności naczyń, masy i długości przedmiotów podejmuje próby samodzielnego aranżowania kącików tematycznych, kącików zabaw, wykorzystując dostępne przedmioty i sprzęty odtwarza obiekty i elementy architektoniczne w zabawach konstrukcyjnych, makietach przestrzennych, pracach plastycznych	wskazuje przeznaczenie przedmiotów na podstawie ich cech oraz znajduje inne ich zastosowanie w sytuacjach nietypowych podejmuje próby samodzielnego kreowania przestrzeni, określa ich położenie, liczbę, kształt, wielkość, ciężar tworzy kreatywne kompozycje płaskie i przestrzenne z materiału przyrodniczego, sypkich produktów spożywczych, surowców wtórnych i innych kontynuuje zdobywanie doświadczenia w zakresie porównywania pojemności naczyń, masy i długości przedmiotów
IV.12	dostrzega różne kryteria klasyfikacyjne dla tego samego zbioru przedmiotów klasyfikuje guziki, mozaiki geometryczne z wykorzystaniem kodów odnoszących się do określonych cech klasyfikuje przedmioty i obrazki ze względu na przeznaczenie doskonali umiejętność tworzenia kolekcji pasujących do siebie przedmiotów określa nazwą wyodrębniony zbiór przekłada regularności z jednej reprezentacji na drugą tworzy własne sekwencje rytmiczne doskonali umiejętność szybkiego ustawiania się w kole, szeregu, rzędzie zgodnie z podanym układem rytmicznym odtwarza rytmy przez różne formy reprezentacji zgodnie z zapisanym graficznie rytmem koduje dostrzeżone regularności rytmiczne na papierze w formie graficznych zapisów dostrzega i opisuje istotne różnice między porównywanymi przedmiotami i obiektami rozpoznaje i nazywa kształty podstawowych figur geometrycznych płaskich i przestrzennych	doskonali umiejętność tworzenia pojęć nadrzędnych na podstawie pojęć podrzędnych sprawnie klasyfikuje przedmioty i obrazki ze względu na cechy jakościowe oraz słowne określenie przyjętego kryterium grupuje słowa opisujące daną cechę, zjawisko i grupę stosuje klasyfikację dla porządkowania przedmiotów w otaczającej przestrzeni wykorzystuje klasyfikację do planowania czynności zbiera i porządkuje kolekcje oraz wykorzystuje do ich oznaczenia wyrazy do globalnego czytania, symbole, znaki oraz cyfry doskonali umiejętność dostrzegania i odtwarzania w różnych formach złożonych sekwencji rytmicznych próbuję wyznaczyć część wspólną zbiorów dostrzega symetrię we wzorach, figurach geometrycznych eksperymentuje ze składaniem, rozcinaniem kartek papieru w kształcie figur geometrycznych i wykorzystuje je w pracach plastycznych rysuje proste wzory i figury symetryczne

PP	3-latki	4-latki
IV.12 cd.	porównuje dwa przedmioty różniące się jedną cechą, dobiera w pary dwa takie same przedmioty próbuje porównywać obrazki różniące się jednym elementem	układa kompozycje z figur geometrycznych według wzoru lub własnej inwencji klasyfikuje klocki według kształtu i wielkości z zastosowaniem prostych kodów składa kartki (origami z kół, kwadratów) i próbuje określać kształty po każdej zmianie odtwarza zapamiętane proste kształty kształtuje umiejętność tworzenia zbiorów przedmiotów ze względu na rodzaj i funkcje
IV.13	dostrzega różnice między przedmiotami podczas manipulowania oraz poznaje określenia: „długi”, „krótki” próbuje wzrokowo określać liczebność obiektów z zastosowaniem określeń: „dużo”, „mało” poznaje przedmioty przez manipulowanie nimi oraz dostrzeganie zmian będących skutkiem tych działań podejmuje celowe działania na bazie zdobytych doświadczeń w celu osiągnięcia pożądanego efektu zdołuje doświadczenia pozwalające dostrzec, które zmiany mają charakter odwracalny, a które – nie doskonali umiejętność łączenia wykonywanej czynności ze skutkiem, określania, co w danej sytuacji należy zrobić dostrzega w codziennych sytuacjach i przewiduje skutki czynności manipulacyjnych na przedmiotach kształtuje umiejętność łączenia przyczyny ze skutkiem	zdołuje doświadczenia zmierzające do dostrzegania skutków działań na przedmiotach określa kolejność wykonywanych czynności w zabawie i czynnościach samoobsługowych dostrzega wizualne różnice w długości przedmiotów (dłuższy, krótszy) próbuje porównywać długość przedmiotów przez przykładanie do siebie porządkuje przedmioty według wzrastającej lub malejącej długości porównuje długość kroków, skoków i stosuje adekwatne określenia dostrzega skutki własnego postępowania, próbuje przewidywać konsekwencje zachowań w konkretnych sytuacjach kształtuje umiejętność oceniania, czy dana zabawa jest bezpieczna dostrzega i określa, które ze zmian mają charakter odwracalny, a które – nie próbuje poszukiwać rozwiązań w opisywanych lub przedstawionych na obrazkach sytuacjach

PP	5-latki	6-latki
IV.12 cd.	odtworza kształty figur geometrycznych przez układanie z patyczków, tasiemek i na rysunku ☐ odtworza według wzoru i układa własne kompozycje z mozaiki geometrycznej, klocków ☐ rysuje na kartce pokazany wzór ☐ odtworza układ lub kolejność obrazków eksponowanych w krótkim czasie ☐ dostrzega i określa zmiany w widzianym wcześniej układzie elementów ☐ wyodrębnia podzbiór w zbiorze, próbuje dostrzegać hierarchię ☐ rozwija wyobraźnię przestrzenną podczas zabaw z wykorzystaniem układanek ☐	stosuje trafne określenia opisujące cechy oraz różnice między porównywanymi przedmiotami ☐ podejmuje próby tworzenia prostych rysunków odzwierciedlających wielkość przedmiotów, sylwet z wykorzystaniem kratkowanej kartki lub linijki ☐
IV.13	prowadzi obserwacje, doświadczenia i eksperymenty zmierzające do dostrzegania skutków wykonywanych czynności ☐ określa, które z wprowadzanych i obserwowanych zmian mają charakter odwracalny, nieodwracalny i częściowo odwracalny ☐ dostrzega podstawowe zasady i reguły pozwalające działać skutecznie i uniknąć niepożądanych skutków, także w relacjach społecznych ☐ dostrzega kolejność zdarzeń i łączy przyczyny ze skutkami, porządkuje historyjki obrazkowe, opisuje zdarzenia na podstawie par obrazków ☐ racjonalnie gospodaruje materiałami ☐ bada rozpuszczalność różnych substancji w wodzie i wyciąga wnioski ☐ porównuje długości „na oko” przez przykładanie, używa określeń: „dłuższy”, „krótszy” ☐ porządkuje przedmioty według długości wzrastającej lub malejącej ze stosowaniem określeń stopniujących ☐ poznaje narzędzia pomiarowe wykorzystywane do precyzyjnego określania długości za pomocą skali ☐ dostrzega znaczenie stosowanych miar w życiu człowieka ☐	dostrzega prawidłowości pozwalające przewidywać skutki podejmowanych działań; zakłada, co się prawdopodobnie zdarzy na podstawie ukształtowanych wyobrażeń, posiadanej wiedzy i doświadczeń ☐ szuka sposobów unikania niepożądanych zmian nieodwracalnych, naprawiania zmian częściowo odwracalnych ☐ przechodzi do bardziej precyzyjnych sposobów porównywania długości z wykorzystaniem wspólnej miary ☐ podejmuje próby tworzenia prostych rysunków odzwierciedlających długość z wykorzystaniem kratkowanej kartki lub linijki ☐ praktycznie wykorzystuje umiejętność mierzenia długości, wysokości, grubości wspólną miarą lub miarką ☐

PP	3-latki	4-latki
IV.14	kształtuje umiejętność wskazywania i nazywania poszczególnych części swojego ciała dostrzega, że inne osoby mają takie same części ciała podejmuje próby rysowania postaci i przechodzenia od bazgrot do bogatszego w szczegóły schematu doskonali umiejętność poruszania się zgodnie z podanym kierunkiem: do przodu, do tyłu ośluchuje się z określeniami położenia przedmiotów w przestrzeni i uczy się posługiwania nimi w konkretnych sytuacjach ośluchuje się z podstawowymi określeniami odnoszącymi się do położenia na kartce próbuje układać kartkę poziomo lub pionowo	doskonali orientację w schemacie własnego ciała oraz wskazuje te same części u innych osób odtwarza schemat ciała w rysunkach kształtuje umiejętność wskazywania lewej i prawej części swojego ciała posługuje się określeniami położenia w przestrzeni posługuje się określeniami kierunków w przestrzeni: „za siebie”, „przed siebie”, „za”, „przed” układa kartkę pionowo i poziomo w taki sposób, w jaki pokazuje nauczyciel wskazuje środek kartki, jej boki i rogi wodzi palcem po śladzie, rozpoczynając od punktu zaznaczonego z lewej strony wdraża się do odtwarzania kierunku od lewej do prawej układa lub rysuje na kartce elementy zgodnie z prostymi poleceniami słownymi
IV.15	liczy przedmioty w naturalnych sytuacjach sprzyjających tej czynności wyodrębnia przedmioty do policzenia przelicza własne palce rąk i nóg z gestem dotykania, wskazywania obserwuje podczas manipulowania efekty zmian polegających na dodawaniu lub odejmowaniu przedmiotów kształtuje umiejętność tworzenia zbiorów równolicznych porównuje „na oko” liczebność dwóch zbiorów kształtuje umiejętność wskazywania z wypowiedzianiem kolejnych liczebników podczas przeliczania konkretnych przedmiotów	doskonali umiejętność wzrokowego określania liczebności z zastosowaniem określeń „dużo”, „mało” oraz próby szacowania z użyciem liczebników doskonali umiejętność liczenia z przestrzeganiem rytmu wskazywania i jednoczesnego wymieniania kolejnych liczebników stopniowo zdobywa doświadczenia zmierzające do zrozumienia roli ostatniego liczebnika w szeregu określającego liczbę przedmiotów w zbiorze doskonali umiejętność przeliczania palców rąk i nóg połączoną z gestem dotykania i wskazywania kształtuje umiejętność posilkowania się palcami i liczmanami podczas liczenia dostrzega błędy w liczeniu innej osoby i pokazuje, jak należy liczyć prawidłowo posługuje się liczebnikami porządkowymi w naturalnych sytuacjach

PP	5-latki	6-latki
IV.14	wskazuje i nazywa wszystkie części ciała u siebie oraz u innych osób określa kierunki i ustala położenie względem osi własnego ciała doskonali umiejętność rozpatrywania otoczenia z punktu widzenia własnego i drugiej osoby dostrzega osie symetrii oraz wskazuje lewą i prawą stronę własnego ciała posługuje się symbolami graficznymi oznaczającymi kierunek i odległość doskonali umiejętność wykorzystywania orientacji przestrzennej podczas zabaw rytmiczno-tanecznych określa słownie wzajemne położenie przedmiotów w przestrzeni umiejętnie kieruje ruchem innej osoby przez komunikaty określające, ile kroków i w jakim kierunku ma wykonać (tzw. chodzenie pod dyktando) kreśli linie na kratkowanej kartce według instrukcji określającej strzałkami kierunek i liczbę kretek prace plastyczno-techniczne wykonuje według wzoru lub instrukcji słownej	posługuje się pojęciami dotyczącymi kierunku w przestrzeni z własnego punktu widzenia, ale i z punktu widzenia innej osoby rozumie efekt przesunięcia i obrotu drugiej osoby w przestrzeni przedstawia postaci na rysunku ze zwróceniem uwagi na elementy ciała, uwzględniając elementarne zasady proporcji, charakterystycznych cech wyglądu rysowanej osoby określa położenie wskazanych elementów na stronie lub odnajduje je według słownego polecenia kształtuje nawyk rysowania linii, kreślenia szlaczków zgodnie z przyjętym kierunkiem opisuje trasę prowadzącą do celu, opracowuje proste plany z wykorzystaniem strzałek, cyfr, umownych znaków i wyrazów do globalnego czytania poznaje sposoby przedstawiania przestrzeni na płaszczyźnie
IV.15	rozpoznaje po układzie liczbę kropek na kostce do gry bez przeliczania rozpoznaje błędne liczenie i opisuje dostrzeżone nieprawidłowości rozumie, że wynik liczenia nie zależy od układu elementów i kolejności liczenia rozumie podwójne znaczenie ostatniego liczebnika: ostatni liczony element i element wskazujący liczbę wszystkich elementów w zbiorze doskonali umiejętność właściwego organizowania czynności liczenia podczas manipulowania oraz na kartach pracy liczy i odzwierciedla liczbę elementów na palcach lub na zbiorach zastępczych doskonali umiejętność posługiwania się w dostępnym zakresie liczebnikami porządkowymi i dostrzega ich znaczenia tworzy zbiory o określonej liczebności przez dokładanie lub zabieranie elementów	poszerza zakres liczenia liczebnikami głównymi zgodnie z indywidualnymi możliwościami dolicza i odlicza z wykorzystaniem globalnego ujmowania niewielkich liczebności elementów (np. oczek na kostce) dodaje i odejmuje w zakresie 10 lub większym podaje wynik dodawania i odejmowania w opisanych słownie sytuacjach jako wstęp do rozwiązywania zadań tekstowych wykorzystuje symboliczny, uzgodniony zapis graficzny do ustalania wyniku dodawania i odejmowania zdobywa doświadczenia pozwalające na stopniowe przechodzenie na poziom umożliwiający wykonywanie operacji przez doliczanie lub odliczanie elementów bez konieczności liczenia wszystkich obiektów

PP	3-latki	4-latki
IV.15 cd.		doskonali umiejętność przeliczania liczby elementów po dodaniu lub ujęciu ich liczby ☐ tworzy zbiór o określonej liczebności przez dokładanie lub zabieranie elementów ☐ nabywa umiejętności porównywania liczebności zbiorów i używania określeń: „mniej”, „więcej”, „tyle samo” ☐ doskonali umiejętność rozkładania przedmiotów zgodnie z ustaleniem ☐ próbuję rozdawać przedmioty tak, aby każdy miał tyle samo zgodnie z zasadą „jeden dla mnie, jeden dla ciebie” ☐ kształtuje umiejętność ustalania równoliczności zbiorów przez przeliczanie lub ustawianie w pary ☐ odtworza liczebność zbiorów ☐ zapamiętuje liczbę elementów w liczonym zbiorze ☐ interesuje się zapisem cyfrowym i dostrzega sytuacje, w których jest on przydatny ☐
IV.16	dostrzega następstwo dnia i nocy ☐ wdraża się do przestrzegania rytmu dnia ☐	okresowo prowadzi kalendarz pogody ☐ posługuje się pojęciem „pory roku” i dostrzega ich rytm ☐ dostrzega przemienność dnia i nocy oraz nazywa pory dnia (rano, wieczór) ☐ nazywa bieżącą porę roku ☐ stopniowo przyswaja nazwy kolejnych dni tygodnia ☐

⁵ W sali przedszkolnej zazwyczaj wisi zegar i dzieci, ilekroć pytają, kiedy coś się wydarzy, np. obiad, zostają odesłane do zegara i nauczyciel mówi, że trzeba czekać aż gruba i krótka wskazówka i ta cienka i długa osiągną jakąś konkretną pozycję na cyferblacie. Dzieci bardzo to lubią i z czasem stają się całkiem sprawne w określaniu godzin.

PP	5-latki	6-latki
IV.15 cd.	dodaje i odejmuje na konkretach i zbiorach zastępczych w zakresie odpowiadającym własnym możliwościom określa wynik dodawania lub odejmowania z pomocą palców zastępujących przedmioty tworzy zbiory równoliczne doskonali umiejętność ustalania równoliczności przez przeliczanie, ustawianie w pary i inne formy wzajemnego przyporządkowania (np. graficzne łączenie liniami) porządkuje zbiory przedmiotów według wzrastającej i malejącej liczebności w dostępnym zakresie porównuje liczebności zbiorów z określaniem, o ile jest mniej lub więcej elementów uczestniczy w zabawach z liczmanami i żetonami oznaczonymi cyframi poznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10 dostrzega znaczenie cyfr i numeracji cyfrowej w życiu codziennym stosuje cyfry w zapisach matematycznych i innych sytuacjach	rozumie zasady wymiany elementów według przyjętej reguły jako wstęp do zrozumienia operacji kupna i sprzedaży wykonuje i układa zadania z wykorzystaniem cyfr i znaków matematycznych liczy do przodu i wstak z dowolnego miejsca poznaje znaki „<”, „>”, „=” oraz wykorzystuje je do porównywania liczb prawidłowo układa i odczytuje zapisy matematyczne ze znakami „<”, „>”, „=” poznaje znaki matematyczne: „+”, „-” oraz rozwiązuje proste zadania z ich wykorzystaniem samodzielnie stosuje cyfry i znaki matematyczne w działaniach dodawania i odejmowania oraz prawidłowo je odczytuje rozumie, że wielkość przedmiotów i zajmowana przez nie przestrzeń nie wpływają na ich liczebność
IV.16	prowadzi kalendarz pogody z zaznaczeniem pory roku, nazwy miesiąca i dnia tygodnia rozumie pojęcie „pory roku”, dostrzega ich rytm, posiada wiedzę dotyczącą pór roku dostrzega przemienność dnia i nocy oraz nazywa pory dnia (rano, południe, wieczór) poprawnie stosuje określenia: „wczoraj”, „dziś”, „jutro”, „przedtem”, „potem” dostrzega następstwa pór roku, dni tygodnia, pór dnia, trafnie posługuje się pojęciami dotyczącymi czasu stopniowo przyswaja nazwy kolejnych miesięcy interesuje się ważnymi datami w życiu rodziny dostrzega znaczenie pomiaru czasu za pomocą zegarów i stoperów	zna i wymienia nazwy pór roku, dni tygodnia oraz miesięcy rozumie znaczenie kalendarzy w planowaniu i organizacji życia podejmuje próby opracowywania skutecznych procedur i planów działań uwzględniających następstwo czasowe czynności lub etapów poznaje sposoby mierzenia czasu przez różne rodzaje zegarów podejmuje próby odczytywania z pomocą nauczyciela pełnych godzin na zegarze tarczowym o określonych porach⁹ porównuje czas wykonywania różnych czynności

PP	3-latki	4-latki
IV.17	dostrzega zastosowanie pieniędzy w naturalnych sytuacjach wykorzystuje fikcyjne monety i banknoty w zabawie	dostrzega zastosowanie pieniędzy w naturalnych sytuacjach wykorzystuje fikcyjne monety i banknoty w zabawie wdraża się do rozpoznawania nominałów i porównywania ich wartości
IV.18	przygląda się i nazywa zjawiska atmosferyczne dostrzega skutki zjawisk atmosferycznych poznaje i nazywa proste piktogramy pogodowe ogląda przykładową prognozę pogody poznaje nazwy środowisk przyrodniczych występujących w najbliższej okolicy oraz występujące tam rośliny i zwierzęta rozpoznaje widziane w naturze zwierzęta i rośliny na zdjęciach i obrazkach próbuje przyporządkować sylwety i zdjęcia znanych zwierząt do odpowiedniego środowiska poznaje nazwy, wygląd i odgłosy niektórych zwierząt domowych oraz gospodarskich dostrzega różnice w wyglądzie drzew w zależności od gatunku poznaje nazwy warzyw i owoców, bada je polisensorycznie poznaje nazwy roślin kwiatowych obserwowanych w najbliższym otoczeniu dokonuje prostych klasyfikacji samodzielnie zgromadzonego materiału przyrodniczego uczy się przyporządkowywania znanych zwierząt do odpowiednich domów	wzbogaca słownictwo służące do opisywania warunków pogodowych kształtuje umiejętność wiązania zjawisk atmosferycznych z porą roku dostrzega skutki zjawisk atmosferycznych oraz poznaje sposoby zabezpieczania się przed nimi uświadamia sobie niebezpieczeństwa wynikające z pogody kształtuje umiejętność dobierania stroju do warunków atmosferycznych bada niektóre zjawiska atmosferyczne doskonali umiejętność rozpoznawania i nazywania piktogramów pogodowych ogląda aktualną prognozę pogody poznaje i nazywa podstawowe środowiska przyrodnicze występujące w najbliższym regionie (las, łąka, ogród, park) poznaje wygląd i nazwy zwierząt występujących w omawianych środowiskach przyrodniczych poszerza swoją wiedzę na temat wybranych zwierząt domowych i gospodarskich dostrzega cechy charakterystyczne omawianych zwierząt oraz naśladuje ich sposób poruszania się i zachowania poznaje odgłosy wydawane przez zwierzęta naśladuje je

PP	5-latki	6-latki
IV.17	poznaje nominały wybranych monet i banknotów zna nazwę obowiązującej waluty wykorzystuje fikcyjne monety i banknoty w zabawie w celu lepszego zrozumienia ich funkcji potrafi określić wartość wybranych monet i banknotów, dokonuje porównań, grupuje rozumie znaczenie pieniędzy w życiu codziennym, zasadę zarabiania i wydawania rozumie, że nie wszyscy ludzie mają tyle samo pieniędzy	rozpoznaje i nazywa wybrane nominały, porządkuje je zna nazwy niektórych obcych walut wykorzystuje fikcyjne monety i banknoty w zabawie: transakcje wymiany jeden do jednego, jeden do wielu poznaje powiedzenia związane z pieniędzmi i oszczędzaniem wdraża się do oszczędzania pieniędzy
IV.18	utrwała i wzbogaca słownictwo służące do opisywania warunków pogodowych dostrzega zmienną długość dnia w zależności od pory roku wskazuje zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku uświadamia sobie znaczenie i funkcję prognozy pogody na co dzień uczy się przewidywania zjawisk pogodowych na podstawie bieżących obserwacji bada zjawiska atmosferyczne z wykorzystaniem pomocnych narzędzi (np. termometr, skonstruowany deszczomierz) wie, że woda zmienia stany skupienia pod wpływem temperatury przedstawia w pracach plastycznych różne zjawiska pogodowe ogląda prognozy pogody rozpoznaje, nazywa i wskazuje cechy charakterystyczne bliskich oraz dalszych środowisk i stref klimatycznych doskonali umiejętność rozpoznawania oraz nazywania zwierząt żyjących w poznawanych środowiskach przyrodniczych i strefach klimatycznych rozpoznaje i nazywa zwierzęta gospodarskie poznaje korzyści z uprawy lub zbierania roślin	zna i wymienia zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku dostrzega skutki zjawisk atmosferycznych oraz wskazuje sposoby zabezpieczania przed nimi roślin, zwierząt i ludzi wskazuje niebezpieczeństwa wynikające z pogody oraz poznaje sposoby postępowania w przypadku tego typu zagrożeń wiąże zjawiska pogodowe i dostrzega ich logikę, przewiduje zdarzenia na podstawie określonych symptomów opracowuje kalendarze pogody z zastosowaniem piktogramów, umownych znaków, wyrazów do czytania globalnego i cyfr doskonali umiejętność nazywania i rozpoznawania coraz większej liczby roślin na podstawie cech charakterystycznych kształtuje umiejętność korzystania z informacji podanych w prognozie pogody dostrzega znaczenie prognozy pogody dla ludzi wykonujących określone zawody dostrzega cechy charakterystyczne wyglądu zwierząt oraz wskazuje cechy świadczące o adaptacji do warunków środowiska uczestniczy w celowych i planowych obserwacjach zwierząt i roślin w kolejnych porach roku, rejestruje swoje spostrzeżenia poznaje i nazywa charakterystyczne dla naszego kraju krajobrazy oraz wymienia przykładowe rośliny i zwierzęta zamieszkujące te obszary

PP	3-latki	4-latki
IV.18 cd.	uczestniczy w hodowli roślin w kąciu przyrody oraz obserwuje ich wzrost ☐	nazywa młode zwierzęta leśne, hodowlane i domowe ☐
	dostrzega zmiany zachodzące w krajobrazie najbliższej okolicy i wyglądzie roślin podczas bieżącej pory roku ☐	podejmuje próby przyporządkowywania znanych zwierząt do ich środowiska i domów ☐
	ogłąda w dostępnych miejscach czynności ludzi związane z pielęgnacją, uprawą roślin w czasie aktualnej pory roku (np. pielęgnacja rabatki kwiatowych, zabezpieczanie roślin przed zimą) ☐	poznaje różne sposoby przygotowywania się zwierząt do zimy ☐ ogłąda i wypowiada się na temat krajobrazu i wyglądu roślin ☐
	ogłąda dostępne zwierzęta w różnych porach roku, dostrzega zmieniające się warunki ☐	dostrzega zmiany w wyglądzie roślin związane z daną porą roku ☐
	odnosi bezpośrednie spostrzeżenia do obrazów i zdjęć ☐	ogłąda zwierzęta w naturalnym środowisku ☐ poznaje zachowania wybranych zwierząt związane z porą roku ☐ gromadzi i ogłąda okazy w kąciu przyrody ☐ wykorzystuje materiał przyrodniczy do wykonywania ekspozycji, prac plastycznych, zajęć badawczych i dokarmiania ptaków ☐ identyfikuje odgłosy związane z niektórymi zjawiskami atmosferycznymi ☐

PP	5-latki	6-latki
IV.18 cd.	systematycznie obserwuje, bada okazy zgromadzone w kąciu przyrody oraz dzieli się wrażeniami i spostrzeżeniami, porównuje i wyciąga wnioski obserwuje życie zwierząt i roślin w naturalnym środowisku i w różnych porach roku dostrzega zagrożenia dla przyrody wynikające ze zmian klimatycznych, rozwoju cywilizacji oraz codziennej działalności człowieka wykonuje zielniki i albumy przyrodnicze kojarzy podstawowe zmiany w przyrodzie z cyklem pór roku na podstawie obserwacji, działań, nabytych wiadomości i umiejętności poznaje i nazywa podstawowe gatunki drzew liściastych i iglastych po liściach, owocach i nasionach oraz wyglądzie drzewa wie, dlaczego jesienią opadają liście obserwuje różne nasiona i dostrzega zależności ich budowy od sposobu rozprzestrzeniania się poznaje i nazywa jesienne owoce, warzywa i kwiaty dokonuje klasyfikacji owoców na krajowe i egzotyczne posługuje się pojęciami „sad”, „ogród”, „pole” poznaje sposoby przetwarzania owoców i warzyw poznaje i nazywa ptaki migrujące do ciepłych krajów oraz przylatujące na zimę przygotowuje ziarną dla ptaków do dokarmiania w okresie zimy dokarmia ptaki dostrzega znaczenie pokrywy śnieżnej dla roślin w czasie mrozu uczestniczy w zabawach tropiących na śniegu prowadzi hodowlę kielków, rzeżuchy, szczypioru w kąciu przyrody dostrzega konieczność pomagania zwierzętom leśnym w czasie zimy, docenia pracę leśnika	nazywa i rozpoznaje niektóre rośliny na podstawie cech charakterystycznych przyporządkowuje zwierzęta i rośliny do poznawanych kontynentów i regionów prowadzi hodowlę roślin i zwierząt w kąciu przyrody, obserwuje, otacza opieką wiąże zmiany w przyrodzie z cyklem pór roku systematycznie i właściwie dokarmia ptaki poznaje i nazywa wybrane gatunki drzew iglastych poznaje cykl rozwojowy drzew owocowych bierze udział w przetwarzaniu owoców i warzyw rozpoznaje na śniegu tropy zwierząt poznaje prehistorię naszej planety dostrzega potrzebę chronienia niektórych gatunków roślin i zwierząt przez obejmowanie ochroną gatunkową, tworzenie rezerwatów, parków krajobrazowych; poznaje niektóre gatunki objęte systemem ochrony dostrzega konieczność zabezpieczenia roślin przed zimą poznaje i nazywa wiosenne kwiaty, drzewa i krzewy oraz przyporządkowuje wyrazy do globalnego czytania do sylwet, zdjęć lub obrazków nazywa narzędzia i wykorzystuje je do pracy w ogrodzie bada budowę letnich owoców, dostrzega różnice i podobieństwa, szuka nasion poznaje i nazywa ptaki oraz identyfikuje ich głosy poznaje sposoby opiekowania się młodymi przez zwierzęta leśne poznaje i nazywa zwierzęta oraz rośliny chronione rozumie zjawisko obiegu wody w przyrodzie

PP	3-latki	4-latki
IV.18 cd.		
IV.19	wykazuje zaciekawienie książkami umieszczonymi w kącie książki ☐ ogląda ilustracje w książkach i rozmawia na ich temat ☐ poznaje podstawowe zasady korzystania z książek ☐	wykazuje zaciekawienie książkami i czasopismami umieszczonymi w kącie książki ☐ poznaje czasopisma dla dzieci ☐ wznosi konstrukcje wokół siebie w celu organizowania przestrzeni, podejmuje próby planowania i modyfikowania konstrukcji podczas zabawy ☐ wznosi konstrukcje z różnorodnych materiałów w celu organizowania przestrzeni wokół siebie ☐
IV.20	wykazuje zaciekawienie pracą zawodową rodziców ☐ wykorzystuje własne doświadczenia i spostrzeżenia w zabawach tematycznych ☐	wykazuje zaciekawienie pracą zawodową rodziców i osób z najbliższego otoczenia ☐ organizuje zabawy tematyczne z wykorzystaniem własnej wiedzy ☐ nazywa zawody, rozpoznaje pomoce, narzędzia, charakterystyczny ubiór ☐

PP	5-latki	6-latki
IV.18 cd.	dostrzega konieczność opiekowania się zwierzętami domowymi, zapewnienia pożywienia i ochrony przed chorobami dostrzega etapy rozwoju roślin poznaje wiosenne kwiaty, drzewa i krzewy oraz rośliny chronione poznaje prace ogrodnicze prowadzone wiosną poznaje etapy rozwoju niektórych zwierząt poznaje i nazywa owoce letnie dostrzega potrzebę uprawiania roślin przez człowieka oraz rozpoznaje podstawowe rośliny uprawne posługuje się pojęciem „żniwa” poznaje i nazywa rośliny rosnące w różnych środowiskach: w ogrodach, na rabatach, w parkach i na łące poznaje wartości smakowe, zapachowe i zdrowotne wybranych ziół interesuje się globusem jako modelem naszej planety	podejmuje próby prezentowania przykładowej prognozy pogody z zastosowaniem podstawowych określeń i mapy dostrzega wpływ warunków pogodowych na świat przyrody poznaje podstawowe rodzaje zbóż uprawianych w naszym kraju oraz produkty z nich otrzymywane posiada wiedzę na temat pochodzenia wybranych produktów spożywczych i sposobów ich przetwarzania i przygotowywania do spożycia
IV.19	interesuje się książkami i czasopismami zgromadzonymi w kąciu książki lub w bibliotece przedszkolnej poznaje i nazywa książki różnego rodzaju poznaje bibliotekę jako miejsce wypożyczania, oglądania książek, zna obowiązujące tam zasady zachowania, poznaje sposoby porządkowania książek (tematycznie, według alfabetu) korzysta z treści zamieszczanych w internecie pod kontrolą osoby dorosłej	szuka informacji na dany temat w dostępnych źródłach wiedzy, ogląda albumy i atlasy, podejmuje próby czytania informacji, podpisów w celu wzbogacenia wiedzy i zaspokojenia ciekawości poznaje bezpieczne sposoby korzystania z nowoczesnych technologii uczestniczy w szukaniu informacji w internecie wie, że należy mieć ograniczone zaufanie do prezentowanych w internecie treści
IV.20	określa, na czym polega praca zawodowa rodziców, dziadków wzbogaca wiadomości na temat pracy, roli społecznej ludzi pełniących ważne funkcje społeczne (np. przedstawicieli policji, straży pożarnej) nazywa różne zawody, rozpoznaje pomoce i narzędzia potrzebne do ich wykonywania	dostrzega znaczenie pracy zawodowej dla innych podejmuje próby zrozumienia motywacji osób wykonujących różne zawody zna różne zawody, rozpoznaje pomoce i wie, jakie narzędzia są potrzebne do ich wykonywania

PP	3-latki	4-latki
IV.21	kształtuje nawyk zwracania uwagi na osobę mówiącą w języku obcym wdraża się do naśladowczego wykonywania prostych poleceń wdraża się do uczestniczenia w prostych zabawach prowadzonych w języku obcym interesuje się językiem obcym i ośluhuje z jego brzmieniem rozpoznaje nazwy obiektów prezentowanych przez nauczyciela w postaci rymowanych „śpiewanek” słucha krótkich wierszyków lub bardzo krótkich opowiadań	doskonali umiejętność rozumienia prostych poleceń w języku obcym oraz reagowania na nie całym ciałem aktywnie uczestniczy w zabawach organizowanych w języku obcym uważnie ogląda i słucha podczas prezentacji krótkich scenek sytuacyjnych i dialogów, opowiadanych i ilustrowanych krótkich historyjek stosuje różnorodne techniki plastyczne podczas prezentacji materiału językowego wdraża się do zastanawiania się nad znaczeniem poszczególnych słów i wyrażeń dzięki uczeniu się przez działanie słucha rymowanek, wierszy i piosenek śpiewanych na żywo oraz odtwarzanych, którym towarzyszy np. ilustracja ruchowa powtarza według wzorca grupowo recytuje lub śpiewa wraz z towarzyszącym nagraniem grupowo recytuje lub śpiewa proste rymowanki, wiersze i piosenki z ilustracją ruchową
IV.22 IV.23	słucha poleceń wydawanych w języku kaszubskim, mniejszości narodowej, etnicznej w określonych sytuacjach życiowych⁶ ogląda tradycyjne zabawy zespołowe prowadzone w języku kaszubskim, mniejszości narodowej, etnicznej i w miarę możliwości w nich uczestniczy powtarza krótkie wierszyki, rymowanki, piosenki podczas zespołowego deklamowania, śpiewania i uczy się ich na pamięć słucha krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych w języku mniejszości narodowej, etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej dostosowanych do wieku i możliwości dzieci zapoznaje się z godłem swojej wspólnoty regionalnej – kaszubskiej, narodowej, etnicznej jako stałym elementem wystroju najbliższego otoczenia	słucha i wykonuje czynności zgodnie z poleceniami wydawanymi w języku kaszubskim, mniejszości narodowej, etnicznej w konkretnych sytuacjach życiowych i podczas podejmowanych działań uczestniczy w tradycyjnych zabawach zespołowych prowadzonych w języku mniejszości narodowej, etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej dostrzega powtarzalność określonych zabaw w określonych sytuacjach lub okresach ciągle wzbogaca słownictwo czynne stosowane podczas zabaw mówi wiersze, rymowanki, śpiewa piosenki w języku mniejszości narodowej, etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej wciela się w role postaci operujących językiem mniejszości narodowej, etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej

⁶ Lokalnie, w zależności od potrzeby.

PP	5-latki	6-latki
IV.21	doskonali umiejętności rozumienia prostych poleceń w języku obcym oraz reagowania na nie całym ciałem, a także werbalnie aktywnie i systematycznie uczestniczy w zabawach organizowanych metodą reagowania całym ciałem oraz zabawach ruchowo-naśladowczych prowadzonych w języku obcym wykorzystuje techniki plastyczne do utrwalania przyswajanego materiału w języku obcym czynnie wykorzystuje poznane słownictwo i wyrażenia podczas zabaw słucha rymowanek, wierszy i piosenek śpiewanych na żywo lub odtwarzanych z nośników elektronicznych, którym towarzyszy prezentacja rekwizytów, ilustracja ruchowa, karty ilustracyjne lub rysunek czy zdjęcie doskonali umiejętność powtarzania według wzorca grupowo, chóralnie powtarza proste rymowanki, wiersze i piosenki uczestniczy w zabawach muzyczno-literackich, grupowej recytacji lub śpiewaniu wraz z ilustracją ruchową czy wskazywaniem obiektów np. na ilustracji	uczestniczy w zabawach tematycznych odgrywa proste scenki za pomocą różnych rekwizytów teatralnych lub maskotek i zabawek uczestniczy w pracy z materiałem autentycznym, czytaniu prostych książeczek dla dzieci ilustruje treści rymowanek, wierszy i piosenek lub koloruje gotowe ilustracje podczas słuchania aktywnie uczestniczy w opowieściach nauczyciela lub czytaniu książek przez nauczyciela w postaci dopowiadania brakujących słów, recytacji refrenu, ekspresji emocji zaczyna interesować się opowieściami, historyjkami i książkami w języku obcym słucha krótkich historyjek opowiadanych i ilustrowanych przez nauczyciela
IV.22	dokonuje autoprezentacji oraz prezentacji	słucha z zainteresowaniem i zrozumieniem
IV.23	własnej rodziny w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej	historyjek opowiadanych lub czytanych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej
	interesuje się historią własnej rodziny	samodzielnie opowiada znane historyjki oraz tworzy własne opowiadania, operuje zwrotami, językiem mniejszości narodowej lub etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej
	przejawia akceptację i tolerancję wobec odmienności kultury i języka w obrębie społeczności, w której funkcjonuje	dostrzega elementy wspólne w kulturze całego kraju przy jednoczesnym dostrzeganiu odmienności, unikatowości własnych tradycji
	aktywnie uczestniczy w zabawach prowadzonych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej	dostrzega znaczenie oraz okazuje szacunek dla symboli narodowych i godła swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej
	wiąże tradycyjne zabawy z odpowiednimi sytuacjami lub okresami w roku	podejmuje próby tworzenia własnych form literackich i wokalnych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej
	adekwatnie wykorzystuje w zabawach stroje, rekwizyty, instrumenty z zastosowaniem określeń zaczerpniętych z tradycji językowych	
	spontanicznie podejmuje twórcze zabawy, w które są wplatanie zwroty zaczerpnięte z tradycji językowych	

PP	3-latki	4-latki
IV.22 IV.23 cd.		nabywa prawidłowych wzorców mowy i wzbogaca słownik przez słuchanie wielu osób operujących językiem mniejszości narodowej, etnicznej <input data-bbox="1329 223 1378 275" type="checkbox"/> rozpoznaje godło Polski oraz godło swojej wspólnoty regionalnej – kaszubskiej, narodowej, etnicznej <input data-bbox="1329 362 1378 414" type="checkbox"/>

PP	5-latki	6-latki
IV.22	słucha i wykonuje czynności według poleceń	kształtuje w podstawowym zakresie
IV.23	wydawanych w języku mniejszości narodowej	świadomość przynależności społecznej
cd.	lub etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej w sytuacjach życiowych i podczas podejmowania nowych zadań	i terytorialnej: moja rodzina, moje miasto, mój region, mój kraj
	podejmuje próby samodzielnego formułowania poleceń w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej	uczestniczy w promowaniu i aktywnym działaniu na rzecz środowiska geograficznego,
	nabiera coraz większej skuteczności i pewności w deklamowaniu wierszy, rymowanek, śpiewaniu piosenek w języku mniejszości narodowej lub etnicznej	przyrodniczego oraz kulturowego w połączeniu ze wzbogacaniem słownictwa biernego i czynnego mniejszości narodowej lub etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej
	wzbogaca wiedzę o regionie, społeczności, tradycjach i kulturze podczas słuchania podań, legend, historii opowiadanych w języku mniejszości narodowej lub etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej	
	słucha utworów literackich dla dzieci pisanych przez autorów z regionu lub społeczności	
	poznaje historię, legendy i podania związane z powstaniem godła swojej wspólnoty narodowej, etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej	
	wykonuje prace plastyczne oparte na motywie godła swojej wspólnoty narodowej lub etnicznej, wspólnoty regionalnej – kaszubskiej	

Portret sześciolatka

Marta Pietrzak

W obszarze rozwoju fizycznego dzieci kończące edukację przedszkolną lub klasę „zerową” przejawiają dużą **potrzebę ruchu**. W tym wieku dość znacząco powinna być wykształcona **zarówno duża, jak i mała motoryka**. Dziecko potrafi wykonywać coraz bardziej skomplikowane i precyzyjne manipulacje na przedmiotach, jest zdolne do sprawniejszego wykonywania różnorodnych aktywności ruchowych, m.in. tych związanych z rysowaniem, malowaniem, wycinaniem, wyklejaniem.

W obszarze rozwoju emocjonalnego i społecznego warto podkreślić, że dziecko w tym wieku **rozumie już emocje**, które przeżywa i które przeżywają inni. Jest też w stanie (choć w ograniczonym zakresie) **panować nad własnymi reakcjami**, regulować ekspresję własnych emocji. W prowadzeniu procesu kształcenia **rola zabawy jest nadal znacząca**, gdyż stanowi ona podstawę uczenia się reguł społecznych. Sześciolatek chętnie podejmuje aktywności społeczne, duże znaczenie mają dla niego **akceptacja i uznanie otoczenia**. Działa intencjonalnie, podejmuje czynności **celowo** i stara się wykonywać je do końca. Następuje powolne przekształcanie dotychczasowej, głównie spontanicznej, aktywności dziecka w system **działań sterowanych przez zadania**, obowiązki i normy społeczne. Dalszy rozwój funkcji psychicznych i ich integracja umożliwiają dostosowanie się do nowych sytuacji i związanych z nimi wymagań. Wraz z postępującym rozwojem społecznym u dzieci pojawia się **skłonność do rywalizacji**, chęć bycia najlepszym, co może przekładać się na trudności związane ze współdziałaniem w grupie. Dzieci w tym wieku potrzebują być doceniane i nagradzane za swoją pracę.

W obszarze rozwoju poznawczego zaczynają kształtować się **myślenie logiczne i umiejętność rozwiązywania problemów**, następuje rozwój różnych form reprezentacji symbolicznych, a przede wszystkim – języka. Dziecko dysponuje **bogatym słownikiem**, który umożliwia sprawne komunikowanie się z otoczeniem. Sześciolatek bez problemu rozmawia zarówno z rówieśnikami, jak i z dorosłymi. Ważne jest dla niego zainteresowanie otoczenia, lubi więc opowiadać o swoich doświadczeniach i często **używa wyobraźni**.

Sześciolatek jest zdolny do porównywania, **budowania uogólnień**, klasyfikowania czy wnioskowania, mimo że myślenie dziecka w tym wieku nadal wiąże się ściśle z podejmowanymi działaniami. Warto pamiętać, że w tym okresie wzrasta **wrażliwość słuchowa dzieci**. Dotyczy to słuchu muzycznego (rozpoznawanie melodii) oraz fonematycznego (identyfikowanie dźwięków mowy). Dzieci uczą się rytmu języka ojczystego bardzo wcześnie: do czasu osiągnięcia przez nie wieku szkolnego jest on już głęboko uwewnętrzniony i naturalnie odtwarzany. Wrażliwe są również na odmienne brzmienie języka obcego.

U dzieci w tym wieku zwiększa się także **koncentracja uwagi**, co pomaga im aktywnie uczestniczyć nawet w dłuższych, zorganizowanych zajęciach. Dziecięce zabawy nabierają stopniowo uporządkowanego charakteru, bazującego na określonych regułach, które podlegają negocjacji. Uczestnicy zabawy odgrywają często określone role, dzieci są w stanie dostosować własne działania do aktywności partnerów.

U dziecka sześciolatka powiększa się **zakres pamięci**, powoli wydłuża się też możliwość **skupienia uwagi** i wynosi średnio około 15 minut. Im dziecko jest starsze, tym większą liczbę cyfr czy słów może zapamiętać i utrzymać w umyśle. Należy jednak pamiętać, że bodźce rozpraszające mogą mieć wpływ na dziecko i mogą pojawić się kłopoty z podzielnością uwagi.

Ogólnym zadaniem przedszkola jest przygotowanie dzieci do sprawnego funkcjonowania na **kolejnym etapie edukacyjnym** oraz tworzenie warunków do osiągania przez nie kompetencji, które umożliwią im w przyszłości sprawne funkcjonowanie w zmieniającym się świecie oraz przygotowanie do spełniania wymagań współczesnego rynku pracy.

Pierwszą rolą społeczną absolwenta przedszkola jest rola ucznia. Edukacja przedszkolna zapewnia opanowanie takich umiejętności, które pozwolą na osiągnięcie **gotowości szkolnej**, w szczególności gotowości do nauki czytania, pisania oraz do uczenia się matematyki.

Gotowość do czytania i pisania należy rozumieć jako stan rozwoju dziecka, będący rezultatem dojrzewania oraz dotychczasowego treningu wychowawczego przede wszystkim w rodzinie, który czyni je **wrażliwym na znaki**, ich istotę i znaczenie w procesie komunikowania się z ludźmi. Jednocześnie, jeśli dziecko jest gotowe – powinno mieć szansę podjęcia próby czytania i pisania.

Stan gotowości ujmuje się w trzech aspektach. Pierwszym jest **gotowość psychomotoryczna**, której istnienie jest warunkiem opanowania technik czytania i pisania. Dziecko uświadamia sobie, co to jest czytanie, czym różni się czytanie od, np. opowiadania bajki, uświadamia sobie różnicę między obrazkami a tekstem i innymi znakami, np. różnego rodzaju ozdobnikami występującymi w znanych mu książkach, zauważa związek między znakami w tekście a wypowiedzianymi słowami, posiada umiejętność różnicowania kształtów, kolorów, dźwięków, wyszukiwania różnic i podobieństw na obrazkach, rozmaitych znakach. Drugi aspekt to **gotowość słownikowo-pojęciowa**, która wiążąc się z zasobem doświadczenia psychologicznego i językowego, warunkuje właściwe rozumienie znaczeń. Dziecko wie, jak się czyta w jego języku, np. od strony lewej ku prawej, od góry strony do dołu, ma bogate słownictwo, umie rozmawiać na bliskie mu tematy. Trzecim aspektem jest **gotowość emocjonalno-motywacyjna**, której istotą jest odkrywanie istnienia mowy pisanej, zasad nią rządzących i rozumienia jej znaczenia w procesie porozumiewania się ludzi oraz przekazywania doświadczenia kulturowego, zaś dziecko ma świadomość, po co się uczy czytać, do czego ta umiejętność ma być przydatna, jaka jest wartość czytania dla człowieka.

Gotowość do nauki matematyki obejmuje następujące wskaźniki: liczenie (wyodrębnianie przedmiotów do liczenia oraz liczenie ich w określony sposób, ustalanie, gdzie jest więcej, a gdzie mniej poprzez policzenie przedmiotów; określanie wyniku dodawania i odejmowania), rozumowanie (operacyjne rozumowanie w zakresie potrzebnym do kształtowania pojęcia liczby naturalnej, zdolność do odrywania się od konkretów i posługiwania się reprezentacjami ikonicznymi i symbolicznymi, syntetyzowanie i integrowanie funkcji percepcyjno-motorycznych, dojrzałość emocjonalna).

Dziecko kończące edukację przedszkolną wykazuje się **motywacją do uczenia się matematyki**, chce się jej uczyć, potrafi zrozumieć sens zależności matematycznych opracowywanych na zajęciach i **wytrzymuje napięcia**, które towarzyszą mu podczas rozwiązywania zadań matematycznych.

Nauczyciel wychowania przedszkolnego wyposaża dziecko w kompetencje, które pozwolą mu stać się człowiekiem **elastycznym, mobilnym**, prezentującym oryginalne myślenie i **otwartym** na wszelkie nowinki.

3.

Kształtowanie kompetencji kluczowych w przedszkolu

Anna Pawłowska-Niedbała

Czym są kompetencje kluczowe?

22 maja 2018 r. na szczycie Unii Europejskiej określono osiem kompetencji kluczowych ([▷ patrz Bibliografia: zalecenia PE 2018](#)). Jest to zestaw jednakowo ważnych umiejętności, określających człowieka jako jednostkę gotową stawić czoła wyzwaniom szybko zmieniającego się świata, mającą zdolność elastycznego przystosowywania się do zróżnicowanych wymagań, i to nie tylko w młodym wieku, ale przez całe życie (tzw. LL, Lifelong Learning), a także potrafiącą świadomie kierować swoim osobistym rozwojem we współpracy z innymi ludźmi.

Kompetencje kluczowe:

1. Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.
2. Kompetencje w zakresie wielojęzyczności.
3. Kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii.
4. Kompetencje cyfrowe.
5. Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.
6. Kompetencje obywatelskie.
7. Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości.
8. Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Kompetencje to połączenie wiedzy, umiejętności i postaw, których potrzebuje każdy do samorealizacji i rozumienia świata. Należy brać je pod uwagę, poczynwszy od najwcześniejszych etapów edukacji.

Wskazówki dotyczące działań ukierunkowanych na rozwijanie kompetencji kluczowych zawiera podstawa programowa wychowania przedszkolnego, która podkreśla wagę m.in. nabywania przez dzieci doświadczeń, samodzielnej eksploracji świata, tworzenia relacji osobowych, uczestnictwa w grupie, rozwijania samodzielności, wspierania rozwoju mechanizmów uczenia się, rozwijania mowy oraz budzenia zainteresowania językiem obcym ([▷ Dz. U. z 2017 r. poz. 356](#)).

Edukacja przedszkolna stwarza warunki do wielokierunkowej aktywności, co sprzyja kształtowaniu kluczowych kompetencji zarówno w sytuacjach naturalnych, jak i kierowanych.

Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji

Są to kompetencje w zakresie codziennego komunikowania się zarówno w sposób werbalny, jak i za pomocą znaków wizualnych. Na rozwijanie aktywności werbalnej duży wpływ ma udział w rozmowach, podejmowanie przez dzieci decyzji, zadawanie pytań, zgłaszanie własnych pomysłów, wyrażanie oczekiwań i sądów. Ważne jest stwarzanie okazji do interakcji w kontaktach społecznych, ćwiczenie umiejętności inicjowania rozmów poprzez zadawanie pytań czy zapraszanie do wspólnej zabawy. Warto też zwrócić uwagę dzieci na sposób porozumiewania się oraz dostosowanie środków wyrazu do sytuacji i kontekstu. Inaczej dziecko powie wiersz z okazji Dnia Niepodległości, gdy wokół stoją rówieśnicy i nauczyciele ubrani w odświętne stroje i za moment wybrzmi hymn, a inaczej z okazji Dnia Pluszowego Misia, gdy wszyscy wokół trzymają swoje ulubione pluszaki, a pani wychowawczyni uśmiecha się przebrana za dużego misia.

Niezbędne w rozwijaniu kompetencji językowych będą również wszelkie zabawy językowe o charakterze twórczym, wspólne czytanie, wymyślanie własnych historii, tworzenie własnych książeczek, nauka wierszy i piosenek, rymowanie, organizowanie konkursów recytatorskich i teatralnych, a także zawodów słowotwórczych, ćwiczeń logorytmicznych, oddechowych i artykulacyjnych. Nie można bowiem zapomnieć, że na efektywność porozumiewania się wpływa również poprawność wymowy. Ważna jest także kultura języka, kształtowana na przykład w sytuacji tworzenia wspólnych prac plastyczno-technicznych: wyrażanie podziwu dla działań koleżanek i kolegów, dziękowanie za współpracę, wyrażanie dumy ze wspólnie stworzonych dzieł.

Warto również pamiętać, że przekazywanie informacji, to nie tylko mowa, lecz także znaki wizualne. Dlatego też w książkach dla dzieci pojawiają się piktogramy pogodowe, emotikony, znaki drogowe, elementy symboliki świata cyfrowego oraz różnego rodzaju symbole. Dzieci nie tylko mogą je rozpoznawać, nazywać, kolorować czy dopasowywać do sytuacji przedstawionych na ilustracjach, lecz także przekształcać je lub wręcz tworzyć własne, zgodne z ich indywidualnym, dziecięcym postrzeganiem świata.

Kompetencje w zakresie wielojęzyczności

Składają się na nie: umiejętność mówienia i rozumienia treści przekazywanych w języku obcym, a także przekazywania informacji w formie pisemnej. Podczas zajęć językowych warto prowadzić zabawy stawiające dzieci w sytuacji dialogu, np. przez inscenizowanie krótkich scenek, w których dzieci witają się czy przedstawiają swoje imiona. Wprowadzając i utrwalając nowe słówka, można zaproponować dzieciom naukę krótkich rymowanek, piosenek i codziennych zwrotów oraz wszelkiego rodzaju zabawy ruchowe, wprowadzające dzieci nie tylko w świat nowych słów, lecz także w odmienny kontekst kulturowy.

Kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii

Jest to zdolność do logicznego, a także matematycznego myślenia, która umożliwia nam pokonywanie różnych trudności i samodzielne rozwiązywanie problemów. W przedszkolu możemy ją kształtować poprzez pozwalanie dzieciom na samodzielność w przygotowywaniu pomocy, narzędzi i materiałów, zabawy logiczne i konstrukcyjne, zabawy z elementami kodowania, eksperymenty, doświadczenia, manipulowanie dostępnymi przedmiotami, badania przyrodnicze, wprawki kulinarne, wykorzystywanie pomocy dydaktycznych lub narzędzi codziennego użytku, twórczy recykling, czyli tworzenie zabawek z surowców nadających się do ponownego wykorzystania. Warto w tym celu zapewnić w przestrzeni przedszkolnej miejsce na kącik majsterkowicza, miejsce do zabaw sensorycznych, kącik przyrodniczo-badawczy, miejsce na ho-

dowlę zwierząt. Nie można też zapomnieć o całkowitej dostępności zabawek i pomocy dydaktycznych, które powinny znajdować się w zasięgu ręki dziecka, zachęcać do samodzielnego działania, wspomagać wielozmysłowy rozwój.

W kształtowaniu kompetencji przyrodniczych i matematycznych warto wyjść z dziećmi poza mury przedszkola, wzbudzić ciekawość dać okazję do zadawania innych pytań, niż ma to miejsce w zamkniętej przestrzeni. Dzieci chętnie wejdą w role obserwatorów, badaczy, eksperymentatorów, architektów ogrodowej przestrzeni.

Kompetencje cyfrowe

Jest to zdolność do podejmowania aktywności poznawczej z wykorzystaniem nowoczesnej technologii (komputery, tablety, tablice interaktywne, telefony, aparaty fotograficzne), ale także umiejętność myślenia informatycznego, które można kształtować poprzez zabawy w kodowanie bez użycia narzędzi TIK (technologie informacyjno-komunikacyjne). Kompetencje cyfrowe to również świadomość zasad korzystania z komputera oraz warunków bezpiecznego poruszania się w sieci (zagadnienia związane z cyberbezpieczeństwem) i obecności na portalach społecznościowych.

Na gruncie przedszkolnym tematykę kodowania zaczynamy od pokazania, że świat, który nas otacza, jest pełen różnego rodzaju kodów, począwszy od liter i cyfr, poprzez piktogramy, nuty, znaki, sygnalizatory, dźwięki i kolory. Każdy dom ma swój numer, każda ulica – swoją nazwę, każdy samochód – tablicę rejestracyjną, a każdy człowiek – identyfikujące go imię i nazwisko. Czerwone światło oznacza „stop”. Właściwy dźwięk pozwala nam odróżnić karetkę pogotowia od zwykłego pojazdu. Kod białych i czarnych pasów wskazuje miejsce, w którym możemy przejść na drugą stronę ulicy. Do najpopularniejszych zabaw w kodowanie można wykorzystać specjalne maty do kodowania lub własnoręcznie wykonane plansze, chustę animacyjną, tradycyjną kostkę do gry, klocki, gry planszowe, liczmany, woreczki gimnastyczne, szarfy czy kolorowe kubeczki do napojów. Na kodowaniu opierają się wszelkie zabawy, w których liczy się kolor, wielkość, kształt, ilość lub jakakolwiek inna cecha różnicująca.

Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się

Są to umiejętności określające zdolność do gromadzenia, przetwarzania, zapamiętywania i wykorzystywania zdobytych informacji. Warto zwrócić uwagę na fakt, że im więcej doświadczeń w danym zakresie, tym łatwiej, szybciej i głębiej udaje się poznać wybrane zagadnienia. Dlatego też, aby nauczyć dzieci uczenia się, należy jak najczęściej stwarzać im do tego okazje, inspirować, stymulować, stosując różne bodźce, różnicować formy pracy i rodzaje aktywności.

Planując zajęcia, warto pamiętać o tym, że na efektywność procesu uczenia się duży wpływ ma emocjonalne zaangażowanie dziecka. Dlatego też najskuteczniejszą formą nauki w wieku przedszkolnym jest zabawa, która dziecko pochłania i oczarowuje bez reszty. Organizując przestrzeń do zabawy, trzeba zwrócić uwagę na dziecięcą potrzebę ruchu oraz zaangażowania się w relacje z innymi dziećmi. Tu dotyczyemy tematyki kompetencji społecznych, czyli umiejętności budowania pozytywnych relacji między rówieśnikami, współpracy, działania dla wspólnego dobra, przestrzegania reguł w grupie, gotowości do kompromisu, a także zdolności do asertywnej obrony własnych praw i potrzeb. Warto też pamiętać o budowaniu odporności psychicznej dzieci i wiary we własne możliwości poprzez właściwe motywowanie do podejmowania wyzwań i kontynuowania wysiłku, a także docenianie oraz okazywanie zainteresowania efektami dziecięcej aktywności.

Kompetencje społeczne to również umiejętność rozumienia różnorodności zachowań, okazywania szacunku dla drugiego człowieka, odczuwania empatii i akceptacji dla odmiennych postaw. Bez kompetencji społecznych nie da się nawiązać właściwych i satysfakcjonujących relacji społecznych i efektywnie pracować w zespole. Można je rozwijać jedynie poprzez udział w aktywnościach zbiorowych, wymagających współdziałania, podejmowania dyskusji, zawierania kompromisów, przyjmowania argumentacji drugiej strony. Kształtowanie umiejętności społecznych idzie więc w parze z rozwijaniem zdolności językowych. Najlepszą formą ich budowania jest praca w zespołach. Nic tak nie cieszy jak efekt wspólnie wykonanej pracy i duma z dzieła wykonanego we współpracy z innymi.

Kompetencje obywatelskie

Kompetencje obywatelskie to zdolność do pełnego uczestnictwa w życiu obywatelskim i społecznym. To także znajomość kultury własnego państwa, regionu, ale też rozumienie i szanowanie wartości wspólnych dla całej Europy. Do wartości tych należą również przyroda i jej potrzeby związane ze zmianami klimatycznymi. Dlatego tak ważna jest obecność w przedszkolu tematyki proekologicznej. Wszelkie zabawy w segregowanie śmieci, prosty recykling, np. przetwarzanie papierowych pudełek w szkatułkę dla babci czy słoiczek w wazon dla mamy, to również kształtowanie obywatelskich postaw i troski o wspólne dobro.

Umiejętności składające się na obywatelskie kompetencje to także rozumienie konieczności angażowania się we wspólne inicjatywy dla dobra ogółu. W procesie ich kształtowania na etapie edukacji przedszkolnej nie można pominąć roli uroczystości przedszkolnych, rodzinnych spotkań, konkursów, wycieczek, oraz udziału w akcjach charytatywnych i dziecięcym wolontariacie.

Nie można również zapomnieć, że postawa obywatelska ściśle wiąże się ze znajomością i przestrzeganiem praw człowieka, stąd obecność tego zagadnienia w programach wychowania przedszkolnego. Już od pierwszych dni pobytu w przedszkolu dzieci uczą się, że należy przestrzegać zasad obowiązujących w grupie, szanować własność kolegów i koleżanek, pomagać sobie wzajemnie, prosić o pomoc, gdy jest potrzebna, sprzeciwiać się zachowaniom, które je ranią, sygnalizować swoje potrzeby, w tym potrzebę odpoczynku.

Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości

Jest to, najkrócej rzecz ujmując, zdolność do wcielania własnych pomysłów w czyn. Warunkiem rozwijania tych kompetencji jest poczucie bezpieczeństwa i atmosfera pełna wzajemnej akceptacji. Czując się komfortowo w grupie, dziecko chętniej podejmuje wyzwania, wychodzi z własną inicjatywą, chce poznawać, doświadczać, eksplorować, badać. Nie boi się popełniania błędów, nie poddaje się. Dziecko podejmujące inicjatywy wychodzi chętnie poza schematy, jest twórcze, kreatywne, świadome własnej wartości. Ważną rolę w procesie kształtowania inicjatywności i przedsiębiorczości odgrywa eksponowanie efektów pracy dzieci i docenianie podjętego przez nie wysiłku. Warto pamiętać o takich formach pracy, jak warsztaty, projekty, wycieczki, zajęcia rozwijające twórcze myślenie.

Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej

Jest to zdolność do wyrażania doświadczeń i emocji za pomocą różnorodnych środków artystycznego wyrazu: muzyki, tańca, plastyki, teatru, a także rozumienia przekazu innych oraz czerpania przyjemności z kontaktu ze sztuką. W warunkach przedszkolnych sytuacje wyzwalające emocje poprzez twórczą aktyw-

ność to codzienność. Wystarczy wspomnieć o zajęciach plastycznych, teatralnych, tanecznych, ruchowych, konkursach talentów, koncertach, przedstawieniach, wystawach prac dzieci, wycieczkach, samodzielnym tworzeniu instrumentów, eksperymentowaniu z dźwiękami, głosem, ruchem, słowem, grafiką, fakturą różnorodnych materiałów. Przygotowując zajęcia twórcze, warto pamiętać, że dziecko obcuje ze sztuką, literaturą, muzyką to przyszły dorosły angażujący się w życie kulturalne swojej społeczności, wrażliwy i czuły na piękno artystycznego wyrazu.

Postawa nauczyciela a rozwijanie kompetencji kluczowych

Kompetencje kluczowe to jedna z tych wielkich idei, które realizuje się poprzez drobne, codzienne działania. W ich rozwijaniu istotne jest podejście nauczyciela, jego świadomość, że przygotowuje dzieci do nauki, pracy i życia w świecie przyszłości, którego wyzwań jeszcze nie zna i których nie da się w pełni przewidzieć. W takiej sytuacji najważniejsze wydaje się wspieranie dziecka w samorozwoju, w nabywaniu umiejętności samodzielnego uczenia się.

Aby cele te osiągnąć, trzeba pamiętać o tym, że w kształtowaniu kompetencji istotne jest nie tylko to, czego się uczymy, ale także to, jak się uczymy. Warto zatem:

- stosować metody aktywizujące, wymagające myślenia, działania, inicjatywności, współpracy,
- motywować dzieci do poszukiwania własnych sposobów, narzędzi i dróg zdobywania informacji, przyjąć rolę trenera, doradcy, organizatora procesu samodzielnego uczenia się,
- zachęcać dzieci do samodzielności na każdym etapie i w każdym aspekcie podejmowanych przez nie aktywności,
- wspierać dziecko w sytuacjach trudnych, aby wiedziało, że na nauczyciela może liczyć, że jeśli ma problem, z którym sobie nie radzi, może, a nawet powinno zwrócić się do właściwej osoby,
- inspirować dzieci do podejmowania własnych inicjatyw,
- stwarzać sytuacje wymagające od dziecka dokonywania wyboru, podejmowania decyzji, wyrażania stosunku do danej sytuacji czy danego zjawiska,
- w elastyczny sposób podążać za dzieckiem i pozwolić mu na popełnianie błędów,
- zbudować w sobie zgodę i otwartość na wyrażanie przez dziecko własnych opinii, poglądów, spostrzeżeń, oczekiwań dotyczących wyboru omawianych tematów, form aktywności czy wykorzystywanych narzędzi,
- budować atmosferę szacunku i akceptacji,
- wzmacniać poczucie bezpieczeństwa dzieci,
- zapomnieć o presji czasu, doceniać rolę nieskrępowanej zabawy,
- doceniać motywację, zaangażowanie, oryginalność i sposoby dochodzenia do wiedzy,
- organizować przestrzeń tak, aby wyzwalała ciekawość poznawczą, tworzyć środowisko, które dostarcza różnych bodźców
- organizować pracę w małych grupach, zespołach lub parach w celu kształtowania umiejętności współpracy,
- stwarzać okazje do rozmów między rówieśnikami, dzielenia się wiedzą i umiejętnościami,
- zachęcać dzieci do samodzielnego rozwiązywania problemów i konfliktów, bez uciekania się do naruszania godności drugiej osoby,
- dbać o atrakcyjność propozycji, pamiętając o tym, że dzieci szybciej uczą się tego, co wywołuje emocje, jest zabawne, zaskakujące lub w jakimś stopniu niezwykle.

Rozwijanie kompetencji kluczowych a współpraca z rodzicami

By rozwijać kompetencje kluczowe, niezbędna jest ścisła współpraca nauczycieli z domem rodzinnym dziecka. Przedszkole i dom to dwa środowiska rozwoju dzieci, które powinny się wzajemnie uzupełniać w dążeniu do jednego celu, jakim jest wspieranie dzieci.

Nauczyciel ma obowiązek przekazywać rodzicom informacje i wskazówki, które pomogą im w świadomym wspieraniu rozwoju dziecka. Dobrym pomysłem jest współpraca i wspieranie rodziców w podejmowaniu starań w celu:

- zapewnienia dzieciom w domu przyjemnej, przyjaznej i bezpiecznej atmosfery,
- rozmawiania z dziećmi, zadawania pytań i odpowiadania na pytania dzieci,
- wspólnego wybierania książek, czytania ich, omawiania ilustracji, snucia domysłów co do dalszych losów bohaterów,
- okazywania dziecku zaufania, które jest podstawą budowania przez nie poczucia własnej wartości,
- organizowania wspólnych wycieczek, wyjazdów i spacerów, które rozbudzają zaciekawienie światem,
- aranżowania sytuacji, w których dziecko ma możliwość interakcji z ludźmi w różnym wieku,
- wzajemnego wspierania się w cierpliwym obserwowaniu rozwoju samodzielności dziecka podczas prób sprostania nowym zadaniom,
- doceniania wysiłku podejmowanego przez dziecko, motywowania, życzliwego dopingowania,
- mądrej kontroli rodzicielskiej.

Podsumowując najistotniejsze informacje na temat rozwijania kompetencji kluczowych, należy podkreślić rolę nauczyciela jako organizatora pola doświadczeń dziecka, wartość współpracy z rodzicami oraz ważną rolę planowania aktywności dzieci z nastawieniem na rozwój ich samodzielności, kreatywności i inicjatywności. Warto pamiętać, iż dziecko, które ma okazję samodzielnie doświadczać i badać, uczy się poprzez swoją aktywność w sposób nieświadomy, szybki i trwały zasad, które w przyszłości przełoży na inne dziedziny dorosłego życia.

4.

Metody pracy

Monika Chludzińska

Podmiotowe traktowanie dzieci jest niezwykle ważną zmianą, którą obserwujemy w obecnej edukacji przedszkolnej. Pociąga ona za sobą konieczność poszukiwania nowego stylu uczenia, tym samym umożliwia powstawanie nowych metod nauczania, ale też wdrażanie tych od dawna istniejących, o ogromnym potencjale edukacyjnym, opartych na badaniach naukowych.

Warto podkreślić, że podstawą skutecznego wspierania rozwoju małego dziecka jest znajomość prawidłowości rządzących rozwojem i wynikający z niej dobór form i metod pracy. Metod różnorodnych, prowokujących aktywność dziecka, tak aby mogło osiągnąć indywidualny cel wychowawczo-dydaktyczny.

Istotny jest więc staranny dobór metod, czyli czynności, których wykonanie doprowadzi nas do osiągnięcia zamierzonego celu. Dydaktyka przedszkolna (> Klim-Klimaszewska 2005) dzieli metody następująco:

1. Oglądowe – bazujące na dziecięcym postrzeganiu, obserwowaniu, przeżywaniu:
 - obserwacja lub pokaz – przedmiotów, zjawisk, na których nauczyciel potrzebuje skupić uwagę dzieci,
 - osobisty przykład nauczyciela – nauczyciel jako model zachowania, wzór do naśladowania,
 - udostępnienie dzieł sztuki – literatury, ilustracji, malarstwa w albumach, muzyki.
2. Słowne – oparte na słowie, na pięknym, poprawnym języku polskim:
 - kontakt z żywym słowem, dziecięcą literaturą piękną, poezją – wspiera pobudzanie uczuć, wyobraźni, myślenia, pokazuje wartość literatury pięknej,
 - rozmowy, opowiadania, zagadki, wiersze, piosenki – pobudzają rozwój procesów poznawczych, poszerzają dziecięcą wiedzę,
 - objaśnienia, instrukcje – umożliwiają nabywanie umiejętności życia codziennego, sprawności w działaniu, wdrażają do przestrzegania higieny,
 - społeczne porozumiewanie się – ma za zadanie wpływanie na postawy dzieci, odwołuje się do społecznych umów, to także sytuacje wyrażania aprobaty i dezaprobaty, to wszelkie nakazy i zakazy, tłumaczenia, wyjaśnienia.
3. Czynne – czyli dziecięce działanie:
 - kierowane przez nauczyciela – tutaj mieszczą się wszelkie inspiracje, zachęty, pomysły, porady, sugestie przekazywane dzieciom,
 - rozwiązywanie zadań stawianych przez nauczyciela inspirującego do odkrywania, poszukiwania, przyswajania i stosowania w praktyce nowych umiejętności,
 - samodzielne doświadczenia – każda dowolna aktywność dziecięca, wszelkie spontaniczne zabawy, kontakty z otoczeniem społecznym, przyrodą, sztuką,
 - ćwiczenie – powtarzanie najróżniejszych czynności, dzięki któremu następuje utrwalenie wiadomości i umiejętności praktycznych, rozwój umiejętności ruchowych czy kształtowanie postaw,
 - wyjaśnienia.

Nadrzędnym celem pracy nauczyciela jest wyzwalanie wszechstronnej **aktywności swoich wychowanków**. Osiągnięciu tego celu sprzyja stosowanie w pracy nauczycielskiej **metod aktywnych**, czyli wyzwalających aktywność dzieci. Podejmowanie przez uczniów, także przedszkolaki, samodzielnych prób

odkrywania, badania, rozumienia otaczającego świata i praw nim rządzących rozwija i kształtuje ich osobowość (> Muchacka 2014).

Tradycyjny model kształcenia, eksponujący nauczanie, ustępuje miejsca uczeniu się, czyli indywidualizacji, samodzielności i autorealizacji jednostki. Proces ten ma służyć kształtowaniu młodego człowieka jako istoty poszukującej, twórczej, rozumiejącej otaczający ją świat oraz korzystającej z nowoczesnych mediów i technik, a przy tym osoby otwartej na drugiego człowieka i na samorozwój.

Dlatego podczas realizacji programu proponujemy stosowanie metod pobudzających dziecięcą ciekawość, chęć eksperymentowania, kreatywnego i krytycznego myślenia oraz wspomagających rozwój emocjonalny i społeczny przedszkolaków, czyli metod w swej istocie aktywizujących dzieci.

Starając się wyzwolić i wykorzystać naturalną aktywność dzieci, nauczyciel dobiera takie metody pracy, które pomogą mu osiągnąć zamierzone cele i spełnić zaobserwowane (zdiagnozowane) aktualne potrzeby każdego dziecka. Sukces edukacyjny dziecka zależy bowiem od tego, czy nauczyciel dobrał metodę pracy adekwatną do sytuacji i celu. Przy doborze metody pracy istotne jest również dostosowanie jej do wiedzy już posiadanej przez przedszkolaka oraz do rodzaju materiału, który dziecko ma opanować.

Wszystkie metody czynnościowe aktywizują dzieci, są niezwykle efektowne i efektywne oraz zwyczajnie przyjemne dla dzieci. Nie można jednak zapominać o wartości metod oglądowych i słownych. Dzięki nim dzieci opanowują narzędzia odbioru świata i komunikowania się z nim.

Niniejszy rozdział ma na celu wskazanie najwartościowszych metod całościowego wspierania rozwoju przedszkolaków i ukazanie potencjału edukacyjnego w nich zawartego oraz zachęcenie nauczycieli do pogłębiania wiedzy i umiejętności w poszczególnych zakresach.

Metoda projektu

Początki metody projektu datuje się na przełom XVIII i XIX w. Służyła ona wtedy do kształcenia włoskich architektów w wyższych szkołach przemysłowych i zawodowych. W Polsce jest obecna od okresu międzywojennego, była jednak wówczas uważana za dość kontrowersyjną. Obecnie wartość tej metody na każdym z etapów edukacyjnych nie jest już podważana.

Istotą metody jest to, że grupa osób uczących się samodzielnie inicjuje, planuje i wykonuje pewne przedsięwzięcia, a następnie je ocenia. Nauczyciel jest osobą wspomagającą, dyskretnym prowadzącym, wyzwała inicjatywę dziecka. Źródłem projektu jest życie codzienne (> Szymański 2010). Projekty, stymulując szeroko pojętą aktywność dzieci, rozwijają ich podmiotowość. Stosowanie tej metody wspiera rozwój i poszerza krąg zainteresowań małych badaczy oraz wspomaga rozwijanie samodzielności uczenia się, czyli „uczenie się, jak się uczyć”. Każdy projekt badawczy prowokuje dzieci do podejmowania działań, wspiera samorządność, autentyczną, powstałą spontanicznie potrzebę rozwoju umiejętności pisanie, czytania, umiejętności matematycznych, a tym samym wspomaga realną integrację wielu obszarów wiedzy. Rozbudzając pasję poznawczą, powodując wzrost motywacji do uczenia się, w tym do uczenia się od rówieśników, z dużym prawdopodobieństwem przyczynia się do osiągnięcia wyższych wyników w nauce na kolejnych etapach edukacyjnych. Ważną zaletą stosowania metody projektu jest poprawa współpracy z szeroko rozumianym środowiskiem lokalnym, w tym także ze środowiskiem domowym dziecka (> Helm, Katz 2003). Metoda ta, w dużym uproszczeniu, składa się z trzech etapów:

Etap I. Wybór tematu i stawianie hipotez.

Etap II. Zweryfikowanie hipotez i aktywność badawcza.

Etap III. Podsumowanie, wyeksponowanie efektów pracy.

Metody rozwijania funkcji poznawczych, w tym uwagi i pamięci

Metodyka edukacji matematycznej według prof. Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej jest nauczycielom przed-szkola powszechnie znana, doskonale opisana przez twórców oraz ich uczniów (> Skura, Lisicki 2018). Chciałabym zwrócić uwagę na mniej znane obszary tej metodyki, czyli zagadnienia dotyczące wspoma-gania rozwoju uwagi i pamięci oraz konstruowanie gier, jako znakomity przykład realizacji kształtowania kompetencji informatycznych oraz wsparcie treningu emocjonalnego dzieci.

Wspomaganie rozwoju uwagi i pamięci według prof. Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej i Ewy Zielińskiej. W tej metodzie (> Gruszczyk-Kolczyńska, Zielińska 2005) dzieci uczą się wiersza w całości, głównie przez wielokrotne powtarzanie tekstu, przy czym ich zadanie nie polega na nauczeniu się wiersza, ale na nauczeniu wiersza misia. Przypisanie przedszkolakom roli nauczycieli ogromnie wzmacnia ich motywację do działania, aktywizuje oraz zwiększa zainteresowanie samym tekstem. Po przywitaniu się z misiami (specjalnie przygo-towanymi w przedszkolu jako pomoc dydaktyczna niewykorzystywana w swobodnej zabawie) dzieci słuchają całości tekstu recytowanego przez nauczyciela, a następnie wielokrotnie go z nim powtarzają. Sukcesywnie mi-sie stają się mniej potrzebne, a dzieci coraz bardziej wdrażają się do łączenia tekstu z gestami, mimiką, ruchem ciała. Tak wprowadzony wiersz powtarza się przy każdej okazji, aby utrwalić go w dziecięcej pamięci.

Wspieranie rozwoju uwagi. Główne cele tej metody to wspomaganie dzieci w skupianiu uwagi, utrzy-mywaniu jej przez dłuższy czas oraz świadome organizowanie przez dzieci pola spostrzeżeniowego w celu zapamiętania i odtworzenia obiektów. Dzieciom stwarza się sytuacje zadaniowe, w których uczy się je uważnego patrzenia, obejmowania wzrokiem płaszczyzny, na której znajdują się elementy do zapamięta-nia. Sytuacje te wspomagają najkorzystniejsze, najwygodniejsze z punktu widzenia danego dziecka spo-soby przetwarzania informacji. Metoda składa się z trzech serii zadań uporządkowanych według **stopnia trudności**: od najłatwiejszego do najtrudniejszego.

Seria pierwsza to *szlaczki* z figur geometrycznych układane poziomo, pionowo, na ukos. W celu ich zapa-miętania dzieci ustalają wzajemne położenie elementów, wodzą wzrokiem w pionie, w poziomie, na skos, a następnie odtwarzają prezentowaną kompozycję. Kolejne serie to *rozety* wymagające zapamiętywania elementów ułożonych symetrycznie na płaszczyźnie. Najtrudniejsze są *kompozycje gniazdowe* składające się z centralnej grupy elementów i czterech dodatkowych umiejscowionych w rogach płaszczyzny.

Technika pamięciowa inspirowana mnemotechniką. Starożytni Grecy przywiązywali tak wielką wagę do roli pamięci w życiu, że oddawali jej cześć jako bogini Mnemozynie. To ona była matką dziewięciu muz, bogiń sztuki i nauki. Od jej imienia pochodzi termin *mnemonika* rozumiany jako zbiór technik pamięcio-wych (> Buzan 1999).

Podstawy procesu zapamiętywania to wyobraźnia, skojarzenia i powtarzanie. Aby skutecznie zapa-miętać informacje, należy je skojarzyć z już posiadanymi, z czymś, co już znamy, mamy zapamiętane (umieszczone w pamięci długotrwałej), wykorzystując własną wyobraźnię. Doskonalenie pamięci wymaga aktywności, wykorzystywania wyobraźni do tworzenia obrazów i skojarzeń. Skojarzenia te powinny być jak najbardziej pozytywne, pełne kolorów, ruchu, przesadne co do wielkości, kształtu, dźwięku, humoru, najlepiej absurdałnego. Klasyczne mnemotechniki są niezwykle skomplikowanymi procedurami opraco-wywania i zapamiętywania materiału.

Ciekawym przykładem techniki pamięciowej (choć nie jest to mnemotechnika w pełnym rozumieniu tego słowa), ale możliwej do wykorzystania w pracy z sześciolatkami (> Ganczarska 2006) jest łączenie ze sobą par informacji tak, aby dziecko mogło nauczyć się zasad łączenia elementów do zapamiętania w dowolne historyjki. Autorami skojarzeń muszą być dzieci, a rolę nauczyciela jest czuwanie nad procesem tworzenia przez nie skojarzeń.

Kształtowanie kompetencji informatycznych przedszkolaków

Rozwijanie kompetencji informatycznych odbywa się w przedszkolu bez wykorzystania komputerów czy tabletów i od dawna jest w nim praktykowane. Offlinowe zabawy w kodowanie lub programowanie opierają się w głównej mierze na czystej matematyce – to obecne w przedszkolu ćwiczenia w orientacji w przestrzeni, logicznym myśleniu, klasyfikowaniu oraz proste działania na liczbach. Im sprawniej dziecko porusza się w przestrzeni, potrafi ją określać, nazywać i opisywać, im lepiej tworzy zbiory, wyróżnia cechy wspólne, klasyfikuje, wychwytuje i konstruuje rytmy – tym łatwiej przyjdzie mu zrozumienie trudniejszych pojęć związanych z programowaniem. Niezwykle pomocne dla przyszłej, profesjonalnej nauki programowania będzie zapoznanie dzieci ze światem symboli, piktogramów, z jednoczesnym wykorzystaniem ich do tworzenia gier ściganki, gier typu opowiadanie czy gier z rozbudowanym wątkiem matematycznym.

Metodykę wprowadzania dzieci w świat gier opracowały prof. Edyta Gruszczyk-Kolczyńska, Ewa Zielińska oraz Katarzyna Dobosz (► [Gruszczyk-Kolczyńska, Zielińska, Dobosz 1996](#)). Składa się ona z trzech etapów:

- konstruowania gry *ściganki* – prostej, pozbawionej fabuły gry, dzięki której nauczyciel zapoznaje uczniów z zasadami dotyczącymi rozgrywania gier,
- konstruowania gry typu *opowiadanie* – gdzie pojawia się bohater gry, a na trasie wyścigu planuje się premie i pułapki oznaczone w sposób symboliczny, ale czytelny i przejrzysty,
- konstruowania gier z *rozbudowanym wątkiem matematycznym* – wymagających od dziecka analizy rytmu, liczenia, doliczania, odliczania, coraz sprawniejszego rachowania, rozdzielania po kilka, stosowania schematów graficznych, ustalania równoliczności zbiorów, ustalania miejsca danej liczby w szeregu.

Poza rozwijaniem myślenia matematycznego, umiejętności rachowania, myślenia, pamięci i mowy, gry wspierają rozwój emocjonalny dzieci. Hartują odporność, kształtują zdolność rozumnego zachowania się w sytuacji napięć, umiejętność pokonywania trudności w sytuacji wysiłku umysłowego. Uczą panowania nad sobą, ćwiczą refleks i współdziałanie w grupie. Uczą nadawania znaczeń, algorytmizowania, konstruowania logicznych instrukcji postępowania, są więc znakomitym przykładem nauki programowania.

Drama

Jest obecna w edukacji przedszkolnej od dawna. To metoda angażująca w działanie dziecka całą jego wiedzę i, w związku z wykorzystaniem wyobraźni, emocji, zmysłów i intuicji dziecka, tworząca jej nowe jakości (► [Pankowska 2013](#)). Jest metodą, która stymuluje rozwój dziecka w ogromnym zakresie, od procesów poznawczych, tj. uwagi, pamięci, myślenia, wyobraźni, przez emocje, rozwój fizyczny, po kształtowanie nawyków i postaw. Wspomaga poszerzanie zakresu słownictwa, rozbudza wyobraźnię i fantazję, wzmacnia więzi społeczne.

Techniki dramowe to rozmowa, wywiad, ćwiczenia pantomimiczne, rzeźba, film, rysunek, ćwiczenia głosowe, list, dziennik i bardziej oczywiste, czyli improwizacja rozumiana jako wchodzenie w rolę na podstawie tekstu literackiego oraz inscenizacja, czyli interpretacja przy pomocy całego ciała, słów, gestów, gdzie dzieci zamieniają się w poszczególnych bohaterów spektaklu. Ważne jest, żeby nie zapominać o tym, że dziecko nie jest aktorem – dziecko bawi się w teatr, dlatego też konstruując przedstawienia przedszkolne, należy tak dobierać role, aby charakter odtwórcy był jak najbardziej zbliżony do charakteru odtwarzanej postaci (► [Wójcik 2005](#)). Nie każde dziecko musi występować w przedstawieniu, można angażować dzieci do innych ról: przygotowania scenografii, sprawdzania biletów.

Metodyka wspierania rozwoju inteligencji emocjonalnej i umiejętności społecznych

Celem pracy z dziećmi jest przygotowanie ich do prowadzenia owocnego i szczęśliwego życia. Konieczne jest więc wyposażenie ich w skuteczne sposoby radzenia sobie z emocjami, także trudnymi, nauczanie redukowania stresu, pobudzania optymizmu, doskonalenie umiejętności utrzymywania równowagi emocjonalnej, podnoszenie poziomu empatii, czyli kształtowanie kompetencji społeczno-obywatelskich. Po wszechennie już wiadomo, że ludzie dysponujący silniej rozwiniętymi umiejętnościami społecznymi i emocjonalnymi, bez względu na poziom inteligencji, zdecydowanie lepiej radzą sobie w życiu ([▷ Hawn, Holden 2013](#)).

Wyodrębnia się pięć grup kompetencji składających się na tzw. inteligencję społeczno-emocjonalną. Są to:

- *samoświadomość* – znajomość własnych myśli, uczuć oraz ich wpływu na nasze działania i decyzje,
- *samokontrola* – umiejętność radzenia sobie z trudnymi emocjami, ale także zdolność do wyznaczania celów i pokonywania przeszkód,
- *odpowiedzialne podejmowanie decyzji* – umiejętność znajdowania rozwiązań problemów oraz rozpoznawanie konsekwencji podejmowanych działań,
- *świadomość społeczna* – rozumienie myśli, uczuć i punktów widzenia innych ludzi, rozwijanie empatii,
- *pielęgnowanie relacji* – umiejętność rozwiązywania konfliktów, silne więzi z innymi, umiejętność przeciwstawienia się negatywnej presji rówieśników ([▷ Hawn, Holden 2013](#)).

Systematyczna praca mająca na celu kształtowanie u podopiecznych opisanych wyżej kompetencji jest warunkiem osiągnięcia przez nich pełnego satysfakcji życia na każdym z jego etapów.

W tym wyjątkowo delikatnym obszarze treści warto korzystać z programów ustrukturalizowanych, opracowanych przez zespoły specjalistów, wcześniej testowanych i ewaluowanych. Znakomite programy funkcjonujące na polskim rynku edukacyjnym to „Przyjaciele Zippiego” ([▷ Partnership for Children 2010](#)), który jest programem międzynarodowym oraz „Spotkania z Leonem” ([▷ Powiatowy Ośrodek Edukacji Nauczycieli w Jaśle 2016](#)), który jest programem polskim.

Ogromnie ważna jest także współpraca wszystkich specjalistów pracujących z daną grupą oraz, w zakresie najszerszym, jaki tylko jest możliwy, współpraca placówki z rodzicami dzieci.

Umuzycznianie przedszkolaków

Zadaniem zajęć umuzyczniających w przedszkolu jest budzenie dziecięcej radości i aktywności w kontakcie z muzyką, kształtowanie twórczej i aktywnej postawy w jej odbiorze, rozwijanie wyobraźni, wzbogacanie świata uczuć, dostarczanie bogactwa przeżyć, a także kształtowanie umiejętności praktycznych, tzn. śpiewu, gry na instrumentach, tańca. Realizując te cele, przedszkolni nauczyciele, w szczególności nauczyciele muzyki i rytmiki, mogą odwoływać się do systemów stworzonych przez Emila Dalcroze’a, Carla Orffa, Rudolfa Labana, Batii Strauss.

Podstawą systemu pracy **Emila Dalcroze’a** jest rytm i rytmika postrzegana jako ćwiczenia ruchowe. Powinny one być uzupełniane improwizacją (w zakresie ruchu oraz gry na instrumentach) i solfeżem (czytaniem nut głosem). Bez rytmiki, której początek dał Dalcroze, będącej na przełomie XIX i XX wieku elementem nowatorskim, dziś nikt nie wyobraża sobie edukacji przedszkolnej.

Rudolf Laban uważał, że płynny, ciągły ruch jest podstawą wszystkich umiejętności muzycznych i dopiero nauczanie poruszania się w utworze muzycznym pozwoli na zrozumienie płynności w muzyce.

W latach 1950–1954 ukazało się pięć tomów „Musik für Kinder”, zwane Orff – Schulwerk. Był to zapis ćwiczeń, pomysłów oraz eksperymentów **Carla Orffa** z czasu jego pracy w szkole w Salzburgu. Te pomysły

złożyły się na bardzo spójny system umuzykalniania, wychowywania najmłodszych dla muzyki. Poprzez zabawę, ruch, słuchanie, swobodną grę na prostych instrumentach, nauczyciele oswajają dzieci z muzyką, a najważniejszy w tym procesie staje się sam fakt tworzenia, fakt bycia twórcą. System wychowania muzycznego stworzony przez Orffa charakteryzuje się kreatywnością, a opiera się na swobodnej ekspresji, zabawie, ruchu, tworzeniu muzyki przez łączenie dźwięków wytwarzanych za pomocą głosu, dźwiękogestów (fonogestyki), instrumentów muzycznych i ruchu. Materiałem wyjściowym do pracy, zabaw, ćwiczeń są bajki, przysłowia, powiedzonka, piosenki, pieśni osadzone w kulturze i folklorze danego kraju, w pieśniach ludowych, zwyczajach i tradycyjnych zabawach dziecięcych. Odwołanie do tradycji ludowej danego obszaru, do korzeni kultury jest tą cechą systemu, dzięki której został on z łatwością zaadaptowany do pracy z dziećmi w krajach nie tylko europejskich, lecz także w Kanadzie, Japonii czy Chinach.

Autorką polskiej adaptacji idei Carla Orffa jest **Urszula Smoczyńska**, która swoje doświadczenia z pobytu w instytucie Orffa opisała i wdrożyła w polskiej edukacji przedszkolnej ([▷ Smoczyńska, Nachtman 1988](#)).

Opisane wyżej idee edukacji muzycznej są dziś niewyczerpanym źródłem inspiracji w prowadzeniu zajęć umuzykalniających i rytmicznych w przedszkolu.

Metoda Ruchu Rozwijającego

Zdaniem Weroniki Sherborne, brytyjskiej nauczycielki wychowania fizycznego, tańca i ruchu, każde dziecko ma dwie potrzeby: czuć się dobrze we własnym ciele i nawiązywać relacje. Celem Metody Ruchu Rozwijającego, czyli systemu ćwiczeń ruchowych i zabaw opracowanego w latach 60. XX wieku, jest zaspokojenie tych potrzeb przez rozwijanie dwóch aspektów świadomości: świadomości siebie i świadomości innych.

Kształtowanie świadomości samego siebie polega na uczeniu się wsłuchiwania we własne ciało, odczuwania dotyku i bodźców płynących z ciała, czego konsekwencją są wzrost samoakceptacji i pewności siebie. Te cechy ułatwiają z kolei wchodzenie w relacje, poruszanie się między ludźmi i współpracę z nimi.

Ruch Rozwijający jest metodą holistyczną, całościowo wspomagającą rozwój psychoruchowy dziecka. W równym stopniu oddziałuje w sferach: fizycznej, społecznej, emocjonalnej, a także poznawczej. Składa się z:

- ćwiczeń budujących świadomość własnego ciała,
- ćwiczeń budujących świadomość przestrzeni,
- ćwiczeń prowadzących do nawiązania kontaktu i współpracy z drugą osobą i grupą,
- zabaw twórczych.

Poszczególne sesje opierają się na pracy w parach (terapeuta – dziecko, dziecko młodsze – dziecko starsze, dziecko sprawniejsze – dziecko mniej sprawne, dziecko – rodzic) prowadzonej w grupie. Najczęstszą i optymalną dla wspierania rozwoju dziecka formą pracy jest praca dziecka z rodzicem. Każda sesja, poza tym, że wspomaga rozwój uczestników, przede wszystkim daje mnóstwo radości i przyjemności wszystkim biorącym w niej udział.

Edukacja przez ruch

Edukacja przez ruch prof. Ryszarda Więckowskiego i Doroty Dziamskiej to system kształcenia i terapii bazujący na ruchu, a wypływający z wiedzy o zależnościach między ruchem a prawidłowym rozwojem. Jest systemem holistycznym – opiera się na integracji sensorycznej, rozumianej jako zintegrowany sposób pracy organizmu, czyli współdziałania zmysłów.

Głównym elementem systemu są ćwiczenia grafomotoryczne ustrukturyzowane w zależności od wieku i umiejętności dziecka oraz ze względu na stopień ich złożoności – od najprostszych kropek, kresek, owali, wiązek, po bardziej skomplikowane fale, spirale, jodełki, zygzaki, aż do wielkoformatowych projektów plastyczno-technicznych. Poszczególne ćwiczenia systemu są proste, natomiast struktura metodyczna programu powoduje, że pozostają dla dzieci atrakcyjne.

Na strukturę metodyczną *Edukacji przez ruch* składają się cztery etapy:

- ćwiczenia graficzne lub manipulacyjne wykonywane rytmicznie przy ruchu całego ciała,
- działania z wykorzystaniem różnorodnych technik plastycznych, np. orgiami, prowadzące do powstania kart zabawy,
- zestawienie indywidualnych kart w pracę zespołową i rozmowa na jej temat,
- wykorzystanie powstałej karty zabawy jako punktu wyjścia do kolejnych dziecięcych działań.

Nieodzownymi elementami pracy systemem EPR są muzyka i swobodny ruch przy muzyce. Rytmiczne rysowanie, przekształcanie, nadawanie znaczeń wyzwała dziecięcą radość, daje poczucie sprawstwa, sukcesu i zawsze prowadzi do osiągnięcia wyznaczonego celu.

Formy pracy w przedszkolu

Co to takiego są formy pracy? To rozplanowane w czasie i przestrzeni **wzajemne czynności nauczyciela i dzieci** (> Klim-Klimaszewska 2005). Podstawa programowa precyzuje je w rozdziale „Warunki i sposób realizacji” (> PP wychowania przedszkolnego). „Zgodnie z zapisami dotyczącymi zadań przedszkola, nauczyciele organizują zajęcia wspierające rozwój dziecka. Wykorzystują do tego każdą sytuację i moment pobytu dziecka w przedszkolu, czyli tzw. zajęcia kierowane i niekierowane. Wszystkie doświadczenia dzieci płynące z organizacji pracy przedszkola są efektem realizacji programu wychowania przedszkolnego. Ważne są zatem zajęcia kierowane, jak i czas spożywania posiłków, czas przeznaczony na odpoczynek i charakter tego odpoczynku, uroczystości przedszkolne, wycieczki, ale i ubieranie, rozbieranie. Bardzo ważna jest samodzielna zabawa”.

Zabawa kierowana i niekierowana (swobodna), w dobrze zorganizowanej przestrzeni, jest zalecana przez autorów podstawy programowej jako najlepsze rozwiązanie metodyczne. Dzięki zabawie dzieci poznają świat oraz panujące w nim stosunki społeczne. Zabawa zaspokaja potrzebę aktywności, pozwala na trenowanie wpływu na otoczenie, kształtuje poczucie sprawstwa, rozwija działanie, myślenie i mowę. W zabawie dziecko może trenować swoje emocje, przede wszystkim doświadczać ich oraz uczyć się ich regulowania (> Klim-Klimaszewska 2005). Dziecięca zabawa wiąże się z doskonaleniem motoryki i zaspokojeniem potrzeby ruchu, dlatego organizacja zajęć na świeżym powietrzu powinna być elementem codziennej pracy z dzieckiem w każdej grupie wiekowej.

Pedagogika przedszkolna (podają za Klim-Klimaszewską) wyróżnia kilka rodzajów zabaw.

Zabawy ruchowe łączą w sobie rozwój motoryczny z rozwojem umiejętności społecznych. Wymagają od dziecka nie tylko biegania, wspinania się, czworakowania, lecz także przestrzegania zasad i norm, wcześniejszego ich negocjowania, współdziałania z grupą oraz ponoszenia konsekwencji złamania zasad czy ewentualnej porażki.

Zabawy tropiące to zabawy w berka, podchody, a także szukanie owadów, ślimaków czy kwiatów, wszelka aktywność polegająca na poszukiwaniu, tropieniu, zdobywaniu i łapaniu. Doskonale rozwijają ruchowo, kształtują myślenie przyczynowo-skutkowe, funkcje wzrokowe, słuchowe, uczą samodyscypliny, zaradności, współpracy, wymagają kontroli emocji.

Zabawy tematyczne to zabawy „w coś” lub „w kogoś”. Ewoluuja od prostego naśladowania obserwowanej rzeczywistości po złożone ciągi działań, z wieloma uczestnikami, z podziałem ról, rozwijają wyobraźnię i umiejętności społeczne.

Zabawy konstrukcyjne to budowanie z wszelkich dostępnych materiałów: nie tylko z klocków, lecz także z patyczków, kartoników, koców, krzeseł czy poduszek. Wspierają rozwój umiejętności przewidywania, planowania oraz koordynacji wzrokowo-ruchowej.

Zabawy dydaktyczne są inicjowane i kontrolowane przez dorosłych, którzy świadomie dobierają działania w celu wspierania rozwoju przede wszystkim procesów poznawczych swoich podopiecznych.

Zabawy teatralne polegają na tworzeniu przedstawień, widowisk, są inicjowane zarówno przez dorosłych z okazji uroczystości czy świąt przedszkolnych, jak i spontanicznie przez dzieci.

Zabawy badawcze to eksperymentowanie, wykonywanie doświadczeń, poszukiwanie związków przyczynowo-skutkowych, stawianie hipotez i obserwacja zjawisk przyrody. Pobudzają zainteresowania, wspierają poznawanie bogactwa świata, przyrody, poszerzają dziecięcą wiedzę (> Klim-Klimaszewska 2005). Ich uczestnicy, zgodnie ze swoją dziecięcą naturą, poznają rzeczywistość aktywnie, wchodzi w kontakt z rzeczami i osobami znajdującymi się w ich zasięgu, wykonują rozmaite działania na nich lub za ich pomocą (> Muchacka 2014).

Nie ma większego znaczenia, przy użyciu jakiej klasyfikacji będziemy opisywać dziecięcą aktywność zabawową. Istotne jest jedynie, aby każdy z nas, nauczycieli małych dzieci, potrafił wspierać potencjał edukacyjny podejmowanych przez uczniów zabaw, a tym samym potrafił wspomagać dziecięcy rozwój.

5.

Współpraca z rodzicami

Agata Kacprzak-Końakowska

Rodzina i placówka przedszkolna to pierwsze i najważniejsze środowiska wychowawcze małego dziecka, wpływające na jego socjalizację oraz budowanie poczucia własnej wartości. Są one odpowiedzialne za przygotowanie dziecka do życia w społeczeństwie. Od chwili przekroczenia przez dziecko progu przedszkola cel pracy wychowawczo-dydaktycznej przedszkola i cel rodziny wychowanka powinien być taki sam. Z wychowawczego punktu widzenia jest to bardzo pożądana sytuacja, a zatem i dom, i przedszkole muszą wypracować odpowiednie metody kooperacji.

Współpraca nauczycieli z rodzicami stanowi jeden z istotnych czynników prawidłowego funkcjonowania przedszkola i rodziny. Warunkuje harmonijny i wszechstronny rozwój dzieci, wpływa na ich postępy zarówno w edukacji, jak i w zachowaniu. Daje również szansę ciągłego doskonalenia się nauczycieli i rodziców jako osób odpowiedzialnych za prawidłowy rozwój najmłodszych.

Cele współpracy z rodzicami:

- dążenie do spójnych oddziaływań wychowawczo-dydaktycznych przedszkola i rodziny,
- starania obu stron, by zapewnić warunki prawidłowego rozwoju dziecka oraz współdziałanie z rodzicami w zakresie rozpoznawania możliwości rozwojowych dzieci,
- stworzenie partnerskich relacji między rodzicami a nauczycielem w zakresie odpowiedzialności za proces wychowawczy dzieci,
- oddziaływanie nauczycieli wychowania przedszkolnego i innych pedagogów na postawy rodzicielskie – zmiana lub ulepszanie tych postaw,
- podnoszenie kultury pedagogicznej i poszerzanie wiedzy rodziców o rozwoju i wychowaniu dzieci,
- przekazywanie wiedzy na temat funkcjonowania dziecka w przedszkolu; współudział nauczycieli i rodziców w rozwiązywaniu zaistniałych problemów wychowawczych,
- pomoc rodziców w doskonaleniu pracy przedszkola,
- poznanie opinii rodziców na temat funkcjonowania placówki oraz oczekiwań względem przedszkola,
- monitorowanie efektywnej współpracy.

Określenie funkcji przedszkola wobec rodziców, możliwych do realizacji przez nauczycieli, zostało ciekawie opisane w koncepcji Danuty Waloszek (> [Waloszek 1994](#)).

Pierwszą z funkcji przedszkola jest wspomaganie działań wychowawczych rodziców poprzez:

- systematyczne informowanie rodziców o zachowaniu dzieci w przedszkolu (osiągnięcia, powodzenia, próby),
- zbieranie informacji o zachowaniu dzieci w domu (dominujące zachowania),
- przekazywanie wiedzy pedagogicznej dotyczącej dziecka, jego potrzeb, możliwości, powinności.

Drugą funkcją jest integrowanie zabiegów wychowawczych:

- uzgadnianie sposobów reagowania na bodźce, zadania, wymagania w domu i przedszkolu,

- uzgadnianie rodzaju, kierunku, zakresu działań wychowawczych wspólnie realizowanych w przedszkolu i w domu,
- wspólne z rodzicami opracowanie warunków do rozwoju wyobraźni, do eksperymentowania, swobodnego doświadczania życia przez dziecko,
- włączenie rodziców w zagospodarowanie, aranżację wnętrza przedszkola i terenu zabaw.

Trzecia z funkcji dotyczy wspierania rodziców poszukujących sposobów zmiany relacji między dziećmi:

- informowanie o prawach w dziedzinie oświaty,
- wspólne i indywidualne działania rodziców, nauczycieli i dzieci,
- poszukiwania przyczyn „złego zachowania” dzieci i sposobów reagowania na nie,
- organizowanie doradztwa metodycznego, psychologicznego, pedagogicznego.

Reasumując, przedszkole ma wobec rodziców następujące zadania:

- realizowanie celów wychowawczo-dydaktycznych z podstawy programowej,
- informowanie rodziców o rozwoju poznawczym, postępach dziecka, o jego całościowym rozwoju,
- aktywizowanie rodziców do osobistego włączania się w życie placówki,
- poszukiwanie i doskonalenie efektywnych formy współpracy z rodzicami,
- wspieranie rodziców w realizacji ich funkcji wychowawczej i opiekuńczej,
- korzystanie z wiedzy, umiejętności i możliwości rodziców w celu doskonalenia jakości pracy przedszkola.

Natomiast zadania rodziców względem przedszkola to:

- wspomaganie przedszkola we wszystkich obszarach pracy,
- ścisła współpraca z przedszkolem w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i innych związanych z działalnością placówki,
- inicjowanie przedsięwzięć oraz aktywne uczestnictwo w pracach, imprezach i uroczystościach na rzecz grupy i przedszkola,
- przekazywanie placówce wszelkich pomysłów, informacji dotyczących możliwości osiągnięcia wspólnych celów dydaktycznych i wychowawczych,
- włączanie się w organizację spotkań z ciekawymi ludźmi, organizowanie wycieczek, organizowanie spotkań z rodzicami mającymi ciekawe zainteresowania,
- współpraca przy realizacji projektów (innowacji, projektów unijnych) podnoszących jakość pracy przedszkola,
- uczestniczenie w zebraniach organizowanych przez wychowawcę grupy lub dyrektora oraz prelekcjach poświęconych zagadnieniom wychowawczym,
- zgłaszanie na bieżąco oczekiwań wobec przedszkola.

Podczas budowania dobrego kontaktu z rodzicami konieczne jest wykonanie kilku kroków:

- dokonanie diagnozy wzajemnych relacji oraz analizy trudności w tym obszarze,
- uzgodnienie wspólnych oczekiwań,
- ustalenie reguł współpracy,
- opracowanie wspólnego sposobu pokonywania trudności,
- docenianie wszelkich przejawów zaangażowania obu stron w sprawę dziecka.

Zasady współpracy z rodzicami

- **Zasada partnerstwa i dialogu** – obie strony powinny mieć jednakowe prawo wypowiedzenia się na tematy dotyczące dzieci; komunikacja między przedszkolem i rodzicami powinna polegać na dialogu, z poszanowaniem zdania drugiej strony.
- **Zasada dobrowolnego udziału we współdziałaniu** – obie strony muszą wykazać się odrobiną zaangażowania i chęci współpracy; w przypadku braku chęci, którejkolwiek ze stron warto poszukać przyczyn tego stanu.
- **Zasada jedności oddziaływań, wspólnoty celów** – ważne, by obu stronom przyświecał jeden nadrzędny cel – dobro dziecka.
- **Zasada wielostronnego przepływu informacji** – to już rola przedszkola, by od samego początku ustaliło skuteczne drogi komunikacji z rodzicami, tj. e-mail, strona internetowa, dzienniczki, tablice ogłoszeń.
- **Zasada aktywnej, systematycznej współpracy** – obie strony powinny wykazywać się regularnością oraz stałością w kontaktach.
- **Zasada dobrej woli** – wszystko, co robią przedszkole i rodzice, powinno być ukierunkowane na dobro dziecka.
- **Zasada otwartości** – obie strony powinny być otwarte na innowacyjność, dialog, współpracę.
- **Zasada prawdomówności i uczciwości** – wszystkie działania przedszkola oraz rodziców powinny być jawne, transparentne i jednoznaczne.
- **Zasada dyskrecji** – sprawy ważne, poufne, powinny pozostać w murach placówki, tak, by nikt nie był w ich toku pokrzywdzony.
- **Zasada empatii i szacunku dla drugiej strony** – żadne działania nie powinny godzić w dobre relacje między przedszkolem i rodzicami.

Bardzo istotne jest opracowanie i stosowanie **odpowiednich form współpracy**. Ich dobór zależy od celów współdziałania i tego, co chcemy w danym momencie wypracować. L. Weselińska ([▷ Weselińska 1988](#)) wyróżniła następujące formy współpracy przedszkola z rodzicami:

- praca indywidualna,
- kącik dla rodziców,
- zebrania grupowe,
- zajęcia otwarte dla rodziców,
- zebrania ogólne,
- rada rodziców.

G. Gajewska ([▷ Gajewska 2000](#)) podzieliła zaś kontakty przedszkola z rodzicem na:

- bezpośrednie i pośrednie,
- na terenie przedszkola i poza nim,
- indywidualne, zespołowe i zbiorowe,
- obowiązkowe i z udziałem dobrowolnym,
- z udziałem dzieci i bez ich udziału,
- tradycyjne i niekonwencjonalne w formie,
- wykorzystujące kontakt pisemny i rozmowy.

We współpracy z rodzicami powinny przeważać kontakty:

- **bezpośrednie**, które integruje obie grupy, budują zaufanie, minimalizują dystans i poprawiają wymianę informacji,

- **na terenie placówki**, co czyni przedszkole główną płaszczyzną współpracy,
- **z udziałem dobrowolnym**, co sprzyja traktowaniu współdziałania jako prawa i przywileju, a nie przykrego obowiązku.

Formy współpracy z rodzicami

Pierwszą z nich jest **Rada Rodziców** – grupowa i przedszkolna. Po rozpoczęciu roku szkolnego, na wspólnym zebraniu, wybierani są reprezentanci rodziców. Rada Rodziców spotyka się nie tylko z nauczycielem, ale również cyklicznie uczestniczy w spotkaniach z dyrektorem przedszkola, podczas których omawia się osiągnięcia placówki, sytuację finansową, bieżące potrzeby. Rada Rodziców włącza się w organizowanie imprez okolicznościowych i wycieczek. Ma wpływ na funkcjonowanie przedszkola: wydatkowanie finansów, zmiany administracyjne. Warto, by w Radzie Rodziców uczestniczyły osoby żywo zainteresowane pracą placówki, ale jednocześnie osoby empatyczne i uczynne.

Kolejna forma to **dni otwarte**. Odbywają się one w ustalone dni i godziny, cyklicznie w ciągu roku. Są to zajęcia, w których rodzice mogą uczestniczyć i obserwować, jak funkcjonuje ich dziecko. Nauczyciel powinien dyskretnie sugerować włączanie się rodziców do zabawy, ale w taki sposób, by nie zaburzało to naturalnego rytmu pracy grupy. Szczególną formą takich zajęć są **dni adaptacyjne** dla najmłodszych grup wiekowych, organizowane najczęściej pod koniec wakacji lub w pierwszych tygodniach września. Mają one na celu łagodne wprowadzenie dziecka do grupy, jego oswojenie z nowym miejscem, ale też pomagają samym rodzicom w potwierdzeniu słuszności decyzji o posłaniu dziecka do przedszkola.

Ważną rolę we współpracy z rodzicami odgrywają **uroczystości przedszkolne**, które organizowane są przy różnych okazjach. W przeprowadzaniu tego rodzaju inicjatyw niezwykle istotne są dwie sprawy: wszystkie dzieci z grupy powinny brać w nich udział, a przygotowanie ich nie powinno spowodować zmęczenia dzieci. Uroczystości z okazji Dnia Babci i Dziadka czy Dnia Rodziny umożliwiają pokazanie różnych form ekspresji dziecięcej. Gdy są planowane wspólnie z dziećmi, przygotowane bez zakłócenia rytmu życia przedszkola, a ich przebieg dostarcza dzieciom radosnych wzruszeń, spełniają pierwszorzędną rolę w wychowaniu estetycznym, w kształtowaniu kultury współżycia z rówieśnikami i dorosłymi.

Częstą formą współpracy proponowaną przez przedszkole są **zajęcia warsztatowe**. Służą integracji grupy, obserwacji funkcjonowania dziecka w grupie rówieśniczej, poznawania nowych form pracy z dziećmi. Zajęcia obfitują w różnorakie aktywności powiązane z ruchem, muzyką, śpiewem, tańcem, rysunkiem. W formach organizacyjnych praca w parach, zespołach i w grupie przeplata się z działaniami indywidualnymi. Takie spotkania służą wzmacnianiu pozytywnych relacji w grupie. Dochodzi wówczas do spontanicznych interakcji, wymiany doświadczeń między rodzicami.

Zebrania ogólne pełnią funkcję typowo informacyjną. Służą załatwieniu spraw administracyjnych i z reguły zwołuje się je kilka razy w roku szkolnym. Wtedy to dyrektor przedszkola dokonuje prezentacji wszystkich członków rady pedagogicznej, informuje zebranych o planach wychowawczych i organizacyjnych placówki, o przewidywanych imprezach, przedstawia wszelkie problemy, których rozwiązanie wymaga współdziałania rodziców. Zebrań ogólnych nie zwołuje się często. Podczas ich trwania nierzadko odbywają się pogadanki pedagogiczne dla rodziców, szkolenia lub warsztaty.

Typową dla przedszkola metodą kontaktu jest **kącik dla rodziców**. Obecnie kąciki dla rodziców są bardzo rozbudowane, prezentują np. miesięczny lub tygodniowy plan zajęć, informacje o potrzebnych pomocach, często także certyfikaty pracowników i placówki. W ramach doszkalania rodziców zawierają też informacje o polecanej literaturze, również tej dla dzieci. Kąciki dla rodziców zawierają nierzadko informacje o wydarzeniach kulturalnych przeznaczonych dla dzieci lub całych rodzin, adresy poradni, bibliotek. Bardzo rozbudowane bywają informacje na **stronie internetowej**. Informacje na tablicy ogłoszeń dla

rodziców są znacznie skromniejsze. Zawierają teksty wierszy i piosenek, których uczą się dzieci, wiadomości dla rodziców o spotkaniach, zebraniach i zajęciach otwartych. W kąciку dla rodziców mogą znaleźć się takie informacje, jak regulamin przedszkola, jadłospis czy wystawy prac dzieci.

Inną formą są **rozmowy indywidualne** przy okazji przyprowadzania i odbierania dziecka z przedszkola. W obecności dzieci nie należy mówić o sprawach drażliwych, dotyczących ich samych czy rodziców. Przekazując kłopotliwe informacje o dziecku, powinniśmy rozpoczynać od omówienia mocnych stron wychowanka, a potem powiedzieć o zaistniałych trudnych sytuacjach wychowawczych czy dydaktycznych. Dobrą praktyką jest organizacja tzw. **konsultacji z nauczycielem** – ustalana jest wtedy konkretna data spotkania, dzięki czemu rozmowa jest przeprowadzona w komfortowych warunkach.

Przedszkole może również przekazywać informacje w formie **korespondencji w „dzienniczku dziecka”**. Taka forma jest od lat wykorzystywana w placówkach, a dzieci uczą się też umiejętności przekazywania informacji rodzicom.

Pozostałymi formami współpracy przedszkola z rodzicami są:

- **festyny i kiermasze**, najczęściej okolicznościowe, organizowane 1–2 razy w roku, o tematyce proponowanej przez przedszkole,
- **spotkania ze specjalistami** (logopedą, pedagogiem i psychologiem, etc.),
- **konkursy rodzinne**, w których zadaniem całej rodziny jest współpraca nad przygotowaniem pracy konkursowej,
- **udział rodziców w wycieczkach**,
- **prezentacje rodziców**, czyli prezentowanie przez rodziców w przedszkolu swoich pasji, zainteresowań lub opowiadanie o wykonywanych przez siebie zawodach,
- **teatr rodziców** – w niektórych przedszkolach powstają grupy teatralne złożone z rodziców,
- **strona internetowa**, gdzie rodzice na bieżąco mogą obserwować działalność przedszkola.

Współpraca rodziny i przedszkola przebiega dwukierunkowo, bowiem oba podmioty wzajemnie się uzupełniają i czerpią korzyści ze wspólnie podejmowanych działań. Nie należy również zapominać, że dzieci bacznie obserwują dorosłych i później ich naśladują, więc jeżeli widzą rodziców współpracujących z nauczycielami i przedszkolem, to same dużo chętniej będą się na taką współpracę godzić. Ostatecznie zarówno placówka, jak i rodzice oraz dzieci czerpią korzyści ze wzajemnej współpracy.

Przedszkole:

- to miejsce, gdzie dziecko ma się rozwijać, a nauczyciel wychowania przedszkolnego ma obowiązek informować rodziców o rozwoju poznawczym, postępach dziecka i jego całościowym rozwoju,
- uzyskuje więcej informacji o wychowankach, dzięki czemu może z nimi sprawniej pracować,
- w trudnych sytuacjach może liczyć na współpracę z rodzicami oraz ich wsparcie,
- ma możliwość korekty działań wychowawczych po rozmowach z rodzicami.

Rodzice:

- zyskują więcej informacji o swoim dziecku, lepiej je poznają, mogą wpływać na jego rozwój,
- czują się bezpieczniej, wiedząc, że w każdym momencie spotkają się ze zrozumieniem ze strony pracowników placówki,
- czują się ważnymi partnerami w wychowaniu własnego dziecka,
- mają możliwość zwiększenia kompetencji wychowawczych, a w sytuacjach kryzysowych mogą sprawniej udzielić pomocy dziecku.

Zaangażowanie rodziców w życie placówki łączy ich nie tylko z przedszkolem, lecz także ze sobą nawzajem. Siła tkwi bowiem zawsze w zespole.

6.

Współpraca ze środowiskiem lokalnym, instytucjami samorządowymi i pozarządowymi

Agata Kacprzak-Kołąkowska

Obecna rzeczywistość rynkowa stawia przed nami coraz więcej wymagań i oczekiwań. Ludzie jako konsumenci poszukują usług oraz towarów najwyższej jakości, które poddają ocenie. Przedszkole jest elementem systemu oświaty, ale także elementem środowiska społecznego. Chcąc zaistnieć na rynku edukacyjnym, przedszkole musi być placówką aktywną, a także, poprzez odpowiednią prezentację efektów pracy z wychowankami oraz współpracę z szeroko pojętym środowiskiem lokalnym, powinno tworzyć swój pozytywny wizerunek. Jest to okazja do uatrakcyjnienia edukacji, a także zaangażowania całej społeczności przedszkolnej w działania na rzecz rozwoju placówki.

Najważniejszym celem takiego działania jest stworzenie instytucji godnej zaufania i wychodzącej na przeciw potrzebom środowiska, rodziców i dzieci. Należy zwrócić uwagę na fakt, że wszystkie strony powinny być zaangażowane w tworzenie klimatu zaufania i wyzwalanie twórczych inicjatyw. Przedszkole, spełniające funkcję katalizatora inicjatyw, niejednokrotnie przyczynia się do integracji środowiska wokół spraw dziecka, a także zacieśnia więzi dzieci z ich najbliższym otoczeniem społecznym i rodziną. Partnerska, właściwie zorganizowana współpraca, dobra wola wszystkich stron, urozmaicane kontakty – wszystko to sprawi, że placówka przedszkolna stanie się „przedszkolem otwartych drzwi”.

Reasumując, głównymi celami współpracy placówki przedszkolnej ze środowiskiem lokalnym, instytucjami samorządowymi i pozarządowymi są:

- integracja przedszkola ze środowiskiem lokalnym,
- promowanie osiągnięć przedszkola, jego wychowanków i nauczycieli,
- pozyskiwanie środków finansowych dla przedszkola,
- stymulowanie rozwoju psychospołecznego wychowanków,
- podejmowanie działań służących integracji grona pedagogicznego, dzieci i rodziców,
- włączanie rodziców w życie placówki.

Dodatkowo celem współpracy ze środowiskiem lokalnym jest kształcenie w dzieciach

- chęci poznawania świata,
- umiejętności komunikowania się z innymi,
- szacunku do przyrody i współodpowiedzialności za nią,
- umiejętności funkcjonowania w środowisku lokalnym.

Instytucje współpracujące z przedszkolem

Pierwszą z takich instytucji jest samorząd lokalny. Dzięki takiej współpracy przedszkole może na bieżąco przekazywać informacje o potrzebach i problemach placówki, jej rozwoju oraz angażować lokalne władze do udziału w życiu placówki. Przedszkole może zaprosić zainteresowanych przedstawicieli samorządu lokalnego do udziału w różnych formach swojej działalności (uczestnictwo w radach pedagogicznych, hospitalizacja zajęć z dziećmi, uczestnictwo w wycieczkach, uroczystościach wewnętrznych i na zewnątrz placówki). Częstość zwyczajem jest wspólne organizowanie uroczystości, konkursów oraz festynów. To podczas nich mogą się zaprezentować wychowankowie, np. w tańcu, śpiewie lub pracach plastycznych. Dzięki temu spotkania są atrakcyjniejsze zarówno dla dzieci, jak i dla dorosłych. Poprzez udział w uroczystościach i imprezach okolicznościowych wytwarza się specyficzna więź, co powoduje, że przedszkole jest traktowane jako integralny element środowiska lokalnego.

Kolejnymi instytucjami, z którymi warto współpracować, są inne **placówki oświatowe**, czy to działające w pobliżu przedszkola czy w innym regionie kraju. Dzięki takim kontaktom można wymieniać się doświadczeniami z pracy, wspierać się edukacyjnie i wychowawczo. Wspólnie organizowane projekty, konkursy, wystawy zbliżają placówki, zbliżeniu służą też np. internetowa międzynarodowa społeczność nauczycieli eTwinning, czy realizacja międzynarodowych projektów edukacyjnych Erasmus Plus. Dzięki takim inicjatywom tworzy się sieć placówek o podobnych stylach pracy, rozprzestrzeniają się dobre praktyki edukacyjne. Wspólne szkolenia, rady, grupy wsparcia powodują zacieśnianie więzi międzyludzkich, przenikanie się kultur, czerpanie z tradycji innych grup społecznych i krajów.

Przedszkole, realizując podstawę programową w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa, ochrony zdrowia i edukacji zdrowotnej, powinno współdziałać również z instytucjami takimi, jak **policja, straż pożarna, ośrodki zdrowia**. Współpraca z komendą policji może polegać na organizowaniu spotkań z policjantami w przedszkolu, wycieczkach do komisariatu. Dzięki takim zajęciom dzieci nie tylko poznają zasady bezpieczeństwa, lecz także oswoją się z funkcjonariuszami, którzy nierzadko wzbudzają strach. Również kontrola pojazdów przed wycieczkami przedszkolaków to swego rodzaju zacieśnienie więzi z policją. Przeprowadzanie różnorodnych akcji dotyczących niebezpieczeństw i zagrożeń czyhających na dzieci oraz sposobów zapobiegania im, praca policjanta w zespole wychowawczym działającym w przedszkolu oraz zabezpieczenie większych uroczystości przedszkolnych to kolejne pomysły na udział tej instytucji w życiu placówki. Współpraca z ochotniczą strażą pożarną to udział w pokazach organizowanych na terenie przedszkola lub remizy oraz organizacja próbnych ewakuacji, mających na celu przeciwczenie zachowań w sytuacjach kryzysowych. Dbłość o zdrowie i bezpieczeństwo, przestrzeganie terminów badań i kalendarza szczepień są realizowane we współpracy z miejscowym ośrodkiem zdrowia. Lekcje pokazowe ze stomatologiem lub lekarzem pediatrą, dietetykiem, ortopedą pokazują dzieciom prawidłowy, zdrowy styl życia, tak potrzebny we współczesnym świecie. Możliwy jest również udział dzieci w różnorodnych konkursach plastycznych i wiedzy organizowanych pod patronatem tych placówek.

Kolejną ważną instytucją, z którą przedszkole powinno współpracować, jest **ośrodek pomocy społecznej**. Dzięki takim kontaktom przedszkole może wspierać w zakresie pomocy materialnej i finansowej dzieci z rodzin o najniższych dochodach (refundacja kosztów żywienia i opłat). Często dzięki funkcji kuratora rodzinnego rozwija się współpraca z rodzicami przez diagnozowanie środowiska rodzinnego, podnoszenie kompetencji rodziców (zajęcia otwarte dla rodziców, prelekcje, spotkania z lekarzem, psychologiem, pedagogiem, pielęgniarką, specjalistami z innych dziedzin), kontakty indywidualne z rodzicami, doradztwo indywidualne, udzielanie pomocy rodzicom dzieci, które wykazują zaburzenia i wady rozwojowe.

Poradnie psychologiczno-pedagogiczne wykrywają wyjątkowe uzdolnienia, ale również zaburzenia i opóźnienia w rozwoju intelektualnym i psychomotorycznym wychowanków. W obecnych czasach pojawia się coraz więcej dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Przy realizacji orzeczeń i opinii poradni jest potrzebna stała współpraca ze specjalistami z przedszkola, gdyż nierzadko zdarza się, że przedszkole

nie jest w stanie spełnić wszystkich zaleceń wynikających z orzeczenia lub opinii specjalisty. Dodatkowo poradnia może organizować szkolenia, warsztaty dla rodziców doskonalące ich umiejętności wychowawcze i edukacyjne oraz ułatwiające rozwiązywanie problemów z dziećmi. Poradnia powinna też organizować formy doskonalenia zawodowego dla nauczycieli, a ci, w razie problemu wychowawczego lub dydaktycznego, powinni móc zgłosić się do niej po wsparcie.

Współpraca z **domami kultury** to również jeden z ważniejszych punktów działalności przedszkola. Dzięki takiemu wsparciu można realizować podstawę programową z zakresu edukacji artystycznej, plastycznej, kulturalnej. Udział dzieci w przedstawieniach teatralnych, koncertach, wystawach plastycznych to nic innego jak szerzenie kultury i pielęgnowanie tradycji. Takie miejsca oferują szeroki wachlarz zajęć dodatkowych, podczas których dzieci mogą rozwijać swoje talenty i zainteresowania.

Ważna jest również współpraca z **bibliotekami**. Udział przedszkolaków w zajęciach bibliotecznych, w ogłaszanych konkursach, czytanie bajek przez bibliotekarkę w przedszkolu są świetnymi motywatorami dla dzieci do nauki czytania i obcowania z literaturą. Dzięki takim kontaktom upowszechniania się kultura czytelnicza. Dzieci poznają również sposoby korzystania z biblioteki i zasady zachowania się w miejscu publicznym.

Często w gminach działają również **domy pomocy społecznej lub uniwersytety trzeciego wieku**. Odwiedzanie podopiecznych z przedstawieniami z okazji, np. Dnia Babci i Dziadka może uwrażliwić dzieci na osoby schorowane i starsze. Zacieśnianie więzi z tym środowiskiem należy do edukacji społecznej, która jest uwzględniona w podstawie programowej przedszkola. Dzięki takim projektom rozwijamy w dzieciach empatię i zainteresowanie innym człowiekiem.

W tym miejscu warto również wspomnieć o wszelkich **fundacjach i organizacjach pozarządowych**, niosących pomoc potrzebującym i chorym ludziom i zwierzętom. Dzięki współpracy z takimi instytucjami uświadamiamy dzieciom potrzebę niesienia bezinteresownej pomocy innym oraz budujemy odpowiedzialność za potrzebujących. W przedszkolach często są organizowane zbiórki żywności, ubrań czy pieniędzy dla podopiecznych tych organizacji.

Kolejnym ważnym aspektem funkcjonowania przedszkola jest współpraca z **lokalnymi firmami i zakładami pracy** przez odwiedzanie ich z okazji świąt, zapraszanie przedstawicieli na uroczystości przedszkolne. Dzięki takim gestom placówka będzie mogła liczyć na ich wsparcie jako sponsorów różnych akcji w przedszkolu.

Również współpraca z lokalną **prasą, radiem i telewizją** jest pomocna w promocji placówki. Zapraszanie przedstawicieli miejscowych mediów na uroczystości przedszkolne czy pisanie artykułów do prasy pozwala przybliżyć placówkę lokalnej społeczności.

Współpraca ze środowiskiem lokalnym w znacznym stopniu podnosi jakość pracy przedszkola, wzbogaca wiedzę, umiejętności i doświadczenia dzieci w różnych dziedzinach, a także przygotowuje je do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie, m.in. do roli ucznia. „Dobre przedszkole” powinno się starać odpowiadać na potrzeby społeczne. Musi jednak te potrzeby znać i rozumieć. Tu niezbędna okazuje się łączność ze środowiskiem lokalnym, znajomość lokalnej specyfiki kulturowej i społeczno-gospodarczej oraz różnego rodzaju problemów. Najlepiej, jeżeli przedszkole patrzy perspektywicznie i trafnie przewiduje przyszłe potrzeby społeczne. Jego wychowankowie mają być przecież przygotowani do życia w przyszłości.

7.

Specjalne potrzeby edukacyjne

Agata Smoderek

Nauczyciele w swojej pracy coraz częściej spotykają się z takimi pojęciami, jak specjalne potrzeby edukacyjne, specjalne potrzeby rozwojowe, edukacja włączająca, orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Ministerstwo Edukacji Narodowej na podstawie odpowiedniego rozporządzenia ([▷ Dz. U. z 2017 r. poz. 1575](#)) określiło kwalifikacje, jakie powinien mieć nauczyciel przedszkola w pracy z dziećmi ze SPE, a w Rozporządzeniu z 17 marca 2017 roku ([▷ Dz. U. z 2017 r. poz. 649](#)) poinformowało o liczbie dzieci w oddziałach przedszkolnych integracyjnych i specjalnych oraz o sposobie organizacji pracy z takimi dziećmi. Podpowiadamy, od czego zacząć, kiedy w naszej grupie jest dziecko z takimi potrzebami.

Czym są specjalne potrzeby edukacyjne?

Według M. Bogdanowicz ([▷ Bogdanowicz 2010](#)) specjalne potrzeby edukacyjne dotyczą tych dzieci, które nie są w stanie sprostać wymaganiom obowiązującego programu edukacyjnego. Takie przedszkolaki mają większe trudności w zdobywaniu wiedzy niż ich rówieśnicy, ale są w stanie uczestniczyć w zajęciach. Potrzebują one odpowiedniego dostosowania programu wychowania przedszkolnego, warunków panujących w placówce oraz zastosowania specjalnych metod, które będą dopasowane do ich możliwości, potrzeb i ograniczeń.

Myśląc o specjalnych potrzebach edukacyjnych i specjalnych potrzebach rozwojowych, większość z nas ma przed oczami dzieci niepełnosprawne ruchowo lub intelektualnie. Jest to jednak o wiele większa grupa. Zaliczają się do niej również dzieci z zaburzeniami komunikacji językowej i mające specyficzne trudności w uczeniu się. Czasami wynikają one też z kryzysowych i traumatycznych sytuacji, np. rozvodu rodziców. SPE i SPR obejmują również zagrożenie niedostosowaniem społecznym, choroby przewlekłe, niepowodzenia edukacyjne, zaniedbania środowiskowe, trudności, których doświadczają dzieci innej narodowości, które były kształcone wcześniej w innym kraju. Organizując kształcenie dla tych przedszkolaków, mamy na celu wyrównywanie szans edukacyjnych. Stąd coraz bardziej rozpowszechniona staje się edukacja włączająca, zwana też inkluzją.

Specjalne potrzeby edukacyjne dotyczą również dzieci, które mają szczególne uzdolnienia. Dla nich także należy dostosowywać metody nauczania oraz program, aby te niezwykle uzdolnienia rozwijać.

Edukacja dzieci ze SPE

Przedstawiamy niżej porównanie trzech funkcjonujących w Polsce metod edukacji dzieci z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego.

Różnice między podejściem segregacyjnym, integracyjnym i włączającym

Podjęcie segregacyjne	Podjęcie integracyjne	Podjęcie włączające
- Edukacja dla niektórych - Koncentracja na programie nauczania - Jednakowy program dla wszystkich dzieci - Nacisk na nauczanie - Podjęcie diagnostyczne skupione na deficytach - Umieszczenie dziecka w placówce specjalnej - Nauczyciel jest bezradny bez specjalisty	- Edukacja dla prawie wszystkich - Koncentracja na dziecku - Indywidualny program nauczania dla dzieci niepełnosprawnych - Nacisk na nauczanie i uczenie się - Podjęcie poszukujące słabych i mocnych stron dziecka - Umieszczenie dziecka w odpowiednim programie - Nauczyciel współpracuje ze specjalistą	- Edukacja dla wszystkich - Koncentracja na grupie - Strategia nauczania dla nauczycieli - Nacisk na uczenie się i wspólne rozwiązywanie problemów - Podjęcie holistyczne skupione na możliwościach - Adaptacja warunków panujących w regularnej grupie przedszkolnej - Nauczyciel staje się specjalistą, bierze odpowiedzialność za wszystkie dzieci – w pełni sprawne i niepełnosprawne

Źródło: Firkowska-Mankiewicz, *Edukacja włączająca zadaniem na dziś polskiej szkoły*, Warszawa 2012.

Edukacja segregacyjna skupia się na deficytach osoby niepełnosprawnej. Bazuje na przekonaniu, że w placówce ogólnodostępnej nie da się zaspokoić potrzeb dzieci z niepełnosprawnością. Dlatego też tworzone są specjalne placówki, w których zatrudnia się pedagogów przygotowanych do pracy z dziećmi z konkretną niepełnosprawnością.

Edukacja integracyjna z założenia jest edukacją niesegregacyjną. Polega na umieszczaniu dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w placówkach, do których uczęszczają też dzieci, które takich potrzeb nie mają. Jest tam zapewniona specjalna pomoc, a placówka jest przystosowana do różnych niepełnosprawności. Warto podkreślić, że placówka integracyjna nie jest placówką rejonową, więc nie musi być tą najbliższą miejscą zamieszkania. Może to powodować dodatkowe problemy komunikacyjne dla rodziców dzieci z niepełnosprawnością.

Edukacja włączająca podchodzi do niepełnosprawności w sposób społeczny – zamiast na deficytach czy specjalnych potrzebach edukacyjnych, koncentruje się na barierach w procesie edukacji. W tym modelu dziecko uczy się w placówce rejonowej, która wspiera i docenia różnorodność wychowanków. „Włączanie” polega na przekonaniu systemu przedszkolnego tak, by każdemu z dzieci, niezależnie od rodzaju niepełnosprawności czy problemów, dać poczucie przynależności do grupy. Zwolennicy tego modelu edukacji powołują się na prawa człowieka, które stanowiąc kwalifikują wszystkie formy segregacji jako moralnie złe.

Inkluzja jest szansą na to, aby wszystkie dzieci mogły uczyć się razem. Kluczowym czynnikiem w takim nauczaniu jest elastyczność, czyli uznanie, że dzieci uczą się w różnym tempie. Nauczyciel potrzebuje więc umiejętności, aby w elastyczny sposób móc wspierać ich proces uczenia się. Musi brać pod uwagę wszystkie aspekty rozwoju dziecka: poznawczy, emocjonalny, społeczny, twórczy, fizyczny i moralny. Niektóre dzieci będą potrzebowały większego wsparcia w sferze emocjonalnej, inne – w poznawczej. Zadaniem przedszkoli, które chcą dobrze spełniać rolę placówek włączających, jest rozpoznanie i wspieranie różnorodnych potrzeb wychowanków.

Dyrektor Generalny UNESCO Koichiro Matsuura w 1994 roku powiedział: *Dobra edukacja to edukacja włączająca, zapewniająca pełne uczestnictwo wszystkim uczniom, niezależnie od płci, statusu społecznego i ekonomicznego, rasy, miejsca zamieszkania, niepełnosprawności, wieku czy wyznania.*

W jaki sposób możemy przygotować polskie placówki do przyjęcia każdego dziecka bez względu na jego potrzeby edukacyjne?

Ważne aspekty to:

- odpowiednie wykształcenie nauczycieli oraz ich przygotowanie do pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,
- wypracowanie odpowiednich metod pracy, uwzględniających potrzeby i możliwości wychowanka oraz jego aktywność i potrzebę bycia z innymi,
- opracowanie programów wychowania przedszkolnego, które będą umożliwiały większą autonomię oraz elastyczność nauczyciela,
- stosowanie diagnozy pozytywnej, czyli takiej, która opiera się na potencjale dziecka,
- opracowanie nowych zasad oceniania, bazujących na wysiłku i zaangażowaniu dziecka, a nie na efektach jego pracy.

Metody pracy z dziećmi z SPE

Dostosowanie metod pracy do dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi nie jest łatwe. Przede wszystkim należy zapoznać się ze specyfiką zaburzenia. Dziecko ze zdiagnozowanym zespołem Aspergera będzie miało inne potrzeby niż takie z diagnozą afazji.

Nauczyciel, który otrzymuje orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego swojego wychowanka, powinien się z nim dobrze zapoznać, uwzględnić w swojej pracy zalecenia w nim zawarte oraz dostosować metody do potrzeb wynikających z zaburzenia. Należy poczynić też obserwację własną oraz porozmawiać z rodzicami dziecka, po czym odpowiedzieć sobie na pytania:

- Jakie są mocne strony dziecka?
- Jakie ma przyzwyczajenia?
- Jakie są jego ulubione aktywności?
- Co je uspokaja?
- Co jest wzmocnieniem dla dziecka, jakie preferuje nagrody?
- W co lubi się bawić?

Te wszystkie informacje będą niezwykle pomocne w codziennej pracy z dzieckiem, np. gdy wystąpią trudności adaptacyjne lub zachowania trudne. Warto zwracać uwagę na stan emocjonalny dziecka. Jeśli sprawimy, że będzie się ono czuło w przedszkolu bezpieczne i akceptowane, to możemy liczyć na zminimalizowanie trudności wychowawczych.

Niżej przedstawiam kilka porad ogólnych, które warto wziąć pod uwagę podczas planowania zajęć dla grupy, w której znajduje się dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

- Staraj się mieć na względzie ograniczenia dziecka, bazuj na jego pozytywach.
- Różnicuj poziom trudności zadań podczas zajęć (np. praca w podziale na zespoły, z których każdy pracuje na innym poziomie trudności zadania, według indywidualnych możliwości dzieci).
- Nie wymagaj od dziecka ani za dużo, ani za mało, jeśli dziecko opanuje łatwiejszą umiejętność, przejdź do uczenia trudniejszej.

- Znajdź złoty środek między pomaganiem dziecku a wyręczaniem, pozwól mu podjąć wyzwanie, służ pomocą, jeśli wystąpi trudność.
- Działanie i ruch są najlepszymi formami edukacji – ucz aktywnie.
- Trudności z koncentracją uwagi można minimalizować poprzez stosowanie różnorodnych bodźców oraz pomocy utrzymujących aktywność dziecka.
- Angażuj różne zmysły dziecka, polisensoryczne zajęcia podobają się większości dzieci.
- Zapewnij dziecku możliwość odnoszenia sukcesów.
- Nie stosuj kar, niech karą będzie brak pochwały lub uwagi.
- Nie zmuszaj, ale zachęcaj nagrodą lub pochwałą (a najlepiej nagrodą w formie pochwały za wysiłek, postawę, zaangażowanie).
- Pamiętaj, aby panować nad swoimi emocjami, nie okazuj zdenerwowania ani zniecierpliwienia, nie krytykuj, nie pouczaj.

Specjalne potrzeby edukacyjne wiążą się z konkretnymi zaburzeniami i trudnościami, jakie mogą przy nich występować, warto więc wiedzieć, jak sobie z nimi radzić. Warto także wspomnieć o niebagatelnej roli nauczyciela wspomagającego, który w przedszkolu integracyjnym wydaje się niezbędnym specjalistą, niezwykle potrzebnym i pomocnym.

Autyzm i zespół Aspergera

Przez ostatnich kilka lat znacznie wzrosła liczba dzieci diagnozowanych ze względu na zaburzenia ze spektrum autyzmu (najczęściej: autyzm dziecięcy, autyzm atypowy, zespół Aspergera). Dzieci z tymi zaburzeniami coraz częściej pojawiają się w przedszkolach ogólnodostępnych i dużym wyzwaniem dla nauczycieli jest ułożenie pracy tak, aby zadbać o ich potrzeby.

Autyzm to zaburzenie rozwojowe, które najczęściej ujawnia się do trzeciego roku życia. Można zauważyć wtedy opóźnienia w rozwoju mowy (przy zespole Aspergera mowa rozwija się zgodnie z normą, ale często jest specyficzna, dziwna), zabawy są bardzo schematyczne, występuje mała potrzeba nawiązywania relacji z innymi ludźmi (lub jej brak). Często dziecko nie reaguje na swoje imię oraz unika kontaktu wzrokowego. Mogą występować też zaburzenia w obrębie integracji sensorycznej, zachowania agresywne, trudności w kontrolowaniu emocji.

Jak pracować z dzieckiem z diagnozą autyzmu lub zespołu Aspergera?

- Kierować do dziecka proste, jednoznaczne polecenia, unikać przenośni, dowcipów i ironii.
- Dążyć do nawiązania kontaktu wzrokowego w momencie zwracania się do dziecka.
- Ograniczać nadmiar bodźców w otoczeniu dziecka. Jeśli wiemy, że ma ono, np. nadwrażliwość słuchową, nie zmuszajmy go do uczestnictwa w głośnych przedstawieniach.
- Stosować pochwały, gdy dziecko przełamuje swoje schematy, nawiązuje kontakt (choćby najmniejszy), podejmuje próby zabawy z rówieśnikami.
- Egzekwować od dziecka przestrzeganie zasad panujących w przedszkolu, jednak muszą one być dla niego jasne i zrozumiałe.
- Jeśli wychowanek ma trudności z dostosowaniem się do aktywności podejmowanych w ciągu dnia – stworzyć wraz z nim plan aktywności (jeśli trudność występuje w konkretnym momencie dnia, plan może dotyczyć tylko tego momentu). Plan aktywności może mieć formę tablicy, książeczki, mogą być w nim zdjęcia, rysunki lub symbole. Dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu myślą obrazami, więc forma obrazkowa sprawdzi się idealnie.
- Skupiać się na mocnych stronach dziecka, doceniać nawet za małe sukcesy.

- Przewidywać, które sytuacje mogą być dla dziecka trudne, zapobiegać im. Jeśli już dojdzie do takiej sytuacji, szukać przyczyny i rozwiązań.
- Dać dziecku więcej czasu na wykonanie zadania, robić krótkie przerwy podczas pracy, stosować pomoce wizualne, skupiać się na skutecznej komunikacji (kontrolować, czy dziecko rozumie komunikaty, słuchać jego potrzeb).
- Jeśli dziecko przejawia zachowania agresywne, można zastosować „kodeks złości”, ustalić z dzieckiem, co wolno robić, kiedy jest się złym, a czego absolutnie nie wolno.
- Kiedy dziecko jest blisko wybuchu złości, można zastosować jeden ze sposobów na rozładowanie, np. odwrócenie uwagi, bieganie, wymyślenie ciekawej zabawy, poproszenie dziecka, aby w czymś pomogło, zrobienie czegoś przyjemnego (może być puszczanie baniek).
- Działać proaktywnie (nie dopuszczając do wystąpienia zachowań trudnych), czyli sprawić, by dziecko się nie nudziło, by miało odpowiedni poziom motywacji, by miało możliwość dokonywania wyboru.
- Sprawdzić, czy dziecko ma umiejętności, które pozwalają mu się uczyć.
- Uważnie słuchać dziecka.
- Zachowywać spokój.

Dzieci z niepełnosprawnością intelektualną

W populacji osób dotkniętych tą niepełnosprawnością, najczęściej spotykamy upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim. Może być ono spowodowane zmianami w ośrodkowym układzie nerwowym, zmianami w ośrodkowym układzie nerwowym przy jednoczesnym działaniu patogenicznych czynników środowiskowych albo wyłącznie patologicznym środowiskiem domowym.

Dzieci dotknięte tym zaburzeniem często bywają odrzucone przez rówieśników, często doznają porażek edukacyjnych. Trudności, jakie napotkamy w zetknięciu z niepełnosprawnością intelektualną, mogą dotyczyć myślenia, mowy, motoryki oraz zachowań społecznych.

Jak postępować z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną?

- Starać się, w miarę możliwości, okazywać jak najwięcej zainteresowania wychowankowi.
- Bazować na tym, co dziecku jest znane lub łatwe do wykonania.
- Podczas zajęć warto pracować na konkretach.
- Stopniować swoje wymagania i stosować pozytywne wzmocnienia.
- Systematycznie kontrolować wykonywane przez dziecko czynności.
- Przekazywać krótkie i precyzyjne komunikaty słowne.
- Pamiętać, że agresywne zachowania wynikają z choroby i należy traktować je jako sygnał, że coś jest nie tak.
- Wykorzystywać różne kanały komunikacji z dzieckiem, dostarczać mu bodźców wielozmysłowo.
- I przede wszystkim dać dziecku prawo do wyrażania swoich uczuć, nie blokować go i nie ograniczać.

Dzieci z niedosłuchem i słabostyszące

Przyczyną niedosłuchu bywają uszkodzenia w obrębie pnia mózgu lub półkul mózgowych. Czasem przyczyną są także fizyczne uszkodzenie narządu słuchu na skutek, np. czynników mechanicznych, choroby przewlekłej czy wrodzonej deformacji. Dzieci z tą przypadłością mają trudności w zrozumieniu mowy,

szczególnie w sytuacji, gdy kilka osób mówi jednocześnie (co często się zdarza w przedszkolu), mają problem ze zrozumieniem poleceń oraz skupieniem uwagi słuchowej.

Jak pracować z dzieckiem z niedosłuchem?

- Trzeba stworzyć optymalne warunki słyszenia, czyli postarać się ograniczyć zbędny hałas z otoczenia, wyciszyć pomieszczenia, w których dziecko ma zajęcia, możliwie zmniejszyć pogłos.
- Nauczyciel powinien zwracać uwagę na to, aby dziecko siedziało blisko niego oraz mogło obserwować jego twarz.
- Mowa osoby prowadzącej zajęcia powinna być wyraźna i wolniejsza. Należy też formułować krótkie, proste zdania. Co ważne, nauczyciel powinien sprawdzać, czy dziecko rozumie przekazywane treści, w razie potrzeby dodatkowo tłumaczyć lub naprowadzać.
- Jeśli istnieje taka potrzeba, należy dać wychowankowi więcej czasu na wykonanie zadania.
- Należy często chwalić dziecko w obecności grupy, aby wzmacniać jego poczucie wartości.
- Warto też zadbać o komfort emocjonalny dziecka, pamiętając, że każda niepełnosprawność rodzi dodatkowy stres, który może być przyczyną niepowodzeń.

Dzieci słabowidzące

Są to dzieci z uszkodzonym wzrokiem, ale poprawnie działającą strukturą poznania zmysłowego. Uczą się one metodą wzrokową, ale dużo wolniej niż rówieśnicy. Najczęściej spotykamy osoby, które nie są w stanie dobrze widzieć w żadnych szklach korekcyjnych. Są jednak jeszcze inne zaburzenia wzroku, np. zaburzenie widzenia obuocznego lub z ubytkami pola widzenia.

Jak pracować z dzieckiem słabowidzącym?

- Przede wszystkim umożliwić dziecku podchodzenie i dotykanie przedmiotów.
- Organizować przestrzeń tak, aby nie stwarzać dziecku trudności w orientacji, nie wprowadzać zmian w ustawieniu mebli czy zabawek.
- Zadbać o to, aby dziecko podczas zajęć było blisko nauczyciela.
- W miarę możliwości stosować większe pomoce dydaktyczne (np. powiększać obrazki, litery).
- Do treści pokazywanych należy dodać komunikat słowny, dobrze oddający to, co pokazujemy.
- Warto pozwalać dziecku na przerwy w pracy, długotrwałe wysiłanie wzroku jest bardzo męczące.

Wyżej przedstawiono zaburzenia, z którymi nauczyciele najczęściej stykają się w swojej pracy w przedszkolu. Większość zaproponowanych metod jest jednak dość uniwersalna i sprawdzi się w pracy z dziećmi z innymi zaburzeniami oraz takimi, które orzeczenia nie mają, ale np. ciężiej przechodzą adaptację w przedszkolu czy też mają problemy z zachowaniem lub emocjami.

Dzieci zdolne

Tego określenia możemy użyć w odniesieniu do dzieci przejawiających wysoki poziom zdolności ogólnych (inteligencji) lub posiadających jakąś zdolność specjalną w obszarze myślenia. Takie dzieci charakteryzują się ponadprzeciętnymi zdolnościami lub też predyspozycjami do ponadprzeciętnych osiągnięć. Zdolności można zdefiniować poprzez obserwację rezultatów aktywności dziecka, zaś jego potencjał należy ocenić, za pomocą instrumentów psychologicznych, np. testów/kwestionariuszy. Zdolności mogą się przejawiać,

np. w umiejętności do szybkiego uczenia się, wyróżniających się wynikach w jakiejś aktywności, oryginalności w myśleniu i działaniu. Takie dzieci nie zawsze dobrze funkcjonują w grupie rówieśniczej. Często nudzą się na zajęciach, nie znajdują wśród rówieśników osób o podobnym poziomie intelektualnym lub też nie są przez rówieśników akceptowane. Może to rodzić frustrację, dlatego ważna jest rola świadomego nauczyciela, który będzie potrafił rozpoznać i wykorzystywać możliwości wychowanka, a także pomóc mu w budowaniu satysfakcjonujących relacji z innymi dziećmi. Rozpoznanie dzieci zdolnych i rozwijanie ich zdolności jest obowiązkiem nauczycieli wychowania przedszkolnego.

Jak pracować z dzieckiem zdolnym?

- Najważniejsze jest rozpoznanie uzdolnień dziecka. Można to zrobić np. poprzez obserwację jednostki i wyników jej działania, rozpoznanie właściwości jej myślenia i uczenia się.
- Dziecko zdolne również warto skierować do poradni psychologiczno-pedagogicznej w celu potwierdzenia podejrzeń dotyczących danych zdolności. Często poradnie oferują też zajęcia dla takich dzieci.
- Należy zaplanować i zorganizować działania, dostosowując je do indywidualnych potrzeb takich dzieci, mając na celu rozwijanie ich zdolności i zainteresowań.
- Dzieci zdolne mogą potrzebować pomocy w takich obszarach, jak: komunikacja i kontakty z rówieśnikami, zachowanie, rozwój społeczny i emocjonalny, rozwój zmysłów.
- Niektóre dzieci swoje zdolności mogą maskować, na przykład z powodu trudności emocjonalnych, dlatego ważne jest indywidualne podejście, które pomoże dziecku się otworzyć.
- Należy być otwartym na dziecko, ale i budować swój autorytet. Wspierać je służyć pomocą, kiedy trzeba, a kiedy nie – pozwolić na samodzielność.
- Dzieci zdolne mogą źle się czuć w placówkach, gdzie panuje zbyt autokratyczny styl nauczania, będzie to miało odzwierciedlenie w zachowaniu dziecka. Warto więc, jak najbardziej angażować dzieci podczas zajęć.
- Często obserwuje się u dzieci zdolnych nadpobudliwość lub niewłaściwe zachowanie podczas zajęć. Może to wynikać ze znudzenia wychowanka zajęciami i/lub zbyt niskimi wymaganiami wobec niego. Należy więc dostosować program do dziecka i kiedy opanuje daną umiejętność, stawiać przed nim kolejne wyzwania.

Współpraca z nauczycielami, specjalistami i rodzicami

Jednym z ważniejszych aspektów podczas planowania pracy z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi jest ustalenie zasad współpracy z innymi nauczycielami, specjalistami pracującymi w przedszkolu oraz rodzicami. Personelowi pomocniczemu, np. pomocom nauczycieli lub woźnym, należy przygotować wytyczne dotyczące postępowania. Jednotorowe działania wszystkich osób pracujących z dzieckiem mogą być kluczem do sukcesu edukacyjnego.

Już na samym początku współpracy, kiedy dostajemy informację o wczesnym wspomaganie rozwoju dziecka (WWRD), należy powołać zespół składający się z nauczycieli i specjalistów pracujących z dzieckiem. Zespół ten ma za zadanie stworzyć Wielospecjalistyczną Ocenę Poziomu Funkcjonowania Ucznia (WOPFU) oraz Indywidualny Program Edukacyjno-Terapeutyczny (IPET). Zespół powinien spotkać się minimum trzy razy w roku.

Ważne, aby podczas takich spotkań ustalić wspólną strategię pracy z danym wychowankiem, czyli podobne podejście do dziecka, taki sam system motywacyjny, takie same zasady obowiązujące u każdego nauczyciela. Warto korzystać z wiedzy specjalistów pracujących w przedszkolu: logopedy, psychologa i in-

nych terapeutów, jeśli tacy są dostępni. Z reguły są to osoby, które mają już pewne doświadczenie w pracy z dziećmi z SPE i mogą pomóc w organizacji pracy, aby była jak najbardziej efektywna.

Ważna jest też dobra współpraca z rodzicami. Z doświadczenia wiem, że często jest to dla nauczycieli dość kłopotliwe zadanie. Należy jednak pamiętać, że rodzice są w trudniejszej sytuacji niż my. Mogą być w różnym stadium godzenia się z problemami dziecka. Warto więc wykazać się zrozumieniem i służyć wsparciem.

Współpraca z rodzicami ma na celu:

- koordynowanie funkcjonowania dziecka w placówce,
- ustalenie spójnych metod postępowania z dzieckiem w placówce i w domu,
- ustalenie wspólnych celów wychowawczych i terapeutycznych,
- stały kontakt i dobry przepływ informacji.

Kontaktując się z rodzicami, nauczyciel może napotkać różne trudności.

Rodzice nieakceptujący rozpoznania z reguły mają zbyt wysokie oczekiwania w stosunku do dziecka oraz do nauczycieli. Nie dostrzegają, że pewne trudności dziecka wynikają z deficytów związanych z zaburzeniem. Z reguły tacy rodzice oczekują bardzo szybkich efektów pracy oraz tego, że dziecko zacznie funkcjonować jak rówieśnicy.

Rodzice, którzy zbyt dużą wagę przywiązują do diagnozy wyręczają dziecko we wszystkim i tego samego oczekują od nauczyciela. Domagają się specjalnego traktowania dziecka i obniżenia dla niego wymagań. Nie zgadzają się na stawianie dziecku granic, uważają, że „świat ma się dostosować do dziecka”.

Rodzice, którzy nie chcą współpracować, nie stosują się do zaleceń, nie chcą wprowadzać zmian. Metody, które przynoszą efekty, nie są przez nich akceptowane. Jednocześnie tacy rodzice zwracają nauczycielowi uwagę, że dziecko nie robi postępów.

Rodzice, którzy realizują przez dziecko własne ambicje, duży nacisk kładą na to, żeby dziecko, np. poszło do szkoły, chociaż nie jest na to gotowe, lub wykonywało zadania, które nie są w zasięgu jego możliwości.

W jaki sposób pracować z trudnymi rodzicami?

Na początku warto ustalić z rodzicami, jaki jest ich obraz dziecka, co potrafi, z czym ma problem, jakie ma nawyki, czy występują zachowania trudne. Zapytać o oczekiwania rodziców względem dziecka i nauczyciela. Co pewien czas wracać do notatek z takiej rozmowy i rzetelnie oceniać, w których obszarach nastąpiła poprawa, a które wymagają jeszcze pracy. Należy przedstawiać rodzicom realny obraz tego, jak dziecko funkcjonuje w przedszkolu. Jeśli mamy do przekazania złe wieści, najlepiej zrobić to metodą „kanapki”, czyli zacząć od jakiegoś sukcesu dziecka, potem wpleść to, co poszło nie tak, i na koniec znów wskazać jakiś postęp. Najważniejsze, aby podczas rozmów z rodzicami zachować spokój i rzeczowość, pamiętając, że negatywne relacje z rodzicami często negatywnie odbijają się na dziecku.

Przedstawiłam różne aspekty pracy z dziećmi, które mają specjalne potrzeby edukacyjne. Należy jednak pamiętać, że każde dziecko jest inne i chociaż orzeczenie może wskazywać np. na tę samą dysfunkcję, to potrzeby wychowanków mogą być różne.

Perspektywa pracy z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wśród wielu nauczycieli, którzy nie mieli takich doświadczeń w przeszłości, budzi lęk i niepewność. Nie należy się jednak bać. Przede wszystkim starajmy się jak najlepiej poznać dziecko. Proponuję stworzyć sobie plan działania na cały rok lub semestr, często konsultować się z innymi nauczycielami i specjalistami, zaplanować sobie szkolenia, które dostarczą wiedzy i pomysłów na pracę z dzieckiem, i regularnie kontaktować się z rodzicami.

8.

Sposoby ewaluacji programu

Anna Pawłowska-Niedbała

Ewaluacja programu wychowania przedszkolnego to ocena wszystkich jego części składowych. Jej celem jest określenie mocnych i słabych stron programu w celu optymalizacji procesu edukacyjnego.

Nauczyciel wychowawca powinien podjąć się przeprowadzenia ewaluacji programu, ponieważ to on pracuje z programem przez cały rok i dysponuje materiałem, na podstawie którego jest w stanie opracować konkretne wnioski.

Ankieta ewaluacyjna skierowana do rodziców (odpowiedzi do zakreślenia: tak, nie, nie mam zdania)

1. Czy według Państwa opinii program realizowany w przedszkolu pozwala na rozwijanie twórczej aktywności Państwa dziecka?

☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

2. Czy zgodnie z Państwa opinią program umożliwia indywidualne podejście do dziecka?

☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

3. Czy według Państwa program wspiera całościowy rozwój dziecka we wszystkich sferach jego aktywności?

☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

4. Czy według Państwa opinii program zawiera treści niepotrzebne lub takie, które nie powinny znaleźć się w programie? Jeśli tak, to jakie?

☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

-
5. Czy uważają Państwo, że program dobrze przygotowuje Państwa dziecko do podjęcia nauki w szkole?

☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

6. Czy treści programu są dostosowane do możliwości Państwa dziecka?

☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

7. Który z realizowanych tematów zainteresował Państwa dziecko najbardziej?

-
8. Czy Państwa dziecko interesuje się tematyką, której program nie porusza? Jeśli tak, to jaką?

☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

9. Czy znaleźli Państwo w programie wskazówki wspomagające Państwa w działaniach wychowawczych?

- ☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania
-

10. Czy zaobserwowali Państwo w tym roku

- ☐ rozwój zainteresowań swojego dziecka?
- ☐ wzrost odporności emocjonalnej swojego dziecka?
- ☐ rozwój umiejętności społecznych dziecka, w tym większą łatwość w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami?
- ☐ wzrost poziomu sprawności ruchowej dziecka?
- ☐ postępy w zakresie sprawności manualnej (rysowania, lepienia z plasteliny, wycinania)?
- ☐ rozwój samodzielności dziecka w zakresie czynności samoobsługowych?
- ☐ rozwój umiejętności językowych dziecka?
- ☐ rozwój kompetencji matematycznych dziecka?
- ☐ rozwój umiejętności cyfrowych?
- ☐ postępy w zakresie posługiwania się językiem obcym?
- ☐ rozwój kreatywności i inicjatywności dziecka?
- ☐ wzrost wiedzy w zakresie systemu wartości oraz zasad obowiązujących w grupie?
- ☐ wzrost zainteresowania zdobywaniem nowej wiedzy, doświadczaniem i obserwowaniem świata?

Kwestionariusz dla nauczyciela realizującego program

(odpowiedzi do zakreślenia: tak, nie, nie mam zdania)

1. Czy program był dla mnie przydatnym narzędziem w planowaniu i realizacji procesu dydaktycznego?

- ☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

2. Czy korzystałam/em ze wskazówek metodycznych zawartych w programie?

- ☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

3. Czy program wspiera wielokierunkową aktywność dzieci?

- ☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

4. Czy program dobrze przygotowuje dzieci do podjęcia nauki w szkole?

- ☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

5. Czy program uwzględnia podstawę programową w całości?

- ☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

6. Czy program był dla mnie wsparciem w kształtowaniu kompetencji kluczowych dzieci?

- ☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania

7. Czy korzystałam/em ze wskazówek dotyczących współpracy z rodzicami?
☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania
8. Czy korzystałam/em ze wskazówek dotyczących współpracy przedszkola ze środowiskiem?
☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania
9. Czy program był dla mnie wsparciem w procesie obserwacji i diagnozy dziecka?
☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania
10. Czy któryś z elementów programu jest zupełnie niepotrzebny?
☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania
11. Czy w programie brakuje jakiegoś elementu? Jeśli tak, to jakiego?
☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania
12. Czy program wpłynął pozytywnie na rozwój moich kompetencji jako nauczyciela i wychowawcy?
☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania
13. Czy program pozwolił mi na indywidualizację pracy z dzieckiem?
☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania
14. Czy program powinien położyć większy nacisk na pracę indywidualną z dzieckiem?
☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania
15. Czy program zawiera treści, którymi dzieci nie były zainteresowane? Jeśli tak, to jakie?
☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania
-
16. Czy dzieci interesują się wyjątkowo tematyką, której program nie porusza? Jeśli tak, to jaką?
☐ tak ☐ nie ☐ nie mam zdania
17. Czy program powinien położyć większy naciska na
- ☐ rozwijanie umiejętności językowych?
 - ☐ rozwijanie umiejętności matematycznych?
 - ☐ kształtowanie zainteresowań dziecka?
 - ☐ rozwijanie wiedzy o przyrodzie i świecie?
 - ☐ rozwijanie umiejętności samoobsługowych?
 - ☐ rozwój ruchowy dziecka?
 - ☐ rozwój umiejętności manualnych dziecka?
 - ☐ rozwijanie kreatywności dziecka?
 - ☐ budowanie systemu wartości dziecka?
 - ☐ wzmacnianie odporności emocjonalnej dziecka?
 - ☐ rozwijanie umiejętności cyfrowych/technologicznych?
 - ☐ wzmacnianie pożądanych zachowań społecznych?

- ☐ kształtowanie postaw patriotycznych i obywatelskich?
- ☐ preorientację zawodową?
- ☐ urozmaicenie zajęć w ogrodzie?
- ☐ rozbudowanie oferty dotyczącej uroczystości przedszkolnych?

Mocne strony programu:

Słabe strony programu:

Wnioski:

9.

Obserwacja pedagogiczna i informacja o gotowości szkolnej

Poznanie dzieci to warunek konieczny do osiągnięcia pozytywnych rezultatów w pracy wychowawczo-dydaktycznej. Ciągłe i systematyczne określanie zmian rozwojowych dziecka, przewidywanie i prognozowanie jego rozwoju to codzienne zobowiązania nauczyciela wychowania przedszkolnego. Zadanie to trudne, ponieważ nauczyciel jest jednocześnie emocjonalnie zaangażowanym wychowawcą, co może nie sprzyjać tzw. obiektywizmowi poznawczemu. Warto w tym miejscu podkreślić, że priorytetem diagnozy jest obserwacja dzieci nie po to, by ocenić, ale by je poznać. Dlatego w swojej diagnozie rozwoju dziecka nauczyciel nie może być sam. Powinien korzystać z pomocy i wiedzy rodziców, a w razie konieczności – również specjalistów z poradni psychologiczno-pedagogicznej czy nawet lekarzy. Dopiero wspólne działanie wszystkich tych środowisk pomaga skutecznie wspierać rozwój dziecka i czuwać nad ujednoliceniem oddziaływań wychowawczych i dydaktycznych.

Podstawową metodą poznawania dziecka przez nauczyciela jest obserwacja. Jej uzupełnieniem są:

- rozmowa z rodzicami,
- rozmowa ze specjalistami (np. logopedą, psychologiem w przedszkolu),
- analiza wytworów dziecięcej działalności.

Obserwację dziecka przeprowadza się podczas zabaw, zarówno indywidualnych, jak i z innymi dziećmi, podczas podejmowania zadań różniących się sposobem wykonania bądź o zróżnicowanym stopniu trudności, podczas szerszych interakcji społecznych.

Na stronie internetowej wydawnictwa Nowa Era: dlaNauczyciela.pl znajdują się materiały potrzebne do przeprowadzenia obserwacji i badania gotowości szkolnej:

- arkusz obserwacji 3-latka,
- arkusz obserwacji 4-latka,
- arkusz obserwacji 5-latka,
- arkusz badania gotowości szkolnej.

Arkusze oraz aplikacja umożliwiają generowanie indywidualnych opinii o dzieciach. Do badania gotowości szkolnej proponujemy również „Karty diagnozowania gotowości szkolnej” w wersji papierowej.

10.

Bibliografia

1. Bilewicz-Kuźnia B., Parczewska T. (2010), *Metoda projektów w edukacji małego dziecka: propozycje metodyczne do Programu wychowania przedszkolnego Ku dziecku*, Nowa Era, Warszawa.
2. Bobkiewicz-Lewartowska L. (2014), *Autyzm dziecięcy – zagadnienia diagnozy i terapii*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków.
3. Bogdanowicz M. (2010), *Metoda Dobrego Startu*, WSIP, Warszawa.
4. Bogdanowicz M., Kasica A. (2003), *Ruch Rozwijający dla wszystkich*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk.
5. Bogdanowicz M., Okrzesik D. (2008), *Opis i planowanie zajęć według Metody Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk.
6. Bogucka J. (2010), *Edukacja włączająca jako wyzwanie i szansa dla szkół*, [w]: *Szkoła równych szans. Uczeń niepełnosprawny w szkole ogólnodostępnej – budowanie systemu wsparcia i pomocy*, Fundacja PROMYK SŁOŃCA, Wrocław.
7. Brześkiewicz Z. W. (1999), *Superumysł. Jak uczyć się trzy razy szybciej*, Wydawnictwo Comes, Warszawa.
8. Brześkiewicz Z. (2005), *Superpamięć*, Studio Astropsychologii, Białystok.
9. Buryń U., Hulbój T., Kowalska M., Podziemska T. (2001), *Mój uczeń nie słyszy*, MEN, Warszawa.
10. Buzan T. (1999), *Pamięć na zawołanie*, Wydawnictwo Ravi, Łódź, s. 46.
11. Byers R., Rose R. (2002), *Jak zaplanować pracę z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Opracowanie metodyczne dla nauczycieli*, Akademia Pedagogiki Specjalnej, Warszawa.
12. Crook T. H., Adderly B. (2000), *Leczenie pamięci: skuteczne metody usprawniania pamięci*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa.
13. Crump Taggart C. (1997), *Rozwijanie zdolności muzycznych poprzez ruch* [w:] *Sposoby kierowania rozwojem muzycznym dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, Wydawnictwa Uczelniane WSP, Bydgoszcz.
14. Czerniawska E., Ledzińska M. (2007), *Jak się uczyć?*, Wydawnictwo Park Edukacja, Bielsko-Biała.
15. Dąbrowska R. (2000), *Dom – przedszkole, poszukiwanie form współpracy*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 7.
16. Dobosz M. (2005), *Promocja przedszkola w środowisku*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 5.
17. Dziamska D. (2015), *Edukacja przez ruch. Kropki, kreski, owale, wiązki*, Nowa Era, Warszawa.
18. Dziamska D. (2015), *Edukacja przez ruch. Fale, spirale, jodelki, zygzaki*, Nowa Era, Warszawa.
19. Dziamska D. (2018), *Edukacja przez ruch. Od kołysania do pisanie*, Nowa Era, Warszawa.

20. Dziamska D. (2019), *Edukacja przez ruch. Zabawy z papierowym wachlarzem*, Nowa Era, Warszawa.
21. Eliot L. (2010), *Co tam się dzieje? Jak rozwija się mózg i umysł w pierwszych pięciu latach życia*, Media Rodzina. Poznań.
22. Elsner D. (2001), *Jak planować rozwój placówki oświatowej*, Wydawnictwo Mentor, Połczyn-Zdrój.
23. Firkowska-Mankiewicz A. (2012), *Edukacja włączająca zadaniem na dziś polskiej szkoły*, Akademia Pedagogiki Specjalnej, Warszawa.
24. Franczyk A., Krajewska K. (2003), *Program psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami*, Oficyna Wydawnicza „Implus”, Kraków.
25. Franczyk A., Krajewska K. (2010), *Skarbiec nauczyciela-terapeuty*, Oficyna Wydawnicza „Implus”, Kraków.
26. Gajewska G. (2000), *Współdziałanie pedagogów z rodzicami w procesie opieki, wychowania i kształcenia młodzieży. Fikcja czy rzeczywistość?* [w]: Gajewska G., Szczęsna A., Doliński A., *Warsztaty pracy pedagoga*, zeszyt III, SEPP „COGITO”, Zielona Góra.
27. Ganczarska M. (2006), *Możliwości stosowania mnemotechniki w edukacji dzieci sześciolletnich* [w:] Włoch St. (red.), *Edukacja przedszkolna w edukacji i praktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
28. Gładyszewska-Cylulko J., Plichta P., Jagoszewska I., Szczupał B., Cytowska B. (2017), *Specjalne potrzeby edukacyjne uczniów z niepełnosprawnością*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
29. Golton R., Clero C. (1985), *Twórcza aktywność dziecka*, WSIP, Warszawa.
30. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., Dobosz K. (1996) *Jak nauczyć dzieci sztuki konstruowania gier?*, WSiP, Warszawa.
31. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E. (2005), *Wspomaganie dzieci w rozwoju do skupiania uwagi i zapamiętywania*, WSiP, Warszawa.
32. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E. (2015), *Dziecięca matematyka – dwadzieścia lat później. Książka dla rodziców, i nauczycieli starszych przedszkolaków*, Bliżej Przedszkola, Kraków.
33. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E. (1999), *Dziecięca matematyka. Program dla przedszkoli, klas zerowych i placówek integracyjnych*, WSiP, Warszawa.
34. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E. (2016), *Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej. Jak prowadzić obserwację dzieci, interpretować wyniki i formułować wnioski*, Bliżej Przedszkola, Kraków.
35. Gruszczyk-Kolczyńska E. (1997), *Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki. Przyczyny, diagnoza, zajęcia korekcyjno-wyrównawcze*, WSiP, Warszawa.
36. Hasson G. (2015), *Mindfulness. Żyj tu i teraz. Praktyka uważności dla każdego (bez medytacji)*, Wydawnictwo Amber, Warszawa.
37. Hawn G., Holden W. (2013), *10 minut uważności. Jak pomóc dzieciom radzić sobie ze stresem i strachem*, Wydawnictwo Laurum, Warszawa.
38. Helm J., Katz L. (2003), *Mali badacze. Metoda projektu w edukacji elementarnej*, Wydawnictwo CODN, Warszawa.

39. Jakubowski S. (2005), *Uczeń niewidomy i słabo widzący w ogólnodostępnej szkole średniej*, MEN, Warszawa.
40. Kielar M. (1998), *Management w przedszkolu*, „Wychowanie w przedszkolu”, nr 7.
41. Kielin J., Klimek-Markowicz K. (2013), *Krok po kroku – nauczanie i terapia dzieci z umiarkowaną, znaczną i głęboką niepełnosprawnością intelektualną*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot.
42. Klim-Klimaszewska A. (2005) *Pedagogika przedszkolna*, Polski Instytut Wydawniczy, Warszawa.
43. Klus-Stańska D. (1999), *W nauczaniu początkowym inaczej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
44. Locke E. A. (2009), *Jak uczyć się efektywnie. Metody i motywacja. Praktyczny poradnik*, Wydawnictwo Nakom, Poznań.
45. Minczakiewicz E. M. (2006), *Jak krok po kroku wprowadzać dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych w świat zabawy i nauki*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
46. Muchacka B. (2014), *Zabawa w poznawczym rozwoju dziecka*, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna”, nr 1 (3).
47. Olechowska A. (2006), *Specjalne potrzeby edukacyjne*, Wydawnictwo PWN, Warszawa.
48. Pankowska K.(2013), *Drama. Konteksty teoretyczne*, WUW, Warszawa.
49. Partyka M. (1999), *Zdolni utalentowani twórczy: poradnik dla pedagogów, psychologów, nauczycieli i rodziców*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN.
50. Rudniański J. (2001), *Jak się uczyć?*, WSiP, Warszawa.
51. Sawicka A. (1991), *Współpraca przedszkola z rodzicami*, WSIP, Warszawa.
52. Sękowski A. (2004), E., *Psychologia zdolności. Współczesne kierunki badań*, PWN, Warszawa.
53. Skura M., Lisicki M.(2008), *Przepis na sukces pedagogiczny*, [w:] „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 5.
54. Skura M., Lisicki M. (2018), *101 zabaw klockami. Nauka matematyki przez zabawę*, Wydawnictwo Helion, Gliwice.
55. Smoczyńska-Nachtman U. (1988), *Kalendarz muzyczny w przedszkolu*, WSiP, Warszawa.
56. Snel E. (2015), *Uważność i spokój żabki*, Wydawnictwo CoJaNaTo, Warszawa.
57. Spitzer M. (2012), *Jak uczy się mózg?*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
58. Stankiewicz Z. (1999), *Trening umysłu. Ćwiczenia na doskonalenie pamięci, koncentracji i spostrzegawczości*, Wydawnictwo Comes, Warszawa.
59. Suchodolski B. (1968), *Wychowanie dla przyszłości*. PWN, Warszawa.
60. Szymański M. (2010), *O metodzie projektów*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.
61. Szurawski M. (2008), *Pamięć i intelekt*, Wydawnictwo A-ha, Łódź.
62. Świć A. (2017), *Kodowanie na dywanie w przedszkolu, w szkole i domu*, Wydawnictwo Nowik s.j., Opole.
63. Świć A. (2018), *Kodowanie na dywanie. Różne kompetencje, różne edukacje*, Wydawca Edu-Sense, Gdańsk.

64. Waloszek D. (1994), *Edukacja dzieci w wieku przedszkolnym, założenia, treści i organizacja*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego, Zielona Góra.
65. Weselińska L. (1998), *Współpraca przedszkola z rodziną i środowiskiem* [w]: Kwiatkowska M. (red.), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, WSIP, Warszawa.
66. Wiszejko-Wierzbička D. (2012), *Specjalne potrzeby ucznia czy szkoły? Przewodnik po edukacji włączającej pomocą w rozwijaniu kształcenia i uczestnictwa w życiu szkoły* [w]: „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania”, nr 3, Wrocław.
67. Wójcik Z. (2005), *Zabawa w teatr. Wybór scenariuszy dla dzieci*. Wydawnictwo Didasko, Warszawa.
68. Zacharuk T. (2011), *Edukacja włączająca szansą dla wszystkich uczniów* [w]: Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny „Meritum”, nr 1.
69. Zacharuk T. (2011), *Edukacja włączająca szansą dla wszystkich uczniów*, Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny „Meritum”, nr 1, Mazowieckie Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa.
70. Żuchelkowska K. (2017), *W stronę dobrej edukacji przedszkolnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
71. Art. 111 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz. U. z 2017 r. poz. 649).
72. Deklaracja z Salamanki (1994), *Wytyczne dla działań w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych*, UNESCO.
73. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej z komentarzem. Wychowanie przedszkolne i edukacja wczesnoszkolna.
74. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r. poz. 356).
75. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz. U. z 2017 r. poz. 1575).
76. Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE).

Polecane programy

1. Cykl zajęć psychoedukacyjnych „Spotkania z Leonem”, Powiatowy Ośrodek Edukacji nauczycieli w Jaśle 2016. Program przeznaczony jest dla dzieci w wieku 5–9 lat. Program zawiera 10 ilustrowanych scenariuszy zajęć stanowiących cykl. Każdy z nich przewidziany jest do zrealizowania podczas jednego spotkania z dziećmi, mniej więcej co 1–2 tygodnie. Celem zajęć jest profilaktyka zachowań agresywnych u dzieci poprzez: pogłębienie świadomości własnych uczuć, uwrażliwienie na potrzeby i uczucia innych osób, poznanie konstruktywnych sposobów wyrażania złości, naukę radzenia sobie w sytuacjach trudnych i konfliktowych, uświadomienie sobie własnej roli w pomaganiu innym, poznanie zasad dobrej współpracy z innymi. Celem szkolenia jest zdobycie wiedzy na temat agresji u dzieci w wieku przedszkolnym, jej celów i uwarunkowań oraz przygotowanie uczestników do prowadzenia z dziećmi zajęć z zakresu profilaktyki zachowań agresywnych wg programu „Spotkania z Leonem”.
2. Partnership for Children 2010. Właścicielem programu jest angielska fundacja „Partnership for Children”. W Polsce, na podstawie podpisanej umowy licencyjnej, od 1 czerwca 2010 r. wyłącznym przedstawicielem PFC, upoważnionym do upowszechniania programu „Przyjaciele Zippiego” jest Centrum Pozytywnej Edukacji. „Przyjaciele Zippiego” to międzynarodowy program promocji zdrowia psychicznego, który kształtuje i rozwija umiejętności psychospołeczne u małych dzieci w wieku 5–8 lat. Uczy różnych sposobów radzenia sobie z trudnościami i wykorzystywania nabytych umiejętności w codziennym życiu oraz doskonali relacje dzieci z innymi ludźmi. Nie koncentruje się on na dzieciach z konkretnymi problemami czy trudnościami, ale promuje zdrowie emocjonalne wszystkich małych dzieci. Jest to cykl 24 spotkań, realizowanych przez nauczyciela wychowawcę w najstarszych grupach przedszkolnych oraz w pierwszych klasach szkół podstawowych na podstawie bardzo starannie opracowanych materiałów. Program został zbudowany na założeniu, że małe dzieci można nauczyć radzenia sobie z problemami i trudnościami, dzięki czemu będą lepiej funkcjonować w młodości i w życiu dorosłym, korzystając z nabytych umiejętności.

Samodzielne – wszechstronne – szczęśliwe program wychowania przedszkolnego

Chcemy dzielić się wiedzą!

Wszystkie osoby pracujące przy tworzeniu tego programu to nauczyciele praktycy z wieloletnim doświadczeniem.

Myślą przewodnią naszej pracy była chęć stworzenia bardzo praktycznego materiału, który będzie konkretną, rzeczową pomocą nie tylko dla młodych, dopiero rozpoczynających pracę w zawodzie nauczycieli, ale także tych bardziej doświadczonych.

Zależy nam na dzieleniu się naszą wiedzą, przekazywaniu dobrych praktyk jak najszerszemu gronu. Chcemy także, aby niniejszy materiał stał się dla Wszystkich Państwa źródłem wiedzy oraz inspiracją do poszukiwań własnych rozwiązań. Życzymy owocnej i pełnej satysfakcji pracy!

Monika Chludzińska